

**UCHWAŁA NR
RADY MIASTA LUBLIN**

z dnia 23 grudnia 2015 r.

**w sprawie przyjęcia Programu Wspierania Rodziny i Rozwoju Systemu Pieczy Zastępczej na terenie Miasta
Lublin w latach 2016 – 2018**

Na podstawie art.18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2015 r. poz. 1515), art. 12 pkt 11, art. 92 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2015 r. poz. 1445), art. 176 pkt 1, art. 180 pkt 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2015 r. poz. 332, z późn. zm.) – Rada Miasta Lublin uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Systemu Pieczy Zastępczej na terenie Miasta Lublin w latach 2016 – 2018 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Lublin.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2016 r.

Przewodniczący Rady Miasta
Lublin

Piotr Kowalczyk

Załącznik do Uchwały
Nr.....
Rady Miasta Lublin
z dnia roku

**Program Wspierania Rodziny
i Rozwoju Systemu Pieczy Zastępczej
na terenie Miasta Lublin
w latach 2016 – 2018**

Lublin, 2015 rok

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	3
1. SYTUACJA DEMOGRAFICZNA MIASTA LUBLIN I DIAGNOZA LUBELSKICH RODZIN	4
2. WSPIERANIE RODZINY	23
2.1. ORGANIZACJA SYSTEMU WSPARCIA RODZINY W ŚWIELE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWA	23
2.2. ZASOBY I MOŻLIWOŚCI MIASTA LUBLIN W ZAKRESIE WSPIERANIA RODZINY	24
2.2.1. OPIEKA NAD DZIEĆMI DO LAT 3	27
2.2.2. OŚWIATA MIASTA LUBLIN	28
2.2.3. PORADNICTWO PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNE W SYSTEMIE OŚWIATY	29
2.2.4. PORADNICTWO SPECJALISTYCZNE	29
2.2.5. PLACÓWKI WSPARCIA DZIENNEGO	32
2.2.6. WYBRANE INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE RODZINĘ W SYTUACJI KRYZYSOWEJ	34
2.2.7. INNE OŚRODKI WSPARCIA	36
2.2.8. ASYSTENCI RODZINY	37
2.2.9. GRUPY WSPARCIA	40
2.2.10. PRACA SOCJALNA W ŚRODOWISKU	40
2.3. REKOMENDACJE	44
2.4. CELE I ZADANIA	46
3. PIECZA ZASTĘPCZA	49
3.1. ORGANIZACJA SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ W ŚWIELE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWA	49
3.2. DIAGNOZA I ZASOBY MIASTA LUBLIN W ZAKRESIE PIECZY ZASTĘPCZEJ	50
3.2.1. RODZINNA PIECZA ZASTĘPCZA	51
3.2.2. POZAFINANSOWE FORMY WSPARCIA RODZIN ZASTĘPCZYCH	68
3.2.3. INSTYTUCJONALNA PIECZA ZASTĘPCZA	72
3.3. SYTUACJA OSÓB USAMODZIELNIANYCH. DIAGNOZA POTRZEB	75
3.4. REKOMENDACJE I DZIAŁANIA MAJĄCE NA CELU OPTYMALIZACJĘ FUNKCJONOWANIA SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ	85
3.5. CELE I ZADANIA	87
4. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	91
5. MONITORING	91
6. EWALUACJA	92
SPIS TABEL	93
SPIS WYKRESÓW	93

Wprowadzenie

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2015 r. poz. 332 z późn. zm.)¹ jest od dnia 1 stycznia 2012 roku podstawowym dokumentem regulującym na poziomie krajowym system wsparcia dzieci i rodzin w Polsce. Obliguje ona gminy do opracowywania i realizacji 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny (art. 176 pkt 1 ustawy) i powiaty do opracowania i realizacji 3-letnich powiatowych programów dotyczących rozwoju systemu pieczy zastępczej, zawierających, między innymi, coroczny limit rodzin zastępczych zawodowych (art.180 pkt 1 ustawy).

Lublin jest miastem na prawach powiatu, tym samym realizuje zadania gminy oraz zadania powiatu. Niniejszy Program jest nie tylko odpowiedzią na wymogi ustawowe, ale przede wszystkim stanowi kontynuację działań podejmowanych w latach 2013 – 2015, a także wyznacza plan działań przewidzianych do realizacji w latach 2016 – 2018 w ramach systemu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w Mieście Lublin. W celu opracowania Programu podjęto próbę dokonania diagnozy sytuacji rodzin zamieszkałych na terenie Miasta Lublin oraz diagnozy funkcjonowania systemu pieczy zastępczej. Badania diagnostyczne przeprowadzono we współpracy z Wyższą Szkołą Ekonomii i Innowacji w Lublinie w 2015 roku.

Przepisy ustawy wyznaczają dwa podstawowe zakresy działania. Obszar pierwszy to działania skierowane na utrzymanie dzieci w ich naturalnej rodzinie. Obszar drugi obejmuje działania odnoszące się do zapewnienia właściwie funkcjonującego systemu pieczy zastępczej dla dzieci pozbawionych należytej opieki rodzicielskiej. Z treści wskazanych obszarów wynika główny cel Programu, jakim jest rozbudowywanie i doskonalenie istniejących form wsparcia dla rodzin borykających się z trudnościami w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych wobec dzieci, optymalizacja funkcjonowania systemu pieczy zastępczej ze szczególnym naciskiem na rozwój rodzinnej pieczy zastępczej oraz doskonalenie form wsparcia osób usamodzielnianych.

¹ Zwana dalej ustawą.

1. Sytuacja demograficzna Miasta Lublin i diagnoza lubelskich rodzin

W 2014 roku, w Mieście Lublin zamieszkiwały **341 722** osoby, z czego kobiety stanowiły 54% (184 330), zaś mężczyźni 46% (157 392) ogółu mieszkańców miasta. Liczba mieszkańców spadła o **5 956** osób w porównaniu z rokiem 2012. Podobnie, jak w latach poprzednich, na 100 mężczyzn zamieszkałych w Mieście Lublin przypadło 117 kobiet. Gęstość zaludnienia wynosiła **2 330** os./km². W porównaniu z rokiem 2012 spadła o 28 osób/km². Struktura demograficzna mieszkańców Lublina na dzień 31 grudnia 2014 roku przedstawiała się następująco:

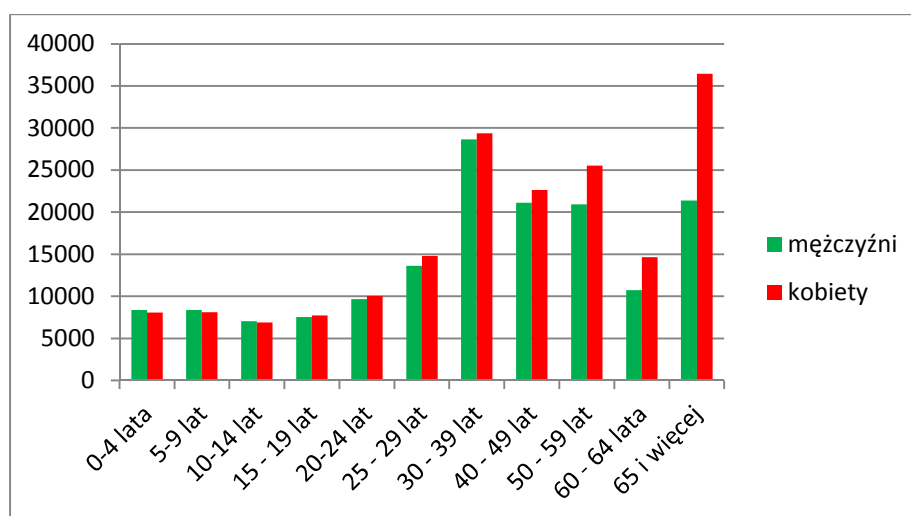
- w wieku **0-17 lat** było **55 895** osób, co stanowiło 16,4% populacji;
- w wieku aktywności zawodowej (**18-64 lat - mężczyźni; 18-59 lat- kobiety**) było **213 308** osób, co stanowiło 62,4% populacji;
- w wieku emerytalnym (**65 lat i więcej - mężczyźni, 60 lat i więcej - kobiety**) było **72 519** osób, co stanowiło 21,2% populacji.

Tabela 1. Struktura wiekowa mieszkańców Miasta Lublin w latach 2012 – 2014

wiek	2012	2013	2014
przedprodukcyjny	56 314	56 006	55 895
aktywności zawodowej	223 582	217 498	213 308
emerytalny	67 782	70 094	72 519
Razem:	347 678	343 598	341 722

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych Urzędu Statystycznego

Wykres 1. Liczba mieszkańców Miasta Lublin w poszczególnych grupach wiekowych w 2014 roku

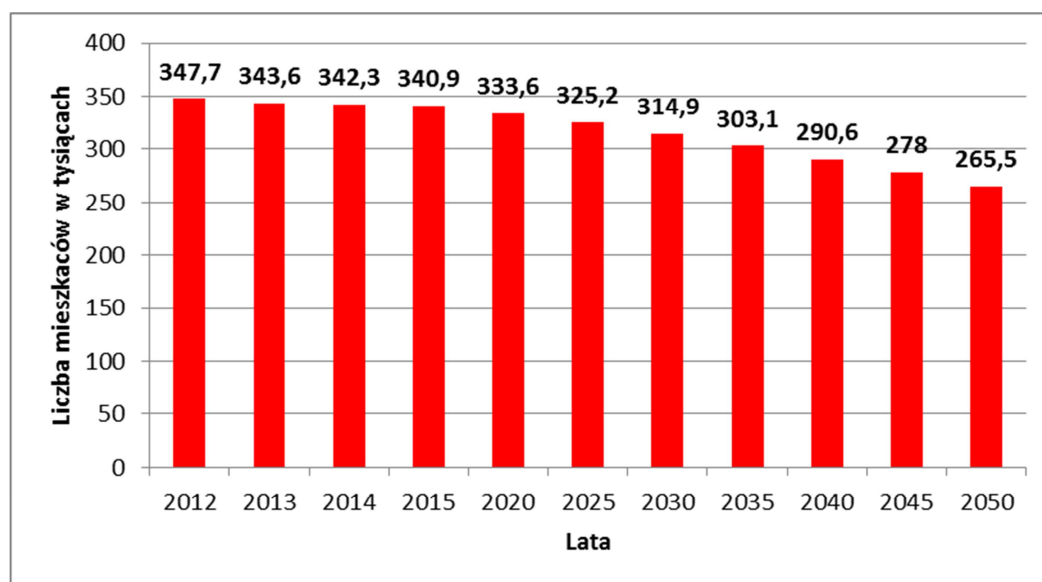

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych Urzędu Statystycznego

Dane zawarte w tabeli 1. wskazują, że społeczeństwo Miasta Lublin starzeje się i problem ten się pogłębia. Na przestrzeni lat 2012 – 2014 liczba osób w wieku emerytalnym (kobiety od 60 roku życia, mężczyźni od 65 roku życia), zwiększyła się z **67 782** do **72 519** (tj. o **4 737 osób**), przy jednoczesnym zmniejszaniu się liczby mieszkańców. Społeczeństwo Lublina, podobnie jak całego kraju, uznaje się za demograficznie stare.²

Dane Urzędu Statystycznego wskazują, że liczba mieszkańców miasta od roku 1997 (kiedy wynosiła 356 tys.) do roku 2014, zmniejszyła się o 14,3 tys. i w 2014 roku wynosiła 341,7 tys. osób. Spadek liczby ludności, zgodnie z prognozami demograficznymi Urzędu Statystycznego będzie się utrzymywał, co najmniej do 2050 roku. Liczba mieszkańców Lublina wynosić ma wówczas 265,5 tys. Oznacza to, że na przestrzeni 37 lat zmniejszy się ona o około 78 tys. osób.

Wykres 2. Liczba mieszkańców Miasta Lublin w latach 2012-2050

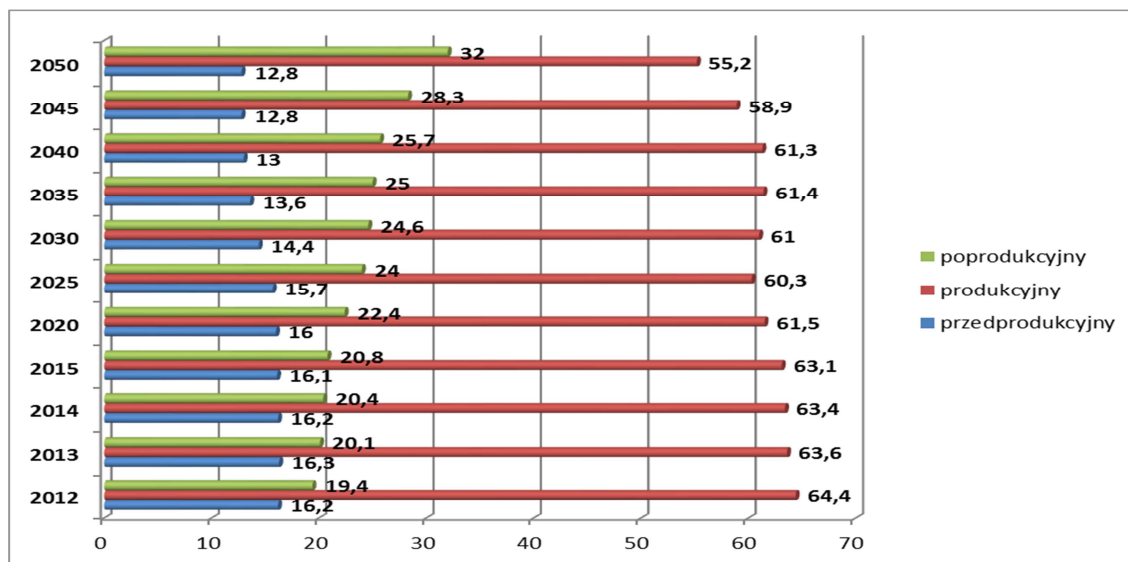
Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych i prognoz Głównego Urzędu Statystycznego

Opierając się na danych i prognozach Głównego Urzędu Statystycznego, należy wskazać, że znaczne różnice w strukturze demograficznej miasta zaczną się uwidaczniać około roku 2020 (wtedy ludność w wieku emerytalnym stanowić będzie 22,4%, zaś w wieku przedprodukcyjnym 16,0% całości społeczeństwa). Prognozuje się, że różnice te będą się

² Miarą stopnia zaawansowania starości demograficznej jest procentowy udział ludzi starych w ogólnej liczbie ludności. Według E. Rosseta, który za początek starości uznał wiek 60 lat, wyznacznikiem demograficznej starości jest przekroczenie 12% udziału ludzi 60 – letnich i starszych w ogólnej liczbie ludności. Jeśli odsetek ten przekroczy wskaźnik 15% w ogólnej strukturze, dana społeczność weszła w fazę starości zaawansowanej. M. Pakuła „Postawy osób starszych wobec edukacji. Studium teoretyczno – diagnostyczne.” str. 40, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, Lublin 2010

pogłębiać i w roku 2050 udział osób w najstarszej grupie wiekowej osiągnie poziom 32,0% ogółu mieszkańców miasta.

Wykres 3. Struktura wiekowa mieszkańców Miasta Lublin w latach 2012-2050

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych i prognoz Głównego Urzędu Statystycznego

Rodziny w Lublinie

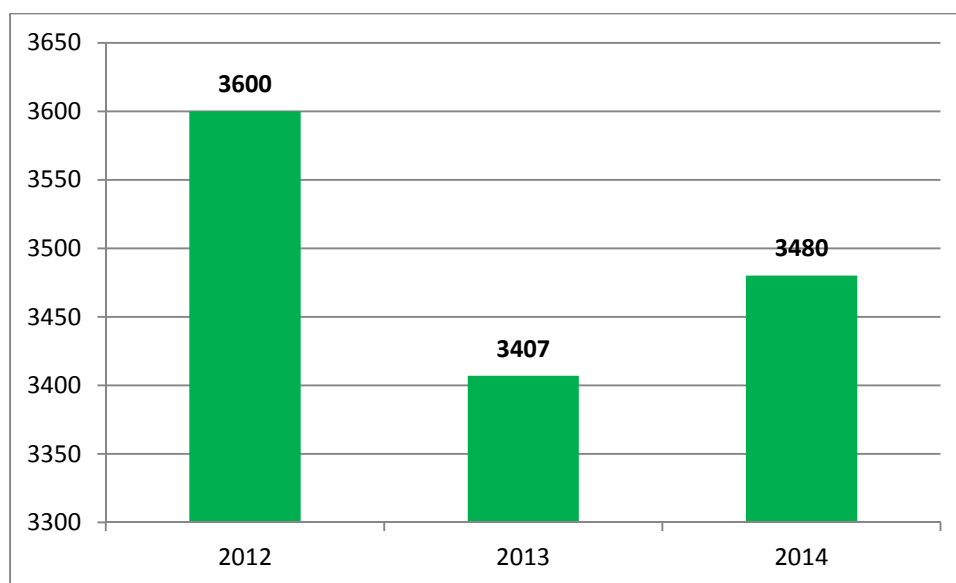
Prognozy Głównego Urzędu Statystycznego, dotyczące malejącej liczby mieszkańców Lublina mają potwierdzenie w danych statystycznych, odnoszących się do liczby dzieci urodzonych w mieście na przestrzeni ostatnich lat. Spadek dzietności polskich rodzin obserwowany od dłuższego czasu, widoczny jest również wśród rodzin lubelskich. Liczba dzieci w Polsce systematycznie spada od ponad 20 lat. Jak wynika z Raportu UNICEF „Dzieci w Polsce” Proces ten rozpoczął się pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku (rok 1989 uznaje się za rozpoczynający depresję urodzeniową) i wiąże się ze zmianami kulturowo-społecznymi zachodzącymi w kraju: zmianą modelu funkcjonowania rodziny, wzrostem wieku matek rodzących pierwsze dziecko, rosnącą liczbą osób starszych w populacji oraz uwarunkowaniami ekonomicznymi.

W 1989 roku, przy populacji liczącej 37 988 tys. osób, dzieci stanowiły 29,5% ogółu. Od tego roku liczba dzieci zmniejszyła się o 37,6% i w 2013 roku, przy populacji liczącej 38 496 tys. osób, dzieci stanowiły już tylko 18,2%. Mimo zauważalnej stabilności zapoczątkowanej w 2009 roku, w najbliższych dwóch dekadach można spodziewać się zmniejszenia udziału dzieci w ogólnej liczbie mieszkańców Polski (w 2035 roku dzieci będą stanowiły 15,6% populacji). Jest to o tyle istotne, że jednocześnie znacząco będą postępowały dwa procesy demograficzne, czyli starzenie się społeczeństwa i obniżenie poziomu

dziatności. To zaś spowoduje pojawienie się problemów zarówno społecznych, jak i gospodarczych.³

Analizując lokalną sytuację demograficzną, należy stwierdzić, że w okresie od 2012 r. do 2014 r. liczba dzieci urodzonych w Lublinie ulegała wahaniom. W roku 2013 urodziło się o 193 dzieci mniej niż w 2012 roku. W 2014 roku odnotowano niewielki wzrost liczby urodzeń w stosunku do roku 2013 (urodziło się o 73 dzieci więcej niż w 2013 roku, jednak o 120 dzieci mniej niż w 2012 roku).

Wykres 4. Dzieci urodzone w Lublinie w latach 2012 – 2014

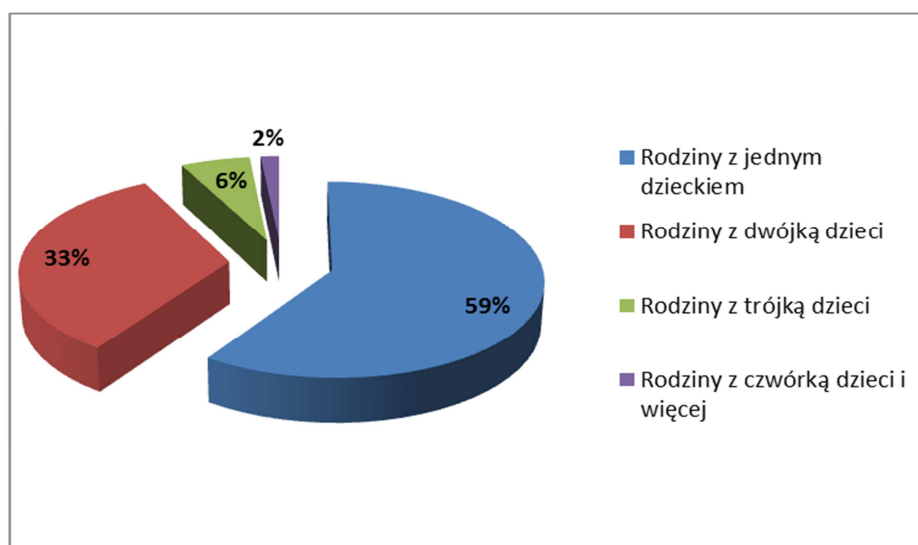

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych Urzędu Stanu Cywilnego w Lublinie

Na wykresie 5. i w tabeli 2. przedstawiono dane za 2011 rok, dotyczące struktury rodzin z dziećmi do 24 roku życia, pozostającymi na utrzymaniu rodziców. Rodziny mające na wychowaniu dzieci do 24 roku życia stanowiły 65,8% ogółu rodzin z dziećmi zamieszkujących w Lublinie. Pod ich opieką znajdowało się 69 986 dzieci. Niemal 60% z nich, to rodziny z jednym dzieckiem, a tylko 8% ma troje lub więcej dzieci.

³ <http://dzieciw Polsce.pl/analiza/1/trendy-i-prognozy-w-populacji-dzieci>. Sprawdzono w dn. 18.10.2015 r., godz. 22.00.

Wykres 5. Struktura rodzin z dziećmi do lat 24, pozostającymi na utrzymaniu rodziców w Mieście Lublin w 2011 roku

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie publikacji „Gospodarstwa domowe i rodziny w województwie lubelskim. Charakterystyka demograficzna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011”. Urząd Statystyczny w Lublinie

Tabela 2. Rodziny z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu rodziców w Mieście Lublin w 2011 roku (ze względu na liczbę dzieci)

Rodziny z jednym dzieckiem	Rodziny z dwójką dzieci	Rodziny z trójką dzieci	Rodziny z czwórką dzieci i więcej	Razem
27 706	15 361	2 776	733	46 576

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie publikacji „Gospodarstwa domowe i rodziny w województwie lubelskim. Charakterystyka demograficzna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011”. Urząd Statystyczny w Lublinie

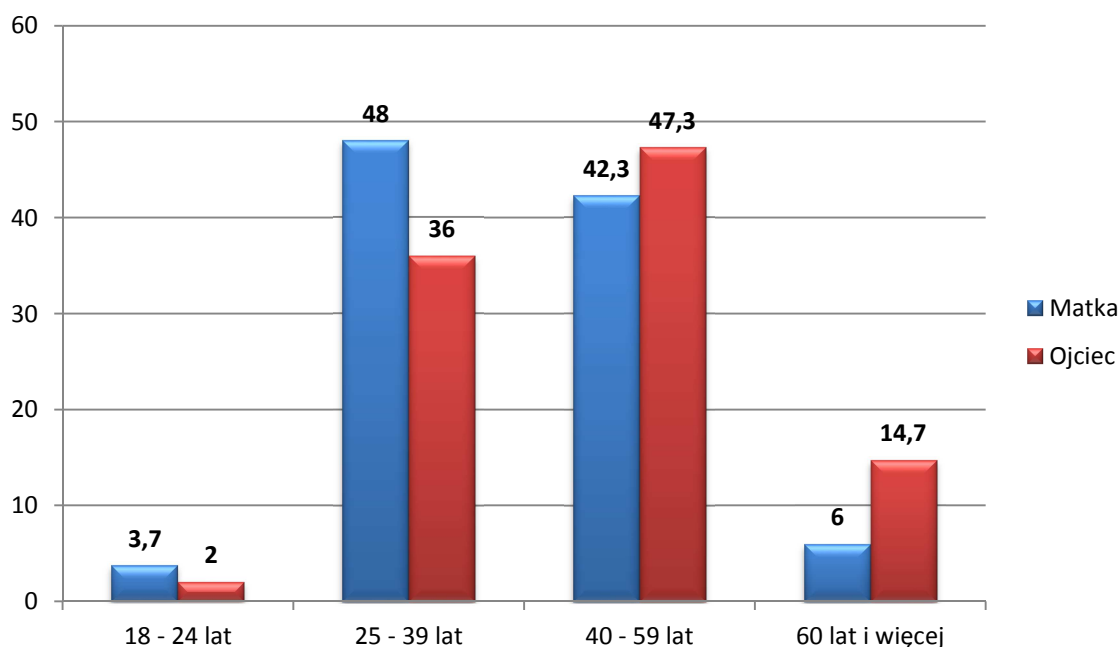
Według danych Wydziału Spraw Administracyjnych Urzędu Miasta Lublin, w listopadzie 2011 roku w Mieście Lublin zameldowanych było 4 220 rodzin wielodzietnych z dziećmi w wieku od 0 – 25 lat, zaś w kwietniu 2015 roku zameldowanych było 4 111 takich rodzin.⁴

Sytuację lubelskich rodzin z dziećmi przedstawiono na podstawie publikacji Urzędu Statystycznego oraz wyników badań diagnostycznych przeprowadzonych we współpracy z Wyższą Szkołą Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Badaniami objęto losowo dobraną próbę 300 rodzin, w których wychowywało się od jednego do sześciorga dzieci. W badanej zbiorowości najliczniejszą grupę rodziców stanowiły osoby w wieku 40-59 lat (44,8%), następnie w wieku 25-39 lat (42%). Najmniej liczną grupę tworzyły osoby w wieku 18-24 lat

⁴ W obliczeniach uwzględniono dzieci z rodzin wielodzietnych, które założyły własne rodziny i również posiadają dzieci i zameldowane są pod wspólnym adresem z matką, wobec czego wyniki mogą być nieco zawyżone

(2,8%). Wiek matek najczęściej wahał się w przedziale 25-39 lat, wiek ojców w przedziale 40-59 lat. Dane dotyczące wieku rodziców przedstawia wykres 6.

Wykres 6. Wiek rodziców

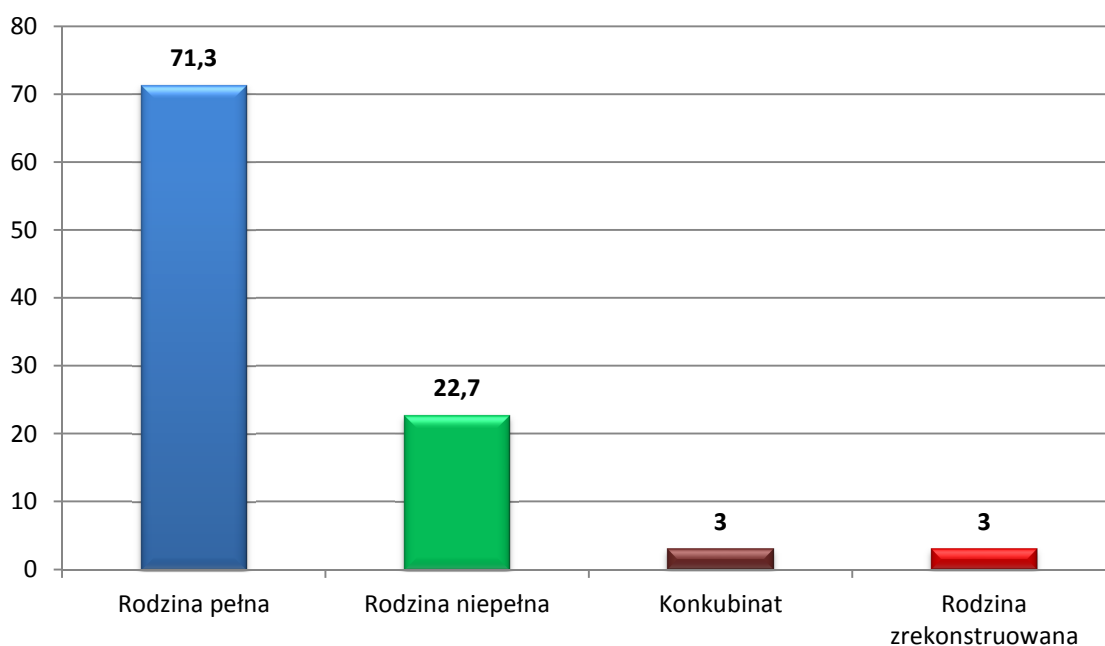
Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Strukturę rodziny określa między innymi skład osobowy członków rodziny oraz pełnione przez nich role w rodzinie. Biorąc pod uwagę kompletność struktury wyróżniono: rodziny pełne, rodziny niepełne, rodziny zrekonstruowane i żyjące w konkubinacie. Wśród rodzin objętych badaniem, zdecydowaną większość stanowiły rodziny pełne – małżeństwa z dziećmi (71,3%), a następnie rodziny monoparentalne (22,7%). Tylko po 3% badanych tworzyło rodziny zrekonstruowane i konkubinaty.

Rodziny niepełne, rozumiane, jako określony typ biologicznej rodziny, różnicuje przyczyna powstania samotnego rodzicielstwa. Jak wynika z niepublikowanego raportu przygotowanego przez Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji w Lublinie, w przypadku 12,0% rodzin niepełnych przyczyną niepełności jest rozwód małżonków, 3,3% rodzin niepełnych powstało na skutek śmierci jednego z małżonków, w tym ojca 3,0% i matki 0,3%. Kolejną przyczyną niepełności rodziny jest separacja małżonków (2,3%) oraz wyjazd za granicę jednego z rodziców 4,4% (ojca 1,7%, matki 2,7%). Samotne matki z wyboru stanowią 0,7% badanych rodzin niepełnych. Kolejnym typem rodzin są rodziny zrekonstruowane, czyli uzupełnione w wyniku nowego związku małżeńskiego osamotnionego współmałżonka. Taki typ rodzin reprezentuje 3,0% badanych. Najczęściej w takiej rodzinie rodzice mają już dzieci

z poprzednich związków. Przeprowadzone badania potwierdzają istnienie tego stanu rzeczy. W badanych rodzinach zrekonstruowanych w 4,7% przypadków jedno z partnerów posiada dziecko z poprzedniego związku, a w przypadku 1,0% badanych oboje partnerzy posiadają dzieci z poprzednich związków.

Wykres 7. Typy badanych rodzin

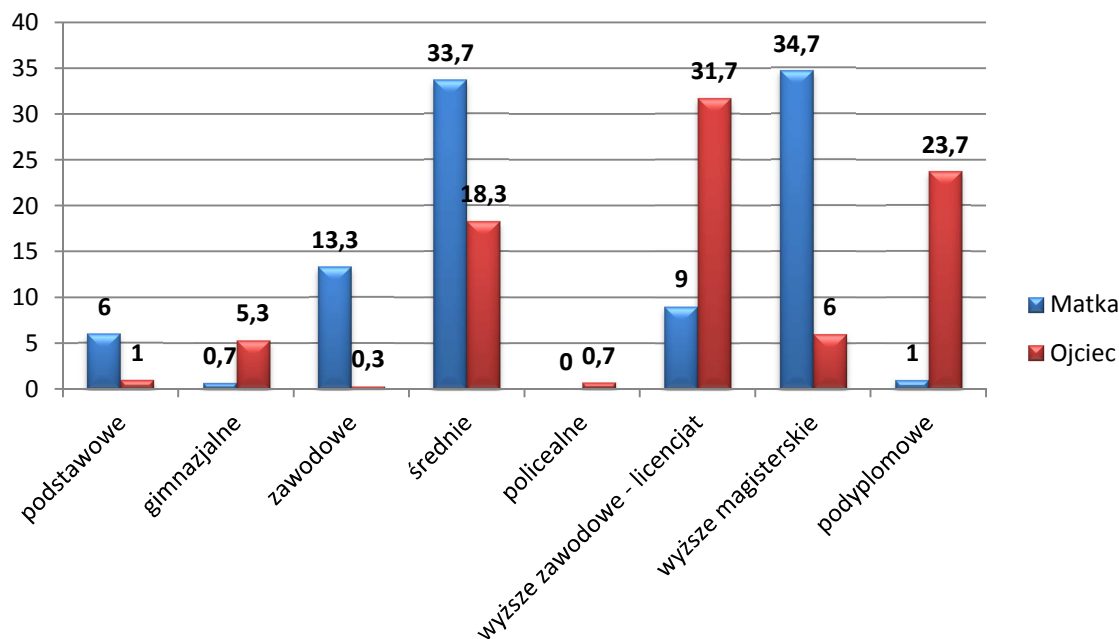
Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Wśród badanych rodzin najliczniejszą grupę stanowiły te z dwójką dzieci (43,3%), następnie z jednym dzieckiem (38%) i trojgiem dzieci (10,7%). Czworo i więcej dzieci wychowywanych jest w 7,3% badanych rodzin. Wychowywane w rodzinach dzieci najczęściej są w wieku 6-10 lat (21,7%), następnie 16-20 lat (20,0%), 1-5 lat (18,3%), 11-15 lat (15,3%) oraz 20-24 (12,7%). Spośród wszystkich rodzin najmniej liczną grupę stanowią te z dziećmi poniżej jednego roku życia (1,0%). Należy również podkreślić, że w 4,3% badanych rodzin na utrzymaniu rodziców są dorosłe dzieci, mające powyżej 25 roku życia, które z różnych powodów dotychczas nie usamodzielniały się. Rzutuje to na liczbę osób będących na utrzymaniu rodziny. Wśród rodzin biorących udział w badaniu najczęściej na utrzymaniu rodziców są cztery osoby (34,0%). W 31,3% badanych na utrzymaniu rodziców są trzy osoby, a w 11,7% badanych – dwie osoby.

Dane o wykształceniu rodziców stanowią istotną informację, o jakości funkcjonowania rodziny. Bowiemy wyższy poziom wykształcenia ogólnego ułatwia rodzicom zrozumienie złożonych problemów pedagogicznych, w które uwikłany jest proces

wychowania dziecka. Pozwala na stosowanie bardziej elastycznych metod wychowania, dostosowanych do konkretnych sytuacji wychowawczych. Zauważalne jest zróżnicowanie w poziomie wykształcenia ze względu na płeć badanych. Matki najczęściej legitymują się wykształceniem średnim (33,7%) i wyższym magisterskim (34,7%), natomiast wśród ojców dominuje wykształcenie wyższe zawodowe (31,7%) oraz podyplomowe (23,7%).

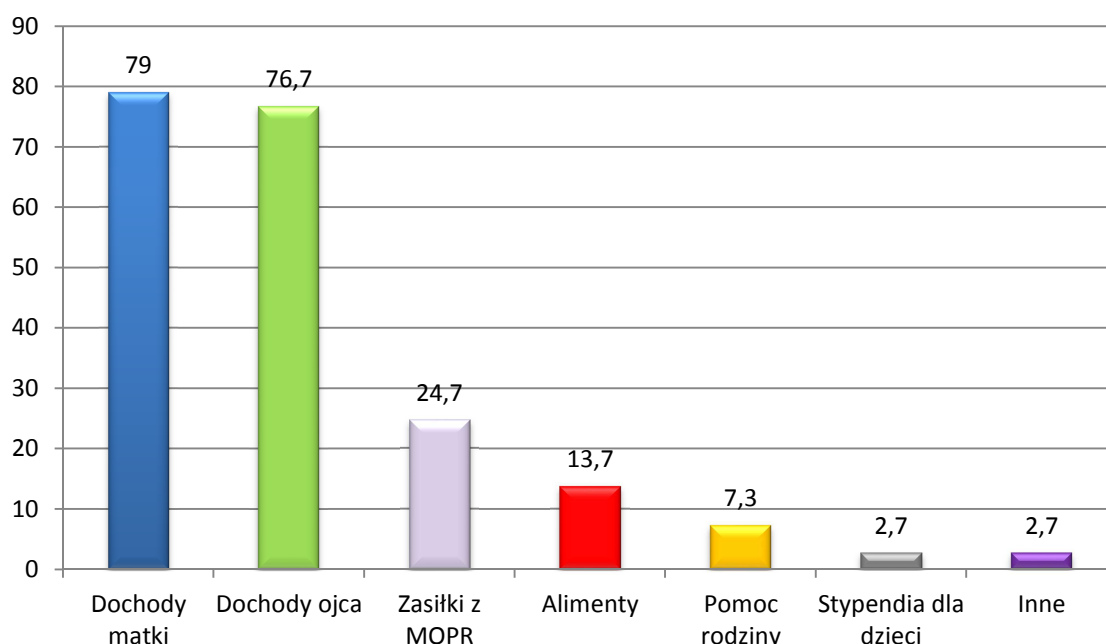
Wykres 8. Poziom wykształcenia rodziców

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Uzyskany poziom wykształcenia ma znaczący wpływ na zatrudnienie, karierę zawodową, a w konsekwencji na sytuację ekonomiczną i standard życia rodziny. Dokonując analizy wyników badań w zakresie źródeł utrzymania należy stwierdzić, że głównym źródłem utrzymania badanych rodzin są dochody obojga rodziców, przy czym nieco częściej są to dochody matki (79,0%) niż ojca (76,7%). Dochody te najczęściej pochodzą z pracy etatowej i pracy dorywczej. W przypadku matek odsetek ten wynosi odpowiednio: 62,3% i 12,3%, natomiast wśród ojców odpowiednio: 52,3% i 15,7%. Znaczącą pozycję w budżecie niektórych rodzin stanowią środki pochodzące z różnych innych źródeł. Należą do nich: zasiłki z MOPR (24,7%), alimenty (13,7%), pomoc rodziny (7,3%), a także stypendia dzieci (2,7%). Minimalną część dochodu rodziny stanowią emerytury i renty rodziców (1,7%), świadczenia dla osób bezrobotnych (0,3%) oraz dochody dorosłych dzieci zamieszkujących wspólnie z rodzicami (0,3%). Dane dotyczące źródeł utrzymania przedstawia wykres 9.

Wykres 9. Źródła utrzymania badanych rodzin

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

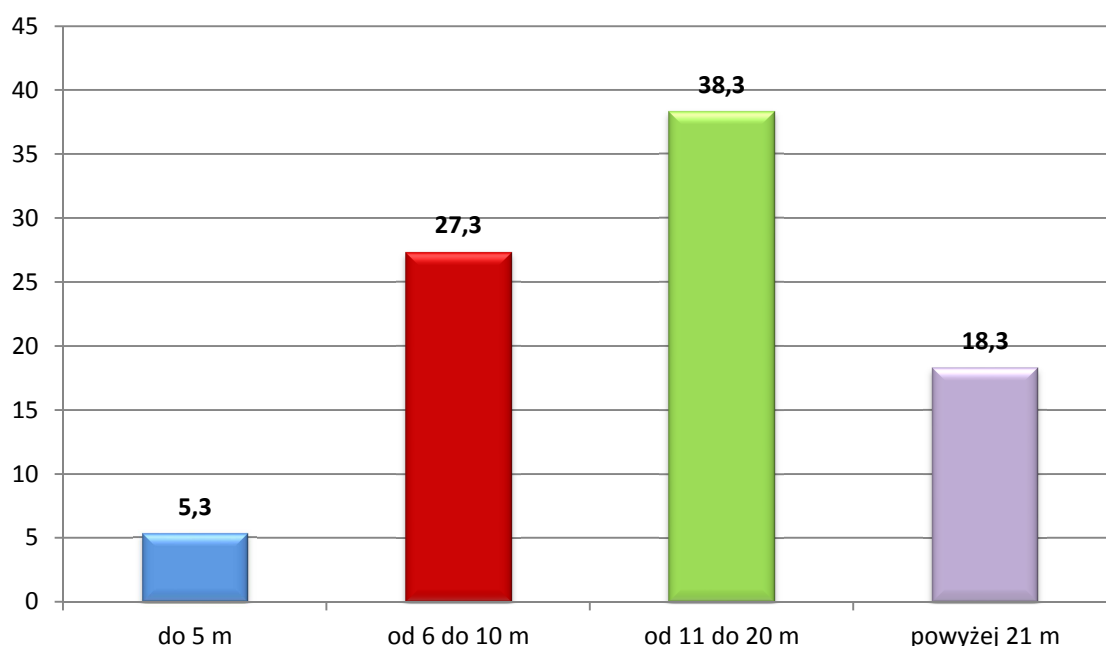
Obraz sytuacji mieszkaniowej respondentów analizowany był w oparciu o średnią powierzchnię użytkową mieszkania mierzoną w m², przypadającą na jedną osobę. Najczęściej średnia powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę w badanych rodzinach wynosiła 11-20 m² (38,3%), następnie 6-10 m² (27,3%). Powyżej 21 m² na osobę przypadało w 18,3% rodzin. Najmniej, bo do 5 m² na osobę przypadało w 5,3% badanych rodzin.

Tabela 3. Powierzchnia mieszkania przypadająca na jedną osobę w badanych rodzinach

Powierzchnia mieszkalna w m ² przypadająca na jedną osobę w rodzinie	Badane rodziny	
	N	%
do 5 m	16	5,3
od 6 do 10 m	82	27,3
od 11 do 20 m	115	38,3
powyżej 21 m	55	18,3

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Wykres 10. Powierzchnia mieszkania przypadająca na jedną osobę w badanych rodzinach

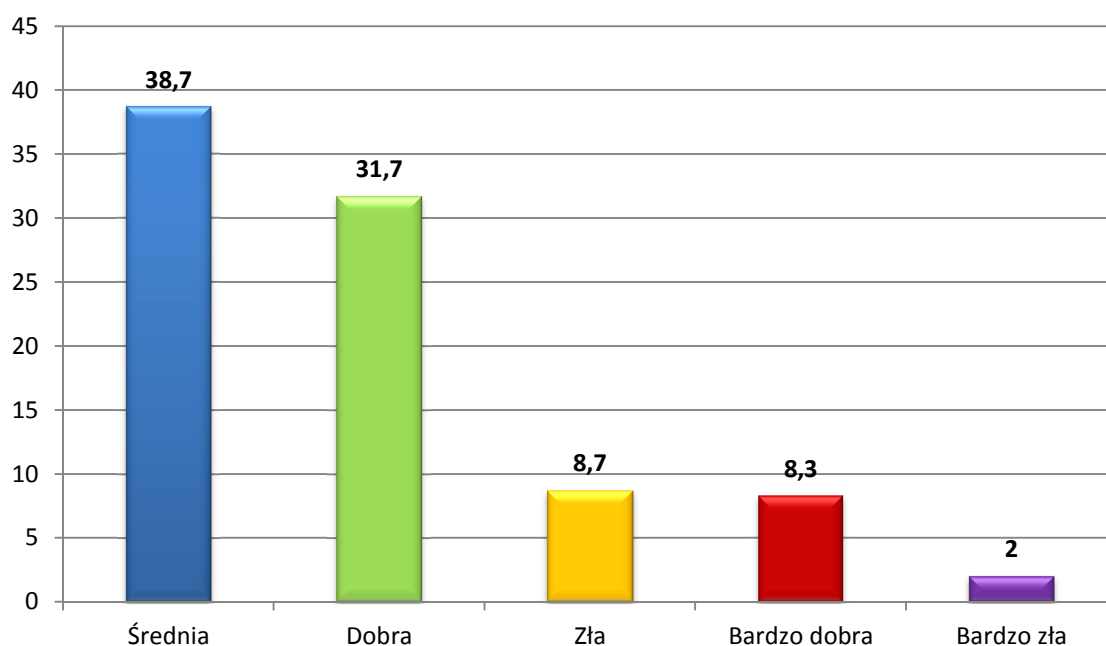
Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Dla oceny poziomu życia ważne są nie tylko obiektywne mierniki, ale także subiektywne odczucia uczestników badania. W celu określenia statusu materialnego rodziny przyjęto pięciostopniową skalę:

- status bardzo dobry (dochód wystarczający na wszystkie potrzeby oraz na oszczędności),
- status dobry (dochód wystarczający na wszystkie potrzeby bez konieczności zadłużania),
- status średni (dochód wystarczający tylko na podstawowe potrzeby),
- status zły (brakuje na podstawowe potrzeby),
- status bardzo zły (brakuje na wszystko, rodzina zadłuża się, korzysta z wszelkiej pomocy: żywnościowej, ubraniowej itd.).

Odzwierciedleniem stopnia zadowolenia z bieżącej sytuacji materialnej gospodarstw domowych, jest analiza rozkładu odpowiedzi na pytanie dotyczące aktualnego statusu materialnego rodziny.

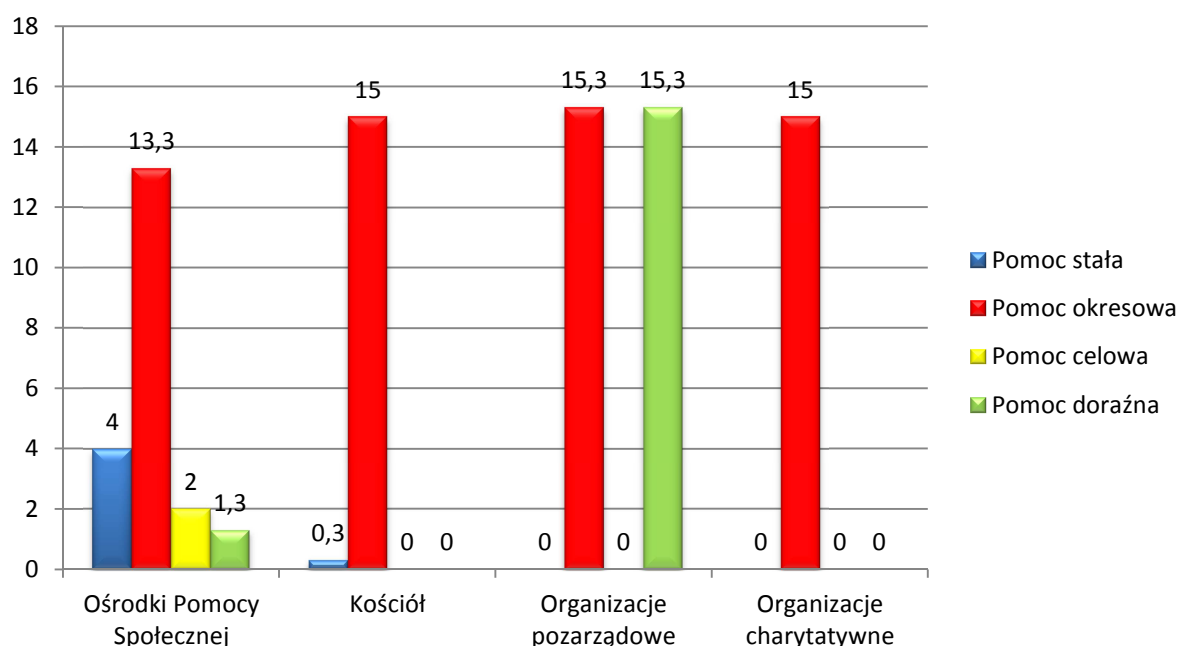
Wykres 11. Samoocena sytuacji materialnej rodzin

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodziny w Lublinie*

Większość badanych określa sytuację materialną swojej rodziny, jako średnią (38,7%) lub dobrą (31,7%). Ponad 8% respondentów określiło ją jako złą, a 2,0% jako bardzo złą. Dla 8,3% badanych rodzin ich status materialny jest bardzo dobry. Analiza sytuacji materialnej gospodarstw domowych badanych rodzin wskazuje, że 10,7% z nich zmagają się z bardzo poważnymi trudnościami finansowymi, co w konsekwencji negatywnie wpływa na poziom zaspokojenia potrzeb. Należy jednak zauważyć, że istnienie problemów finansowych stwierdza co piąta rodzina, a około 1/3 uczestniczących w badaniu rodzin korzysta z różnorodnych rodzajów pomocy ze strony: organizacji pozarządowych (30,6% ogółu korzystających), Ośrodka Pomocy Rodzinie (20,7% ogółu korzystających), Kościoła (15,2% ogółu korzystających) i organizacji charytatywnych (15,0% ogółu korzystających). Biorąc pod uwagę wszystkie instytucje najczęściej jest to pomoc stała (58,5%) i doraźna (16,6%).

Wykres 12. Instytucje udzielające pomocy materialnej rodzinie a rodzaj udzielanej pomocy

Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Oprócz materialnych, w części rodzin (20,0%) występują także trudności innej natury. Najczęściej wskazywane to: problemy zdrowotne członków rodziny (15,7%), problemy mieszkaniowe (15,0%) i bezrobocie (13,3%). Problemy mieszkaniowe najczęściej dotyczą zadłużenia mieszkania (43,3%) oraz jego obniżonego standardu. Na obniżony standard mieszkań skarży się prawie 56% spośród rodzin wskazujących na problemy mieszkaniowe, co stanowi 1,3% ogółu badanych gospodarstw. Rodziny te w związku z niemożnością spłaty zadłużenia posiadają już sądowe wyroki eksmisyjne. Powstałe zadłużenie jest efektem trudnej sytuacji ekonomicznej rodziny, niejednokrotnie związanej z brakiem pracy (13,3%). Rzadziej wskazywane trudności to: rozpad rodziny, konflikty małżeńskie i brak wsparcia ze strony najbliższych.

Tabela 4. Trudności występujące w badanych rodzinach

Kategoria trudności	Badane rodziny	
	N	%
Nie występują żadne trudności	240	80%
Trudności w prowadzeniu gospodarstwa domowego	15	5,0
Problemy mieszkaniowe	45	15,0

Problemy zdrowotne	47	15,7
Konflikt z prawem	1	0,3
Brak pracy	40	13,3
Brak wsparcia najbliższej rodziny	14	4,7
Nadużywanie alkoholu	6	2,0
Używanie narkotyków	1	0,3
Przemoc w rodzinie	3	1,0
Trudności materialne rodziny	60	20,0
Rozpad rodziny	14	4,7
Konflikty małżonków	13	4,3
Konflikty rodzice-dzieci	10	3,3
Praca ojca za granicą	1	0,3

Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Oprócz powyższych problemów badane rodziny wskazują też na trudności, jakie wynikają z funkcjonowania dzieci. Najwięcej rodzin wskazało tu problemy zdrowotne (14,7%), trudności w nauce (8,3%), powodujące braki w przyswajaniu sobie określonej wiedzy i umiejętności wynikających z obowiązującego programu nauczania. Tym trudnościom często towarzyszą wagary (8,3%). Kolejnym problemem jest nadużywanie komputera/Internetu (4,3% ogółu badanych). Należy również podkreślić, że omawiane problemy wychowawcze z dziećmi mają tendencję do współwystępowania, co oznacza, że dzieci niejednokrotnie sprawiają więcej niż jeden z omawianych problemów. Warto odnotowania jest to, że 60,3% ogółu badanych rodzin nie wskazuje na istnienie żadnych problemów ze swoim potomstwem.

Niemожność samodzielnego rozwiązania problemów z dziećmi skłania część rodziców do szukania pomocy z zewnątrz. 16,0% badanych rodzin korzysta z różnego rodzaju pomocy specjalistów. Są to najczęściej: psycholog/pedagog (9,3%), pracownicy MOPR (2,7%), duchowni (2,3%) i lekarze (1,3%). Jednym z czynników sprzyjających rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi jest spędzanie z nimi czasu wolnego. Czynności realizowane w czasie wolnym mogą się, bowiem wiązać z kształtowaniem osobowości człowieka i postaw społecznie pożądanych. Zgodnie z deklaracjami badanych rodzin, 83,0%

z nich spędza czas wolny ze swoimi dziećmi. Najczęściej jest to niewielki wymiar – do 5 godzin tygodniowo (28,7%). Kolejny przedział określający ilość czasu wolnego spędzanego z dzieckiem, to: „ponad 16 godzin tygodniowo”. Takie deklaracje złożyło 27,3% rodzin. Przedział 11-15 godzin, jako czas wolny spędzany wspólnie, deklaruje 12,3% badanych rodzin.

Najpopularniejszym sposobem wspólnego spędzania czasu wolnego w badanych rodzinach są spacer (58,0%), oglądanie telewizji/filmu (57,3%) i spotkania z rodziną (56,7%). Kolejnymi formami spędzania czasu wolnego wskazywanymi przez badane rodziny są: czytanie książek i słuchanie muzyki (40,3%), spotkania ze znajomymi i przyjaciółmi (43,7%) oraz wspólne wyjścia do kina czy teatru (27%). Dla 27% badanych rodzin spędzanie czasu wolnego z dziećmi związane jest z aktywnością towarzyszącą uprawianiu różnych sportów. W 20,7% badanych rodzin czas wolny każdy spędza według swoich upodobań. Warto podkreślić, że w ramach wspólnie spędzonego czasu wolnego 5% rodzin angażuje się w działalność społeczną.

W zakresie zainteresowań badawczych było również określenie kapitału rodziny, czyli jej mocnych stron. Badane rodziny, jako najważniejsze mocne strony wskazują: silne więzi, poczucie bezpieczeństwa, w rodzinie, zrozumienie i umiejętność współpracy poszczególnych członków rodziny (60,7%), następnie umiejętność rozwiązywania konfliktów i problemów (7,0%) oraz wspólne spędzanie czasu (5,7%). Uświadomienie sobie swoich mocnych stron jest czynnikiem wpływającym na samoocenę i zwiększenie poczucia własnej wartości. To z kolei przekłada się na możliwości dokonania zmian, które mają zapewnić lepsze życie. Zasadnym wydaje się, zatem poznanie planów rodziny na najbliższą przyszłość. Planowanie może dotyczyć podstawowych, codziennych czynności o różnej perspektywie czasowej, ale również może być traktowane, jako odrębny rodzaj aktywności odnoszącej się do przyszłości. Niemal połowa (46,7%) badanych rodzin nie ma żadnych sprecyzowanych planów na przyszłość. Plany pozostałych są związane najczęściej z funkcjonowaniem rodziny. Dla 15,3% badanych najważniejsza jest poprawa warunków mieszkaniowych, dla 15,0% priorytetem w niedalekiej przyszłości jest wychowanie i wykształcenie dzieci. W celu poprawienia sytuacji bytowej rodziny 11,7% badanych planuje znaleźć pracę, natomiast 9,0% chce zrealizować potrzeby związane z wyjazdami i wspólnym spędzaniem czasu wolnego. Dane z badań dotyczące tego zagadnienia przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Plany badanych rodzin na najbliższą przyszłość

Plany rodzin	Badane rodziny	
	N	%
poprawa warunków mieszkaniowych	46	15,3
wychowanie i wykształcenie dzieci	45	15,0
znalezienie pracy	35	11,7
wspólne spędzanie czasu, wyjazdy	27	9,0
powiększenie rodziny	4	1,3
poprawa zdrowia	3	1,0
ukończenie studiów/doktoratu	4	1,3

Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

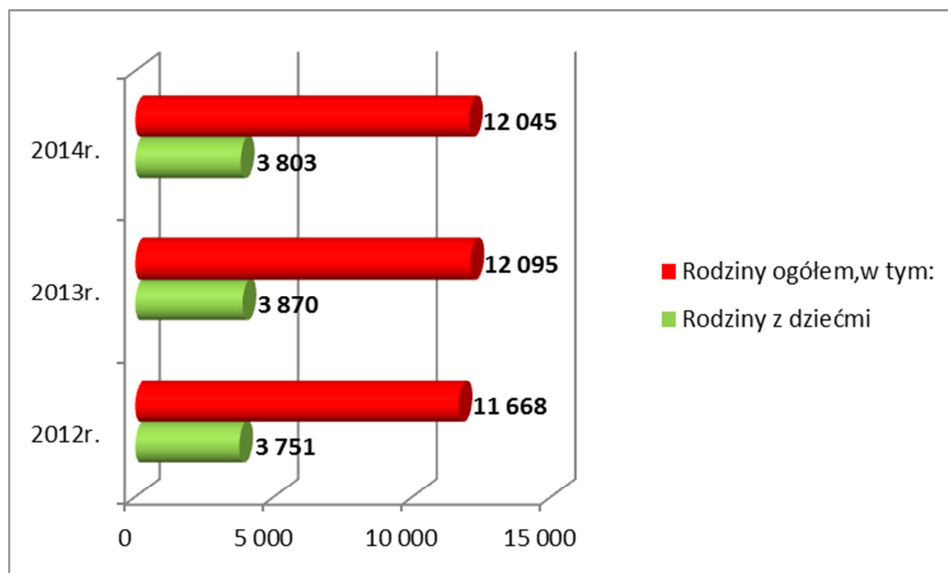
Na podstawie poziomu zadowolenia z własnej obecnej sytuacji badani wskazali na czynniki mogące przyczynić się do podniesienia poziomu jakości życia rodziny. Zgodnie z deklaracjami respondenci potrzebują przede wszystkim wsparcia finansowego (by zaspokoić swoje potrzeby 12,7% badanych potrzebowałoby dodatkowo 1000 zł, 7,0% - 2000 zł, a 4,3% - 1500 zł miesięcznie). Rodziny oczekują także pomocy w organizacji czasu wolnego (14,3%), przede wszystkim w zakresie bezpłatnych kolonii dla dzieci, wycieczek dla rodziny, bezpłatnych lub tańszych biletów do kina/teatru oraz dostępu do bezpłatnych zajęć sportowych dla swoich dzieci. Badani wskazują również na konieczność pomocy w uzyskaniu pracy (17,0%), w tym najczęściej dla matki (9,0%), dorosłych dzieci (4,7%) oraz ojca (3,3%). Stawiają jednak wymagania, co do rodzaju pracy. Powinna być zgodna z wykształceniem, stała oraz sprawiająca satysfakcję. Rodziny oczekują też łatwiejszego dostępu do konsultacji udzielanych przez specjalistów oraz pomocy terapeutycznej (6,0%). Dla badanych ważna jest też wiarygodna informacja o działalności instytucji na rzecz rodziny (5,3%). Natomiast 4,3% badanych rodzin zgłasza zapotrzebowanie na pomoc w wychowaniu i opiece nad dzieckiem.

Prawidłowo funkcjonująca rodzina jest naturalnym i niezastąpionym środowiskiem rozwoju dziecka. Z punktu widzenia polityki społecznej, bardzo ważną sprawą jest zdolność rodziny do pokonywania sytuacji kryzysowych i umiejętność radzenia sobie z różnorodnymi problemami życiowymi. W każdej społeczności lokalnej część rodzin przeżywa czasowe lub długotrwałe trudności i wymaga wsparcia w różnych sferach swojego funkcjonowania. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie jest jednostką organizacyjną Miasta, która realizuje zadania własne gminy i powiatu oraz zadania zlecone z zakresu administracji rządowej, wyznaczone między innymi przez przepisy ustawy o pomocy społecznej, ustawy

o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o świadczeniach rodzinnych i ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie udziela pomocy osobom i rodzinom znajdującym się w sytuacji, której swoimi zasobami nie są w stanie przezwyciężyć.

Wykres 13. Rodziny ogółem i rodziny z dziećmi korzystające z pomocy MOPR w latach 2012 – 2014

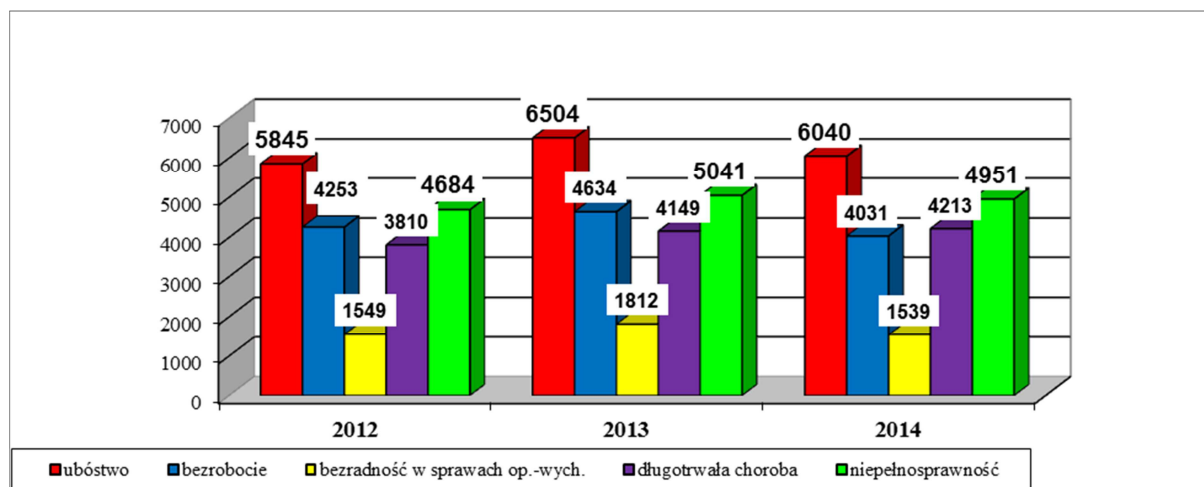

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie sprawozdań MPiPS

Na podstawie analizy danych przedstawionych na wykresie 13. można zauważyć, że liczba rodzin z dziećmi, korzystających z pomocy MOPR na przestrzeni lat 2012 – 2014 stanowiła 31,9% ogółu rodzin, które zostały objęte pomocą. W analizowanym okresie liczba rodzin z dziećmi ulegała niewielkim wahaniom, niemniej w 2014 roku Ośrodek objął pomocą o 52 rodziny z dziećmi więcej, niż w 2012 roku, przy jednoczesnym wzroście liczby rodzin korzystających z pomocy o 377.

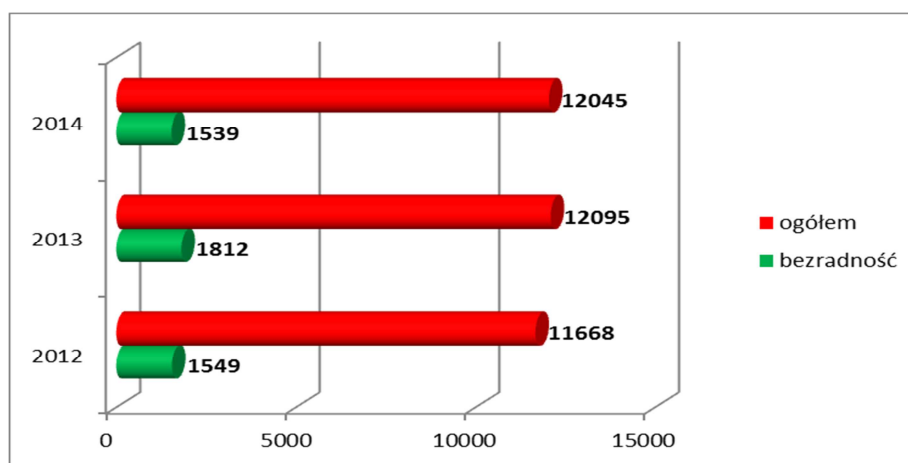
Wśród pięciu dominujących przesłanek korzystania z pomocy przez rodziny, obok problemów: ubóstwa, bezrobocia, długotrwałej choroby i niepełnosprawności jest bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Problem ten plasuje się na 5. miejscu wśród wyróżnionych 15 powodów przyznawania pomocy, wskazywanych w ustawie z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2015r. poz. 123 z późn. zm.).

Wykres 14. Dominujące powody przyznania pomocy przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie w latach 2012 -2014

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie sprawozdań MPiPS Dział 4 – Powody przyznania pomocy

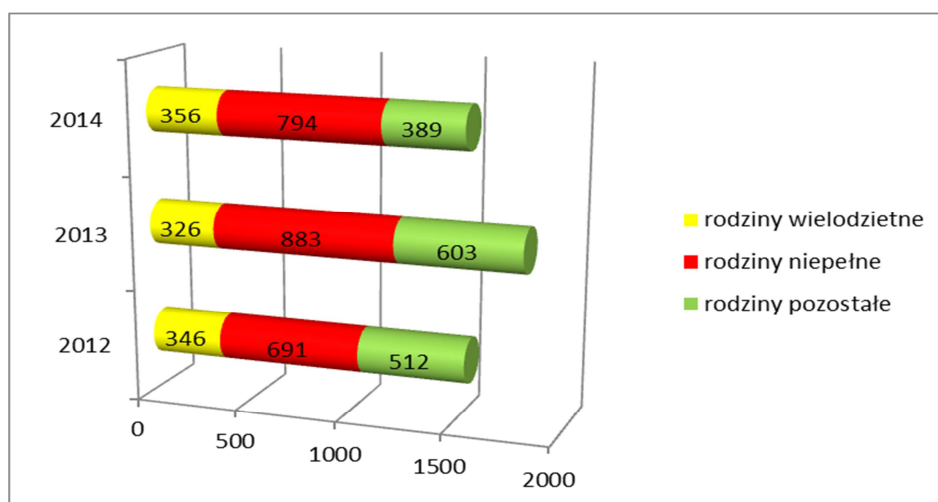
Wykres 15. Liczba rodzin korzystających z pomocy z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych a liczba rodzin ogółem objętych pomocą Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie sprawozdań MPiPS. Dział 4 – Powody przyznania pomocy

Liczba rodzin dotkniętych problemem bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego ulegała wahaniom w analizowanym okresie. W 2013 roku nastąpił znaczny wzrost, w porównaniu do 2012 roku (o 263 rodziny), zaś w 2014 roku spadek o 273 rodziny w porównaniu do roku poprzedniego. Stanowiły one odpowiednio od 13,0% w 2012 roku, przez 15,0% w 2013 roku, do 12,8% w 2014 roku, ogółu rodzin korzystających z pomocy.

Wykres 16. Struktura rodzin lubelskich, korzystających z pomocy z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych w latach 2012 - 2014

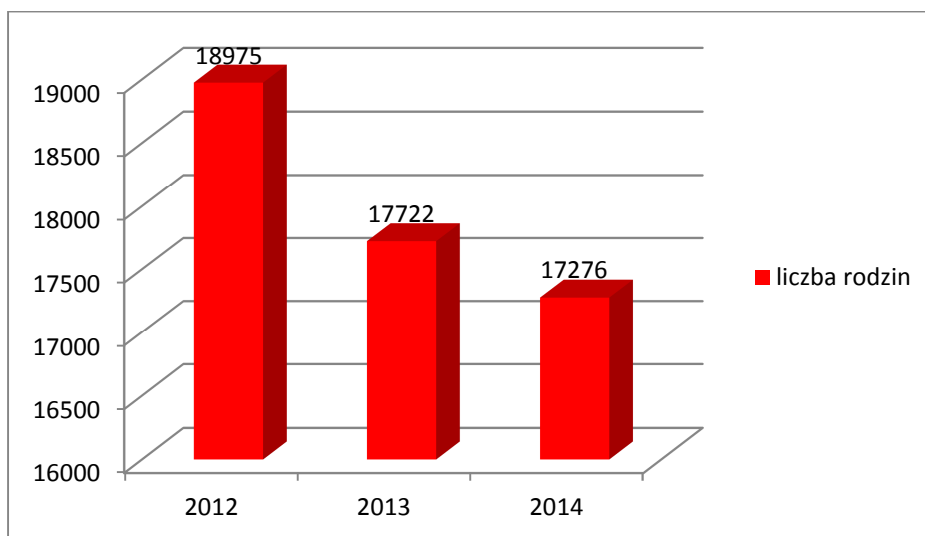
Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie sprawozdań MPiPS. Dział 5 – Typy rodzin

Dane przedstawione na wykresie 16. wskazują jednoznacznie, że w całym analizowanym przedziale czasowym najliczniejszą grupą rodzin dotkniętych problemem bezradności były rodziny niepełne. W 2012 roku stanowiły one 44,6% ogółu rodzin, w 2013 roku 48,7% ogółu rodzin, zaś w 2014 roku 51,6% ogółu rodzin dotkniętych problemem bezradności. Drugą grupą rodzin szczególnie narażonych na występowanie problemu bezradności są rodziny wielodzietne. W 2012 roku stanowiły 22,3% rodzin dotkniętych problemem bezradności, w 2013 roku 18%, zaś w 2014 roku 23% ogółu rodzin dotkniętych problemem bezradności.

Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego nie jest jedyną, ale jedną z głównych przyczyn umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej. Przywracanie i wzmacnianie umiejętności wychowawczych i opiekuńczych rodzinom należy uznać za podstawowy kierunek działań w obrębie wspierania rodzin.

Na wykresie 17. przedstawiono liczbę rodzin objętych pomocą w ramach ustawy o świadczeniach rodzinnych w latach 2012 – 2014. W analizowanym okresie liczba rodzin objętych pomocą uległa zmniejszeniu. W roku 2014 świadczenia rodzinne otrzymało **1 699** rodzin mniej niż w 2012 roku. Spadek ten należy tłumaczyć rzadko waloryzowanymi kryteriami dochodowymi, uprawniającymi do korzystania z tej formy pomocy. Jednakże w listopadzie 2015 roku zwaloryzowano kryteria, co pozwala przypuszczać, że w kolejnych latach liczba rodzin korzystających ze świadczeń będzie się zwiększać.

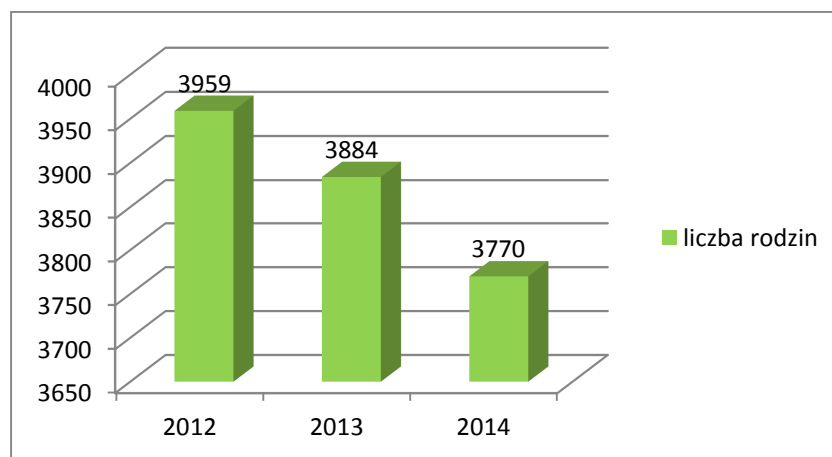
Wykres 17. Liczba rodzin objętych pomocą w ramach ustawy o świadczeniach rodzinnych w latach 2012-2014

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych własnych

W latach 2012 - 2014 liczba rodzin objętych pomocą w ramach ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów także ulegała zmniejszeniu. W roku 2014 z tej formy pomocy skorzystało 189 rodzin mniej niż w 2012 roku. Spadek liczby rodzin objętych tą formą pomocy związany jest z niezmienionymi od wielu lat kryteriami dochodowymi uprawniającymi do tej formy pomocy.

Wykres 18. Liczba rodzin objętych pomocą w ramach ustawy o pomocy osobom uprawnionym

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych własnych

Podsumowując, tak wyniki badań przeprowadzonych na potrzeby niniejszego dokumentu, jak również dane sprawozdawcze MOPR, należy stwierdzić, że współczesne rodziny tworzą zróżnicowane formy – znaczna część z nich nie opiera się na tradycyjnym modelu (małżeństwo z dziećmi), ale tworzy różne odmiany alternatywnych form życia

rodzinnego. Wzrasta liczba rodzin monoparentalnych, a te, jak wcześniej sygnalizowano, częściej charakteryzują się przynajmniej parcjalną dysfunkcjonalnością, przede wszystkim w sferze funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Ze względu na ten utrwalający się trend, należy mieć na uwadze wzrastające potrzeby w zakresie wsparcia osób samotnie wychowujących potomstwo.

Na podstawie diagnozy, można stwierdzić, że najczęściej artykułowane problemy rodzin z dziećmi, to niedostatki materialne i mieszkaniowe, ale także problemy zdrowotne. Dość duża grupa rodzin wskazuje także na występujące problemy opiekuńczo-wychowawcze z dziećmi. Niestety stosunkowo niewielu rodziców szuka pomocy specjalistów w ich rozwiązywaniu. Może to wynikać z braku wiedzy o istniejących możliwościach lub trudności wynikających z długiego niekiedy oczekiwania na poradę bądź terapię.

Wyrażane przez rodziny potrzeby dotyczące pomocy koncentrują się głównie wokół spraw materialnych oraz związanych z organizacją dzieciom różnych form spędzania czasu wolnego.

2. Wspieranie rodziny

2.1. Organizacja systemu wsparcia rodziny w świetle obowiązujących przepisów prawa

W Mieście Lublin obecne działania pomocowe, podejmowane na rzecz dzieci i rodzin potrzebujących wsparcia, ukierunkowane są przez *Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Systemu Pieczy Zastępczej na terenie Miasta Lublin w latach 2013 – 2015*.

Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2015 r. poz. 332 z późn. zm.), wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych to zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji (art. 2 ust. 1 ustawy, Dz. U. z 2015 r. poz. 332 z późn. zm.). Realizacja zadań z zakresu wspierania rodziny powinna odbywać się z uwzględnieniem zasady pomocniczości.

Obowiązek wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych spoczywa na jednostkach samorządu terytorialnego oraz na organach administracji rządowej.

Rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych wójt zapewnia wsparcie, które polega w szczególności na:

- 1) analizie sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie;
- 2) wzmocnieniu roli i funkcji rodziny;
- 3) rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny;
- 4) podniesieniu świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny;
- 5) pomocy w integracji rodziny;
- 6) przeciwdziałaniu marginalizacji i degradacji społecznej rodziny;
- 7) dążeniu do reintegracji rodziny.

Wspieranie rodziny jest prowadzone w formie:

- 1) pracy z rodziną;
- 2) pomocy w opiece i wychowaniu dziecka.

Zgodnie z art. 8 ust 3 ustawy, wspieranie rodziny jest prowadzone za jej zgodą i aktywnym udziałem z uwzględnieniem zasobów własnych oraz źródeł wsparcia zewnętrznego.

W myśl zapisów ustawy, pomoc rodzinie powinna mieć na celu utrzymanie dzieci w ich naturalnym środowisku lub też powrót do rodziny, jeśli zostały one umieszczone w pieczy zastępczej. Systematyczną pracę z rodziną, w której nastąpiło zaburzenie funkcji rodzicielskich prowadzi asystent rodziny. Praca ta ma tak charakter profilaktyczny, jak również naprawczy i prowadzi się ją także w sytuacji czasowego umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej.

Zapisy ustawy sprzyjają ścisłej współpracy pomiędzy pracownikami różnych instytucji, które mają styczność z problemami dziecka i jego rodziny, tj.: przedstawicielami placówek opieki i wychowania, instytucji pomocy społecznej, policji, sądów, służby zdrowia.

W ustawie położono także nacisk na rozwój placówek wsparcia dziennego, w których dzieci otoczone są wszechstronną opieką, wychowaniem i wsparciem w rozwoju, w tym wsparciem edukacyjnym. Zadaniem specjalistów zatrudnionych w tych placówkach powinna być również współpraca z najbliższym otoczeniem dzieci w celu wspomagania ich w działaniach na rzecz poprawy sytuacji w rodzinie.

2.2. Zasoby i możliwości Miasta Lublin w zakresie wspierania rodziny

Miasto Lublin to lokalne centrum edukacji, kultury i sportu. Przez swoich mieszkańców postrzegane jest, jako miejsce przyjazne do życia. Na swoim koncie ma wiele tytułów i wyróżnień. Na szczególną uwagę zasługuje Program „Rodzina Trzy Plus”, który jest elementem polityki społecznej, realizowanej przez Miasto Lublin na rzecz rodzin

posiadających troje i więcej dzieci i obejmuje działania zmierzające do poprawy warunków życiowych dzieci i młodzieży wychowującej się w takich rodzinach. W Lublinie wdrożono program wspierania tych rodzin w procesie wychowania dzieci i młodzieży oraz kształtowania ich pozytywnego wizerunku. Celem programu jest wspieranie rodzin, umożliwienie im dostępu do dóbr kultury, sportu i wypoczynku za pomocą ulg i zwolnień oferowanych przez jednostki samorządowe miasta oraz inne podmioty. Uzyskanie ulg oraz zwolnień przez dużą rodzinę zapewnia wydawana w ramach Programu Karta „Rodzina Trzy Plus”. Miasto Lublin jest jednym z pierwszych w zakresie udziału w Programie podmiotów niepowiązanych strukturalnie z samorządem, co daje wymierne korzyści dla dużych rodzin. To dzięki takim podmiotom, które zgodziły się na udział w Programie duże rodziny mają dostęp do bogatej oferty towarów i usług, z której mogą korzystać na specjalnych warunkach. Program to swoista platforma komunikacyjna, która pozwala na włączenie w system wsparcia dużej części społeczności lokalnej, co jest korzystne dla obu stron. Służy to niewątpliwie wsparciu nie tylko rodzin, ale i potencjału ekonomicznego podmiotów niepublicznych.

W odróżnieniu od innych samorządów, działania Miasta Lublin wspierające rodziny ukierunkowane zostały w dużej mierze na ten obszar usług i towarów, który oferowany jest przez podmioty niezwiązane z samorządem, a których działalność jest niezwykle istotna z punktu widzenia funkcjonowania dużej rodziny, zwłaszcza, że większość wydatków dużych rodzin to wydatki na zaspokajanie podstawowych potrzeb. Program ciągle ewoluuje w celu optymalizacji oferty, dlatego też cieszy się bardzo dużym zainteresowaniem ze strony rodzin, jak i samych podmiotów.

Miasto Lublin od wielu lat realizuje wielopłaszczyznowe zadania w ramach Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, które poprzez oddziaływanie profilaktyczne i wspierające promuje pozytywne wzorce rodzinne i wspomaga w przypadku problemów w funkcjonowaniu rodziny. Do najważniejszych działań na rzecz rodziny należą, między innymi:

- 1) lokalne imprezy i konkursy promujące zdrowy i trzeźwy styl życia,
- 2) organizację obozów, kolonii i półkolonii z profesjonalnym programem profilaktycznym,
- 3) prowadzenie pozalekcyjnych zajęć sportowych z programem informacyjno-edukacyjnym,
- 4) rekomendowane programy dla rodziców, w tym warsztaty umiejętności rodzicielskich, przygotowujących rodziców do wychowywania dzieci bez stosowania przemocy,
- 5) programy i przedsięwzięcia profilaktyczne, promujące trzeźwy i bezpieczny sposób spędzania wolnego czasu dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych i studentów,
- 6) programy wspierające dla członków rodzin z problemem alkoholowym.

Miasto Lublin prowadzi też działania na rzecz likwidacji barier we wszystkich sferach życia osób niepełnosprawnych, które ujęte są, m.in. w „Programie na rzecz niepełnosprawnych mieszkańców Miasta Lublin w latach 2013-2015”. W ostatnim czasie dynamicznemu rozwojowi podlegają usługi świadczone przez asystenta osoby niepełnosprawnej. Zadanie to wykonywane jest od 2013 roku. Poza dotychczas realizowanym wsparciem (tj. pomocą w codziennych czynnościach, towarzyszeniu przy załatwianiu spraw urzędowych, robieniu zakupów, zaspokajaniu potrzeb kulturalnych, sportowych, rekreacyjnych i innych), w odpowiedzi na oczekiwania mieszkańców i organizacji pozarządowych, od roku 2015 przewidziano możliwość objęcia wsparciem również dzieci i ich rodziców. W tym wypadku działania asystenta koncentrują się na pomocy dzieciom w przemieszczaniu się do miejsc świadczenia terapii i rehabilitacji, czy też zajęć pozalekcyjnych i hobbystycznych. Asystent może również towarzyszyć dzieciom podczas trwania tych zajęć. Na uwagę zasługuje również fakt, iż w ramach Programu Aktywności Lokalnej „Profesjonalny asystent osoby niepełnosprawnej”, realizowanego od 29 grudnia 2014 roku, do wykonywania zawodu asystenta przygotowywane są osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. Zaprojektowany cykl kursów i warsztatów ma na celu przygotowanie do pracy wykwalifikowanych asystentów i zapewnienie osobom niepełnosprawnym optymalnego wsparcia.

Istotne jest, aby wszystkie działania na rzecz rodzin były zintegrowane, komplementarne i podejmowane przy interdyscyplinarnym oddziaływaniu licznych partnerów społecznych. Realizacja tych działań odbywa się dzięki wykorzystaniu szeroko rozumianej oferty instytucjonalnej i infrastruktury społecznej miasta, które dysponuje znaczącym potencjałem o charakterze edukacyjnym, kulturalnym i socjalnym. Wybrane zasoby ukazuje tabela 6.

Tabela 6. Wybrane zasoby infrastruktury społecznej Miasta Lublin w 2014 roku

Infrastruktura	Rok 2014
Liczba mieszkań w zasobie gminy, w tym:	9 449
Liczba mieszkań socjalnych (lokali)	225
Liczba żłobków (żłobki, kluby dziecięce, dzienny opiekun)	23
Liczba miejsc w żłobkach	1 254

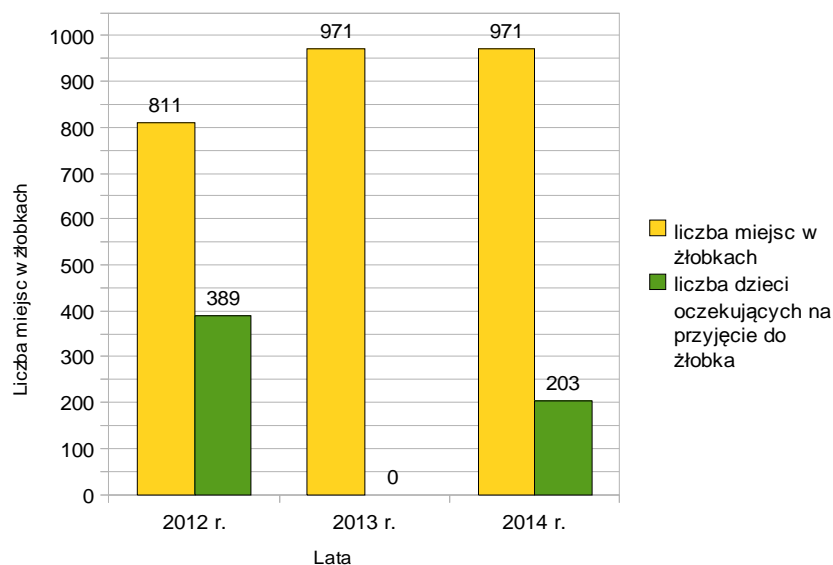
Liczba przedszkoli oraz oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych	105
Liczba miejsc w przedszkolach oraz oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych	9 458
Liczba szkół podstawowych*	52
Liczba szkół gimnazjalnych*	42
Liczba szkół ponadgimnazjalnych*	108
Liczba świetlic i klubów dla dzieci i młodzieży	43
Liczba bibliotek publicznych	2 (w tym 39 filii)
Liczba domów kultury	8

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych z Oceny Zasobów Pomocy Społecznej za 2014 rok
 *Dane uzyskane ze Statystycznego Vademecum Samorządowca. Dane za rok szkolny 2013/2014. Źródło www.lublin.stat.gov.pl/vademecum

2.2.1. Opieka nad dziećmi do lat 3

Według danych statystycznych z ostatnich kilku lat, liczba miejsc opieki w żłobkach w Mieście Lublin, mimo systematycznego wzrostu, nie zaspokajała w dostatecznym stopniu zapotrzebowania mieszkańców miasta na tę formę opieki.

Wykres 19. Liczba miejsc w żłobkach i liczba dzieci oczekujących na miejsce w latach 2012 - 2014

Źródło: Opracowanie własne Wydziału Zdrowia i Spraw Społecznych Urzędu Miasta Lublin na podstawie danych własnych

W 2014 roku na terenie Miasta Lublin funkcjonowały łącznie 23 placówki zapewniające opiekę nad małymi dziećmi, w tym 8 żłobków publicznych, oraz żłobki niepubliczne i niepubliczne kluby dziecięce dotowane z budżetu Miasta. Na przestrzeni ostatnich lat liczba miejsc w placówkach publicznych i niepublicznych uległa zwiększeniu, co w efekcie znacznie skróciło czas oczekiwania rodziców na przyjęcie dziecka do żłobka.

Aktualnie na terenie Lublina dzieci do żłobków prowadzonych przez Miasto przyjmowane są na bieżąco lub po niedługim okresie oczekiwania. Biorąc jednak pod uwagę konieczność dostosowywania istniejących budynków żłobków publicznych do wymagań stawianych przez obowiązujące przepisy prawa oraz w celu dalszego zwiększania liczby miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, planowana jest kolejna inwestycja w tym zakresie. Zakładana przez Miasto budowa kolejnego żłobka publicznego pozwoli w perspektywie najbliższych 3 lat zaspokoić potrzeby mieszkańców w obszarze opieki nad małymi dziećmi. Realizacja tego zadania w najwyższych standardach planowana jest z wykorzystaniem pozabudżetowych środków finansowych.

2.2.2. Oświata Miasta Lublin

Zakres zadań oświatowych, realizowanych przez Miasto Lublin jest bardzo szeroki. Miasto prowadzi niemal wszystkie typy szkół i placówek tworzących polski system oświaty, dotuje również bogato rozwinięty sektor szkolnictwa niepublicznego.

W Lublinie na przestrzeni ostatnich lat stopniowo zwiększała się liczba przedszkoli. Sieć przedszkoli uzupełniają oddziały przedszkolne funkcjonujące przy szkołach podstawowych.

W roku szkolnym 2013/2014 na terenie Miasta Lublin funkcjonowały 52 szkoły podstawowe, do których uczęszczało 18 663 uczniów, 42 gimnazja, do których uczęszczało 9 326 uczniów oraz 108 szkół ponadgimnazjalnych, do których uczęszczało 20 233 uczniów.⁵ Ponadto w ramach systemu oświaty funkcjonowało 13 poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Reasumując można stwierdzić, że Miasto Lublin posiada dobrze rozwiniętą sieć placówek przedszkolnych, szkół podstawowych i gimnazjów oraz bogatą sieć różnorodnych szkół ponadgimnazjalnych, które dają absolwentom gimnazjów bardzo szerokie możliwości wyboru, zarówno typu szkoły, jak również profilu kształcenia.

⁵ Źródło www.lublin.stat.gov.pl/vademecum

2.2.3. Poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne w systemie oświaty

Pomoc dzieciom i młodzieży oraz rodzinom jest zadaniem realizowanym, także przez całą sieć poradni psychologiczno-pedagogicznych prowadzonych przez Miasto Lublin, tj.: 9 poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym trzech poradni specjalistycznych. Wspomniane poradnie obejmują swym działaniem, na zasadzie rejonizacji, wszystkie lubelskie publiczne i niepubliczne przedszkola, szkoły i placówki opiekuńczo-wychowawcze. Oferują wsparcie dla uczniów, ich rodzin oraz nauczycieli w rozwiązywaniu i profilaktyce problemów związanych z rozwojem i funkcjonowaniem dzieci i młodzieży w środowiskach jej życia. Pozostałe poradnie specjalistyczne koncentrują się na diagnozie i terapii dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, z różnymi wadami genetycznymi i dysfunkcjami rozwojowymi oraz doradztwie zawodowym. Bieżącej pomocy dla uczniów, profilaktyce i rozwiązywaniu trudności i problemów służy też funkcjonowanie w lubelskich szkołach pedagogów, a także psychologów i doradców zawodowych.

Ukierunkowaniem na poradnictwo rodzinne wyróżnia się Specjalistyczna Poradnia Psychoprofilaktyki i Terapii Rodzin funkcjonująca w ramach Zespołu Poradni nr 2 przy ul. I Armii Wojska Polskiego 1, która wiąże w swej działalności relacje rodzinne z funkcjonowaniem dzieci i młodzieży w innych środowiskach ich życia. Pomaga m.in. w sytuacjach związanych z konfliktami rodzinnymi i trudnościami wychowawczymi, objawami psychopatologicznymi u dzieci i młodzieży, zachowaniami autodestrukcyjnymi, opozycyjno-buntowniczymi, zaburzeniami afektywnymi, problemami związanymi z eurosieroctwem, a także uzależnieniami od Internetu i gier komputerowych, prowadzi również działalność profilaktyczną na rzecz promocji zdrowia oraz profilaktyki dysfunkcji emocjonalnych i społecznych oraz uzależnień. Realizuje w związku z tym w lubelskich szkołach programy psychoprofilaktyczne. Ponadto wsparcie psychologiczno-pedagogiczne uczniom i ich rodzicom oraz nauczycielom udzielane jest przez pedagogów i psychologów zatrudnianych przez szkoły i placówki oświatowe wszystkich typów.

Uzupełnienie sieci poradnictwa stanowią też funkcjonujące na terenie miasta poradnie psychologiczno-pedagogiczne prowadzone przez podmioty inne niż Miasto Lublin (w 2012 roku działały 4 poradnie).

2.2.4. Poradnictwo specjalistyczne

Poza wskazaną wcześniej siecią placówek wspierających wszystkie rodziny z dziećmi w Mieście Lublin, rodziny o specjalnych potrzebach, przeżywające trudności w wypełnianiu

funkcji opiekuńczo-wychowawczych mogą zostać objęte dodatkowo działaniami instytucji pomocowych.

Praca z rodzinami przeżywającymi trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jest prowadzona w szczególności w formie:

- 1) konsultacji i poradnictwa specjalistycznego;
- 2) terapii i mediacji;
- 3) usług dla rodzin z dziećmi, w tym usług opiekuńczych i specjalistycznych;
- 4) pomocy prawnej, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego;
- 5) organizowania dla rodzin spotkań, mających na celu wymianę ich doświadczeń oraz zapobieganie izolacji, zwanych „grupami wsparcia” lub „grupami samopomocowymi”.

Konsultacje i poradnictwo specjalistyczne (psychologiczne, pedagogiczne, rodzinne, w zakresie terapii uzależnień, przemocy, kryzysów), rodziny uzyskują bezpłatnie w Specjalistycznej Poradni dla Rodzin, która od 2009 roku jest komórką organizacyjną Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie. W roku 2014 liczba osób objętych wsparciem Poradni była o 13% niższa niż w roku 2013, jednocześnie liczba przeprowadzonych sesji spadła z 5 757 w 2013 roku do 5 518 w roku 2014, czyli o 4,5%, co wskazuje, iż klienci Poradni coraz częściej korzystają z długotrwałej pomocy, a nie tylko jednorazowych konsultacji. Proces terapii rodziny prowadzi do stałych zmian i jest znacznie bardziej efektywny niż porady konsultacyjne. Zapotrzebowanie w zakresie poradnictwa, a także zainteresowanie osób i rodzin sesjami konsultacyjnymi i terapeutycznymi utrzymuje się na wysokim poziomie (oczekiwanie na terapię trwa ok. 3 miesięcy), a obserwowany spadek liczby rodzin i osób objętych poradnictwem i terapią związany jest z większą liczbą sesji u tej samej osoby. W 2014 roku, w terapii uczestniczyło 866 osób. Ogółem odbyło się 5 518 sesji terapeutycznych i konsultacyjnych.

Tabela 7. Liczba rodzin objętych wsparciem Specjalistycznej Poradni dla Rodzin w latach 2012-2014

Liczba rodzin ⁶ :	Liczba rodzin w 2012 roku	Liczba rodzin w 2013 roku	Liczba rodzin w 2014 roku
ogółem	708	701	618
w tym rodzin naturalnych	673	663	583

⁶ W ogólnej liczbie rodzin ujęto również dzieci przebywające w placówce, których nie ujęto w tabeli, dlatego liczba rodzin się nie sumuje.

w tym rodzin zastępczych	27	29	24
w tym rodzin adopcyjnych	1	4	7

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie Sprawozdań opisowych z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie

Tabela 8. Liczba osób objętych wsparciem Specjalistycznej Poradni dla Rodzin w latach 2012 – 2014 z podziałem na rodzaj wsparcia

	Liczba osób objętych wsparciem w 2012 roku: 1 811		Liczba osób objętych wsparciem w 2013 roku: 2 181		Liczba osób objętych wsparciem w 2014 roku: 1929	
	w tym dorosłych	w tym dzieci	w tym dorosłych	w tym dzieci	w tym dorosłych	w tym dzieci
Łączna liczba osób korzystających z usług:	1567	244	1976	314	1712	217
w tym: liczba osób w terapii	806	162	855	179	725	141
w tym: liczba osób w psychoprofilaktyce	761	82	1112	135	987	76

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie Sprawozdań opisowych z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie za lata 2012 - 2014

Liczba osób dorosłych, objętych wsparciem Poradni w postaci terapii na przestrzeni lat 2012 – 2014, ulegała wahaniom. Po początkowym wzroście, w 2013 roku w porównaniu do roku 2012 o 49 osób, nastąpił spadek o 130 osób. Podobnie, w tym samym okresie wahaniom podlegała liczba osób dorosłych, objętych psychoprofilaktyką, po początkowym gwałtownym wzroście w 2013 roku o 351 osób, w 2014 roku nastąpił spadek o 125 osób, niemniej w 2014 roku skorzystało z psychoprofilaktyki o 226 osób więcej niż w 2012 roku.

Poradnictwo pedagogiczne, psychologiczne i prawne na rzecz rodzin naturalnych, rodzin zastępczych i umieszczonych w nich dzieci świadczyli również specjaliści zatrudnieni w Zespole ds. rodzinnej pieczy zastępczej i asysty rodzinnej. W 2012 roku poradnictwem objęto **45** rodzin, udzielając **69** porad. W 2013 r. były to **102** rodziny i **203** porady. Natomiast w 2014 r. poradnictwem objęto **167** rodzin, udzielając **295** porad. Poradnictwo dotyczy przede wszystkim problemów: przewyciężania występujących trudności życiowych, konsekwencji emocjonalnych umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, radzenia sobie z kryzysem utraty, strategii poprawy sytuacji życiowej rodzin naturalnych, poprawy relacji rodziców z dziećmi, kompetencji wychowawczych rodzin naturalnych, możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych rodziców naturalnych, korzystania z pomocy lekarzy specjalistów,

przygotowania pozwów alimentacyjnych, przygotowania pozwów rozwodowych, przygotowania wniosków o odrzucenie spadków, przygotowania wniosków o zaprzeczenie ojcostwa, przygotowania wniosków o ustalenie ojcostwa.

W ramach Programu współpracy z organizacjami pozarządowymi, Miasto Lublin zleca organizacjom realizację zadań publicznych na zasadach określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Wśród zadań zleczanych do realizacji należy wymienić udzielanie rodzinom, w których występują problemy uzależnień, pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie.

2.2.5. Placówki wsparcia dziennego

Rodziny zmagające się z problemami spowodowanymi zakłóconym procesem opiekuńczo-wychowawczym mogą liczyć na wsparcie poprzez działania placówek wsparcia dziennego, które odgrywają ważną rolę w obszarze wzmocnienia funkcji opiekuńczych i wychowawczych rodziny.

Placówka wsparcia dziennego przeznaczona jest dla dzieci i młodzieży do 18. roku życia. Pobyt dziecka w takiej placówce jest nieodpłatny i dobrowolny, chyba, że do placówki skieruje sąd. Placówka wsparcia dziennego współpracuje z rodzicami lub opiekunami dziecka, a także z instytucjami oświatowymi i podmiotami leczniczymi. Placówki mogą być prowadzone w formach: opiekuńczej, specjalistycznej, pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę lub w formach łączonych.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie opiekuńczej zapewnia dziecku:

- 1) opiekę i wychowanie,
- 2) pomoc w nauce,
- 3) organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie specjalistycznej w szczególności:

- 1) organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne,
- 2) realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie pracy podwórkowej realizuje działania animacyjne i socjoterapeutyczne.

Placówki wsparcia dziennego prowadzi gmina, podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania, lub podmiot, który uzyskał zezwolenie wójta na ich prowadzenie. Wójt sprawuje kontrolę nad placówkami wsparcia dziennego. W Lublinie działają wyłącznie placówki wsparcia dziennego prowadzone przez uprawnione podmioty, którym Prezydent Miasta Lublin zlecił realizację tego zadania. Z oferty programowej tych placówek (nadzorowanych przez MOPR) skorzystało w latach 2013 – 2014 odpowiednio:⁷

- 2013 rok - **25** placówek, **1016** dzieci,
- 2014 rok - **22** placówki, **902** dzieci.

Tabela 9. Placówki wsparcia dziennego na terenie Miasta Lublin w latach 2013-2014

L.p.	Nazwa placówki	Forma prowadzenia	Liczba miejsc	Adres placówki
1	Dom Św. Józefa dla Dzieci i Młodzieży. Ognisko Wychowawcze	placówka opiekuńcza	60	ul. Ks. M. Słowikowskiego 1a, 20-124 Lublin
2	Salezjańska Świetlica Środowiskowa im. Św. Dominika Savio	placówka opiekuńcza	30	ul. Kalinowszczyzna 3, 20-129 Lublin
3	Świetlica Opiekuńczo – Wychowawcza im. bł. Edmunda Bojanowskiego	placówka opiekuńcza	30	ul. Królewska 10, 20-109 Lublin
4	Klub Młodzieżowy	placówka opiekuńcza	30	ul. Łabędzia 15, 20-335 Lublin
5	Świetlica Św. Brata Alberta	placówka opiekuńcza	30	ul. Willowa 15, 20-819 Lublin
6	Świetlica Opiekuńczo – Wychowawcza przy Parafii Św. Maksymiliana Kolbe	placówka opiekuńcza	25	ul. Dr. Męczen. Majdanka 27, 20-325 Lublin
7	Świetlica św. Antoniego Akcji Katolickiej Archidiecezji Lubelskiej	placówka opiekuńcza	30	ul. Kasztanowa 1, 20-245 Lublin
8	Świetlica bł. Piotra J. Frassatego Akcji Katolickiej Archidiecezji Lubelskiej (31.12.2013 zakończyła działalność)	placówka opiekuńcza	25	ul. Biedronki 13, 20-543 Lublin
9	Świetlica Św. Rodziny Akcji Katolickiej Archidiecezji Lubelskiej (31.12.2013 zakończyła działalność)	placówka opiekuńcza	20	ul. Radości 13, 20-530 Lublin
10	Świetlica św. Michała Archanioła Akcji Katolickiej Archidiecezji Lubelskiej	placówka opiekuńcza	30	ul. Fabryczna 19, 20-301 Lublin
11	Świetlica „Promyk”	placówka opiekuńcza	30	ul. Odlewnicza 11a, 20-219 Lublin
12	Ośrodek nr 1 "Teatr"	placówka opiekuńcza	40	ul. Kunickiego 128, 20-434 Lublin
13	Ośrodek nr 2 "Bliźniak"	placówka opiekuńcza	40	ul. ks. M. Słowikowskiego 1, 20-124 Lublin
14	Świetlica Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży	placówka opiekuńcza	30	ul. Krakowskie Przedmieście 1, 20-002 Lublin
15	Świetlica Integracyjna "Razem"	placówka opiekuńcza	25	ul. Doświadczalna 46, 20-236 Lublin

⁷ Źródło: dane MOPR

16	Placówka Wsparcia Dziennego "Jutrzenka"	placówka opiekuńcza	30	ul. Jutrzenki 1, 20-538 Lublin
17	Świetlica Opiekuńczo – Wychowawcza "Sokolik" (30.03.2013 zakończyła działalność)	placówka opiekuńcza	25	ul. Pogodna 19, 20-337 Lublin
18	Świetlica Stowarzyszenia Przyjaciół Dzieci i Młodzieży "con amore"	placówka opiekuńcza	30	ul. Róży Wiatrów 9, 20-468 Lublin
19	Środowiskowe Ognisko Wychowawcze Towarzystwa Przyjaciół Dzieci	placówka opiekuńcza	25	ul. Narutowicza 54, 20-016 Lublin
20	Placówka Wsparcia Dziennego "Misericordia"	placówka opiekuńcza	30	ul. Głuska 138, 20-380 Lublin
21	Placówka Wsparcia Dziennego "CIUCHCIA"	placówka opiekuńcza	20	ul. Kunickiego 35, 20-417 Lublin
22	Specjalistyczny Ośrodek Opiekuńczo-Wychowawczy "Domostwo Amigoniańskie"	placówka specjalistyczna	25	ul. Jaworowskiego 12, 20-612 Lublin
23	Ośrodek Terapeutyczny	placówka specjalistyczna	19	ul. Narutowicza 74a, 20-019 Lublin
24	"Specjalistyczna Placówka AGAPE CLUB"	placówka specjalistyczna	30	ul. Bernardyńska 5, 20-109 Lublin
25	Placówka Wsparcia Dziennego "Dom Ciepła" im. św. Antoniego (działa od 1.04.2013)	placówka opiekuńcza	30	Al. Kraśnicka 65, 20-718 Lublin

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie Sprawozdań z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie za lata 2013 – 2014

W 2015 r. dwie placówki wsparcia dziennego zakończyły działalność: w lutym Klub Młodzieżowy, mieszczący się przy ul Łabędziej 15, a w czerwcu Świetlica Św. Brata Alberta mieszcząca się przy ul. Willowej 15. Natomiast od 1 lipca 2015 r. działalność rozpoczęła nowa placówka wsparcia dziennego – Świetlica przy ul. Kowalskiej 3.

2.2.6. Wybrane instytucje wspierające rodzinę w sytuacji kryzysowej

Centrum Interwencji Kryzysowej mieszcząca się przy ul. Probstwo 6a świadczy pomoc osobom i rodzinom, które znalazły się w sytuacjach kryzysowych, m.in.: ofiarom przemocy, w tym osobom doświadczającym przemocy seksualnej, ofiarom przestępstw, rodzinom osób uzależnionych, osobom znajdującym się w krytycznej sytuacji życiowej spowodowanej zdarzeniami losowymi i innymi czynnikami.

W 2014 roku z pomocy CIK skorzystały **1 152 rodziny**. Udzielono ogółem **11 932** porady, w tym:

- 5 499 porad w kontakcie bezpośrednim,
- 500 konsultacji telefonicznych,
- 5 933 porady i konsultacje w całodobowym telefonie zaufania.

Centrum Interwencji Kryzysowej objęło wsparciem 277 rodzin z problemem przemocy domowej, w tym 69 dzieci. Oprócz przyjęć indywidualnych, dla osób doświadczających przemocy w rodzinie, prowadzono zajęcia grupowe. W działaniach grupy psychoedukacyjnej uczestniczyło 7 kobiet, grupy terapeutycznej/wsparcia – 8 osób, grupy wsparcia samopomocowej o charakterze otwartym – 20 osób, grupy interwencyjno-wspierającej z elementami DDA – 7 osób. Ponadto prowadzone są zajęcia umiejętności wychowawczych dla rodziców, w których uczestniczyło w 2014 roku 37 osób.

Centrum w roku 2014 realizowało 4 edycje podstawowego programu korekcyjno-edukacyjnego dla sprawców przemocy domowej, w tym dwie edycje odbyły się dla osadzonych z art. 207 KK w Areszcie Śledczym. Przeprowadzono także 1 edycję programu korekcyjno-edukacyjnego pogłębionego. Ogółem w programie uczestniczyło 81 osób. W 2014 roku podjęto działania o charakterze interwencyjnym w 588 przypadkach.

Oprócz Centrum Interwencji Kryzysowej, prowadzonego przez Miasto Lublin, w spectrum działań o charakterze interwencji kryzysowej w Mieście Lublin wpisują się trzy ośrodki wsparcia dotowane z budżetu Miasta. Świadczą pomoc rodzinom i osobom będącym w sytuacji kryzysowej. Są to Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, Ośrodek Wsparcia dla samotnych matek, Ośrodek Wsparcia dla samotnych matek z dziećmi do lat 3 i kobiet w ciąży.

Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie prowadzony jest przez Fundację SOS Ziemi Lubelskiej. Mieści się przy ul. Bazylianówka 44. Dysponuje 25 miejscami. Ośrodek zapewnia schronienie i stały dozór zapewniający odseparowanie od sprawcy. Osoby otrzymują posiłek interwencyjny, pozyskaną żywność oraz pomoc rzeczową i środki higieny osobistej. Mają zapewnioną pomoc specjalistów: psychologa, pedagoga, terapeuty, prawnika i psychiatry. Uczestniczą w terapii indywidualnej i grupowej. Z usług ośrodka w 2014 roku skorzystało 45 osób.

Ośrodek Wsparcia dla samotnych matek prowadzony jest przez Fundację SOS Ziemi Lubelskiej. Mieści się przy ul. Bronowickiej 3. Posiada 70 miejsc. Zapewnia schronienie, posiłek interwencyjny, pozyskaną żywność, odzież oraz pomoc rzeczową. Pomoc świadczą specjaliści zatrudnieni w ośrodku: psycholog, pedagog, prawnik i pracownik socjalny. W 2014 roku dotacja z budżetu Miasta Lublin wynosiła 325 000 zł. Z usług Ośrodka w 2014 roku skorzystało 77 osób. Na podstawie dokonanej analizy stwierdzono, że miesięczne wykorzystanie miejsc kształtuje się na poziomie ok. 50%. W związku z tym planowane jest zmniejszenie liczby miejsc dla kobiet z dziećmi i przeznaczenie ich na

zabezpieczenie schronienia dla osób, przede wszystkim mężczyzn, dotkniętych problemem bezdomności.

Ośrodek Wsparcia dla samotnych matek z dziećmi do lat 3 i kobiet w ciąży prowadzony jest przez Fundusz Obrony Życia Archidiecezji Lubelskiej, przy ul. Chmielewskiego 9. Posiada 10 miejsc. Ośrodek zapewnia schronienie, 3 posiłki dziennie, odzież oraz pomoc rzeczową (leki, środki czystości, artykuły do pielęgnacji dzieci). Pomoc świadczą specjaliści zatrudnieni w ośrodku: psycholog, pedagog, psychoterapeuta i pracownik socjalny. Z usług ośrodka w 2014 roku skorzystało 21 osób.

2.2.7. Inne ośrodki wsparcia

Centrum Aktywności Środowiskowej, przy ul. Antoniny Grygowej 4B jest komórką organizacyjną Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie. Jest to placówka o zasięgu lokalnym realizująca zadania w zakresie udzielania pomocy osobom i rodzinom z grup szczególnego ryzyka, zagrożonym wykluczeniem społecznym, zamieszkałym na osiedlu Antoniny Grygowej w Lublinie.

W 2014 roku, w celu zapobiegania degradacji społecznej dzieci i młodzieży, Centrum Aktywności Środowiskowej podejmowało liczne działania, polegające na organizacji czasu wolnego oraz aktywizacji społecznej i rozwijaniu zainteresowań dzieci i młodzieży. Ze wsparcia Centrum Aktywności Środowiskowej w 2014 roku skorzystało około **109** dzieci i młodzieży, w tym **67** na podstawie zawartych kontraktów socjalnych.

Wśród wielu działań podejmowanych przez Centrum należy także wskazać: wspieranie rodziny w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej poprzez zapewnienie opieki wychowawczej dzieciom i młodzieży, pomoc w nauce, stwarzaniu warunków do rozwijania zainteresowań i uzdolnień oraz organizację czasu wolnego, zapewnienie pomocy rodzinie, dzieciom i młodzieży sprawiającym problemy wychowawcze, zagrożonym demoralizacją, przestępczością lub uzależnieniami poprzez organizację zajęć profilaktycznych, socjoterapeutycznych, korekcyjnych i terapeutycznych oraz udzielanie doraźnej i kompleksowej pomocy osobom znajdującym się w trudnych sytuacjach życiowych, które wynikają z dysfunkcji życia rodzinnego oraz sytuacji kryzysowych o charakterze losowym.

2.2.8. Asystenci rodziny

Problematyka związana z udzielaniem wielopoziomowej pomocy rodzinom, które przeżywają trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jest jednym z głównych celów organizacji zajmujących się rodziną. W ramach wsparcia może zostać udzielona pomoc w postaci przydzielenia asystenta rodziny. Asystent rodziny prowadzi pracę z rodziną w miejscu jej zamieszkania lub w miejscu przez nią wyznaczonym. O świetle obowiązujących od 1 stycznia 2015 r. przepisów, liczba rodzin, z którymi jeden asystent w tym samym czasie prowadzi pracę nie może przekroczyć 15 (do końca grudnia 2014 r. było to 20 rodzin). Czynności służbowe wykonuje w zadaniowym systemie pracy, od poniedziałku do piątku, w godzinach od 07.30 do 19.30. Organizacja pracy asystenta rodziny została dopasowana do trudności występujących w rodzinie i dynamizmu wykonywanych zadań. Pozwala to na udzielenie pomocy zarówno w kontekście systemowego wsparcia, jak i w sytuacji kryzysowej.

Asystenci rodziny podejmują pracę z rodzinami naturalnymi przeżywającymi trudności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz będącymi w trudnej sytuacji życiowej. Działania ujęte w planie pracy z rodziną mogą mieć cel naprawczy lub, w przypadku, gdy jest to konieczne, zmierzać do odseparowania dziecka od rodziny. Asystenci pomagają w przezwyciężaniu trudności w funkcjonowaniu rodziny, jako grupy i instytucji wychowawczej, jak również w rozwiązywaniu problemów poszczególnych jej członków. Prowadzą systematyczną pracę z rodzinami wieloproblemowymi, w których dzieci mają niezaspokojone potrzeby. Rodziny, których dzieci przebywają w pieczy zastępczej motywują do zmiany sytuacji życiowej i stałego kontaktu z dziećmi, realizując tym samym założenia zawarte w planach pracy z rodziną. Zakres merytoryczny zadań asystentów rodziny, to:

- podejmowanie działań mających na celu pomoc rodzinom w rozwiązywaniu ich problemów socjalnych poprzez dostarczanie informacji i kierowanie do odpowiednich instytucji;
- udzielanie pomocy w redagowaniu pism urzędowych, ubieganiu się przez rodziny o świadczenia socjalne, przydział lub zamianę lokalu, umorzenie długów lokatorskich, itp.;
- udzielanie pomocy w rozwiązywaniu problemów psychologicznych, m.in. poprzez: kierowanie członków rodzin do poradni specjalistycznych i rodzinnych, udziału w diagnostyce oraz formach terapii indywidualnej, rodzinnej, grupowej, terapii uza-

leżnień i grupach wsparcia;

- motywowanie do korzystania z konsultacji psychiatrycznych oraz kierowaniu członków rodzin do Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Lublinie;
- informowanie o prawidłowościach rozwoju bio-psycho-społecznego dzieci oraz o zaburzeniach tego rozwoju, które wymagają zmiany postaw wychowawczych opiekunów;
- podejmowanie działań zamierzających do rozwijania u rodziców umiejętności wychowawczych, motywowaniu i kierowaniu na zajęcia rozwijające kompetencje rodzicielskie;
- informowanie o możliwej etiologii zachowań dzieci sprawiających trudności wychowawcze, motywowaniu do podjęcia diagnostyki psychologicznej, pedagogicznej i psychiatrycznej oraz do stosowania się do zaleceń specjalistów;
- motywowanie rodziców do podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- udzielanie pomocy w postępowaniu rekrutacyjnym i pisaniu wniosków o przyjęcie do placówek edukacyjnych;
- edukowanie w zakresie funkcjonowania na współczesnym rynku pracy (szukanie ofert pracy, pisanie CV i listu motywacyjnego, przygotowanie się do rozmów kwalifikacyjnych z potencjalnym pracodawcami);
- uświadomienie wartości pracy i znaczenia utrzymywania pracy zarobkowej przez członków rodzin;
- nauka prowadzenia gospodarstwa domowego, zarządzania budżetem i budowania odpowiednich relacji w rodzinie;
- podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodziny, m.in. poprzez informowanie policji oraz służb medycznych o zaistniałych zagrożeniach;
- przygotowanie i prowadzenie dokumentacji pracy z rodziną.

Realizowane działania przyczyniły się do poprawy sytuacji życiowej i funkcjonowania rodzin, wzrostu ich kompetencji opiekuńczo-wychowawczych, uregulowania spraw urzędowo-formalnych, jak też wychodzenia z uzależnień i dysfunkcji.

W 2012 roku 20 asystentów rodziny pracowało z 310 rodzinami potrzebującymi pomocy. Na przestrzeni roku asystenci zakończyli współpracę z 30 rodzinami. W 2013 roku 10 asystentów rodziny objęło wsparciem 239 rodzin niewydolnych wychowawczo. Na

przestrzeni roku asystenci zakończyli współpracę z 33 rodzinami. W 2014 roku w Lublinie zatrudnionych było 12 asystentów rodziny, którzy objęli swoim wsparciem 256 rodzin niewydolnych wychowawczo, w których wychowywało się 573 dzieci. Na przestrzeni roku asystenci zakończyli współpracę z 39 rodzinami. W tabeli 10 przedstawiono szczegółowe informacje dotyczące powodów zakończenia współpracy asystentów z rodzinami.

Tabela 10. Powody zakończenia współpracy asystentów rodziny z rodzinami niewydolnymi wychowawczo

Powody zakończenia współpracy	2012	2013	2014
Osiągnięcie założonych celów	6	16	18
Zmiana miejsca zamieszkania	0	9	3
Brak współpracy/Brak akceptacji form współpracy	7/11	4/0	18/0
Objęcie inną formą wsparcia	6	4	0
RAZEM	30	33	39

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych własnych

Tabela 1. Liczba wizyt asystentów rodzin w środowiskach rodzinnych w latach 2013 – 2014

L.p.	Rok	Liczba asystentów	Liczba rodzin	Liczba wizyt
1	2013	10	239	5480
2	2014	12	256	6895

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych własnych

Z danych sprawozdawczych, przedstawionych w tabeli 11. wynika, że w trakcie prowadzonej pracy z rodzinami potrzebującymi wsparcia każdy asystent w 2013 roku odbył średnio 548 wizyt, zaś w 2014 roku średnio 574,6 wizyt w środowisku. Dzięki współpracy asystentów z rodzicami biologicznymi dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, w latach 2012 -2014 do rodzin naturalnych powróciło:

- w 2012 roku - 6 dzieci,
- w 2013 roku - 25 dzieci,
- w 2014 roku - 15 dzieci.

2.2.9. Grupy wsparcia

Począwszy od 2013 roku w Zespole ds. rodzinnej pieczy zastępczej i asysty rodzinnej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie prowadzona jest grupa wsparcia dla rodzin naturalnych przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. W 2013 r. grupa wsparcia dla rodzin naturalnych odbyła 1 spotkanie, w którym wzięło udział 8 rodzin. W 2014 roku kontynuowano prowadzenie grupy wsparcia dla rodzin naturalnych. Grupa odbyła 10 spotkań, w których uczestniczyło w sumie 20 rodzin. Ta forma pracy z rodziną cieszy się rosnącym zainteresowaniem i jest realizowana w 2015 roku. Problematyka spotkań koncentruje się głównie wokół więzi w rodzinie oraz bieżących problemów opiekuńczo-wychowawczych, jak: motywowanie dzieci do nauki, komunikacja wewnątrzrodzinna, czy radzenie sobie z emocjami w sytuacjach trudnych. Ponieważ w zajęciach uczestniczą także rodzice (przede wszystkim matki) dzieci przebywających w pieczy zastępczej, prowadzący grupę pedagog podejmuje zagadnienia funkcjonowania dzieci w rodzinie zastępczej, spotkań dzieci z rodzicami biologicznymi oraz współpracy asystenta rodziny i koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej z rodziną naturalną dziecka przebywającego w pieczy zastępczej. Bardzo istotną sprawą jest także to, że rodzice mogą na spotkania grupy przychodzić z dziećmi. Pracownicy (asystenci rodziny) prowadzą z dziećmi zajęcia o charakterze edukacyjnym.

2.2.10. Praca socjalna w środowisku

Miasto Lublin aktywnie wspiera rozwój potencjału rodziny poprzez budowanie więzi rodzinnych i spójności oraz udostępnianie kompleksowego zakresu usług odpowiadających na zdiagnozowane potrzeby w różnych aspektach jej życia. Wspierając rodzinę w wypełnianiu podstawowych funkcji życiowych szybko i elastycznie reaguje na potrzeby tak, aby zapobiec powstawaniu i nawarstwianiu się problemów, których kumulowanie może doprowadzić do rozpadu więzi i struktury rodziny.

W ramach działań podejmowanych w środowisku pracownicy socjalni wspierają rodziny przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, w szczególności poprzez udzielanie informacji, wskazówek i pomocy w rozwiązywaniu problemów życiowych. Ponadto monitorują środowiska zagrożone trudnymi sytuacjami życiowymi, diagnozują problemy dziecka i rodziny, prowadzą systematyczne działania profilaktyczne, udzielają informacji o instytucjach świadczących pomoc na rzecz rodziny, możliwościach i perspektywach poprawy stylu życia, jak również prowadzą współpracę z organizacjami pozarządowymi i instytucjami, zajmującymi się pomocą dziecku i rodzinie.

Niezmiernie ważne jest również dostrzeżenie potrzeby wsparcia rodzin z problemem ubóstwa, niepełnosprawności, rodzin niepełnych oraz niewydolnych wychowawczo. Realizacja licznych projektów i działań w zakresie aktywizacji i podniesienia kompetencji wychowawczych oraz umiejętności społecznych rodzin, wykazujących bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego przyczynia się do pomocy rodzinom z dziećmi we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie.

Podjęmowane są kompleksowe działania, ukierunkowane m.in. na budowanie więzi społecznych, właściwe wypełnianie funkcji opiekuńczych, zapobiegające umieszczeniu dzieci w systemie pieczy zastępczej. Działania mające na celu przywracanie i wzmacnianie zdolności opiekuńczo-wychowawczych w rodzinach naturalnych stanowią jeden z podstawowych kierunków rozwoju i doskonalenia funkcjonowania systemu wspierania rodziny.

Funkcjonujące w strukturach Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie Filie, usytuowane w poszczególnych obszarach Miasta Lublin w ramach zadań statutowych, oprócz szeroko zakrojonej pracy socjalnej, diagnozowania sytuacji, rozpoznawania potrzeb, planowania pomocy, świadczenia poradnictwa, monitorowania jakości funkcjonowania rodzin, podejmują działania interwencyjne w zakresie zapewnienia odpowiedniego wsparcia dzieciom i rodzinom w celu ograniczenia bądź wyeliminowania ewentualnych zachowań patologicznych i dysfunkcji oraz realizują liczne działania środowiskowe skierowane do rodzin, uwzględniające spotkania integracyjne oraz imprezy okolicznościowe. Prowadzona jest ścisła współpraca z wieloma placówkami, jak również instytucjami funkcjonującymi na terenie Miasta Lublin.

Wśród działań realizowanych na rzecz środowisk z dziećmi, znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej należy wskazać inicjatywy ukierunkowane na:

1. Pomoc w prawidłowym pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, poprzez:

- udzielanie wsparcia w zaspokojeniu podstawowych potrzeb bytowych (m.in. pomoc rzeczowa, finansowa, dożywianie dzieci i młodzieży na terenie placówek oświatowych),
- zawieranie kontraktów socjalnych w ramach pracy z rodziną niewydolną wychowawczo, mających na celu poprawę jej funkcjonowania w środowisku oraz wzmocnienie rodziców w wypełnianiu przez nich funkcji opiekuńczo-wychowawczych,
- prowadzenie pracy socjalnej we współpracy z przedstawicielami Policji, placówek służby zdrowia, pedagogami szkolnymi, poradniami rodzinnymi oraz parafiami,

2. Zapobieganie powstawaniu sytuacji kryzysowych wymagających interwencji, głównie w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, poprzez:

- systematyczny monitoring sytuacji rodziny przez pracowników socjalnych, a także działania interwencyjne podejmowane w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin,
- realizowanie działań w zakresie przeciwdziałania zjawiskom patologicznym oraz zapewnienie bezpieczeństwa dzieciom w ramach „Przyjaznego patrolu”. W Patrolu uczestniczy psycholog z ramienia CIK Lublin, funkcjonariusz policji oraz pracownik MOPR Lublin. Zadaniem Patrolu jest monitorowanie, w godzinach wieczornych w dni wolne od pracy, środowisk rodzinnych dysfunkcyjnych, niewydolnych wychowawczo pod kątem: zaniedbywania dzieci, pozostawiania małoletnich bez należytej opieki, zagrożenia przemocą w rodzinie, wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”. W przypadku wystąpienia podczas zadań realizowanych przez Patrol nieprawidłowości związanych z opieką nad dziećmi, pracownicy socjalni podejmują dalsze czynności w środowisku zmierzające do zniwelowania i rozwiązania zaistniałego problemu tj.: nawiązanie kontaktu z rodziną i ich bliskimi, placówkami służby zdrowia, funkcjonariuszami Policji, sądem, kuratorem, asystentem rodziny, pozyskanie opinii ze strony placówek oświatowych o funkcjonowaniu dziecka w środowisku szkolnym lub przedszkolnym, monitorowanie dalszej sytuacji małoletniego, sporządzanie wniosków do sądu o wgląd w sytuację rodziny,
- motywowanie członków rodziny do podejmowania działań na rzecz ograniczenia bądź niwelowania posiadanych dysfunkcji,
- współdziałanie z funkcjonariuszami policji, kuratorami, pedagogami szkolnymi, służbą zdrowia i innymi instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi, zajmującymi się wsparciem na rzecz dzieci i rodzin oraz z Sekcją ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie MOPR w Lublinie. Współpraca dotyczy głównie działań podejmowanych na rzecz rodzin zagrożonych występowaniem zjawiska przemocy w zakresie prowadzenia procedury „Niebieskiej Karty”.

3. Inicjowanie i rozwój różnych form integracji rodzin ze społecznością lokalną z wykorzystaniem środków Unii Europejskiej:

- realizacja Programów Aktywności Lokalnej mających na celu poprawę funkcjonowania rodzin z problemem bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i w prowadzeniu gospodarstwa domowego, poprzez wzrost umiejętności wychowaw-

czych i społecznych. Dzięki udziałowi w zaplanowanych działaniach uczestnicy mieli szansę podnieść swoje kompetencje rodzicielskie, uzyskać stabilizację emocjonalną, poszerzyć wiedzę w zakresie utrzymywania pozytywnych relacji rodzinnych i kreatywnego spędzania czasu wolnego z dziećmi, zwiększyć kompetencje i umiejętności społeczne, a także zdobyć wiedzę niezbędną w łączeniu obowiązków rodzicielskich z pracą zawodową.

- realizacja Programów Aktywności Lokalnej mających na celu podwyższenie umiejętności społecznych młodzieży, zagrożonej wykluczeniem poprzez realizację instrumentów aktywnej integracji oraz działania środowiskowe, jak również profilaktykę występowania niepożądanych społecznie zachowań w środowisku domowym.

4. Organizowanie imprez integracyjnych promujących wartości rodzinne:

Promowanie prawidłowo funkcjonującej rodziny oraz wartościowych form spędzania czasu wolnego jest działaniem realizowanym przez Miasto Lublin. Umożliwia zaspokojenie potrzeby kontaktów społecznych, akceptacji oraz przynależności. Wśród inicjatyw realizowanych we współpracy z innymi podmiotami, mającymi na celu promowanie zachowań prospołecznych należy wskazać, m.in.:

- spotkania okolicznościowe oraz festyny mające na celu integrację rodzin, promowanie zachowań prospołecznych, wolnych od agresji i przemocy oraz propagowanie aktywnych form spędzania czasu wolnego z dziećmi,
- realizację projektów socjalnych mających na celu integrację rodzin z dziećmi znajdującymi się w trudnej sytuacji życiowej poprzez wskazanie form spędzania wolnego czasu.

5. Upowszechnianie wolontariatu i angażowanie wolontariuszy w działania wspomagające rodziny

Wychodząc naprzeciw rozpoznany potrzebom i oczekiwaniom społecznym, jak również w celu uzupełnienia oraz wzbogacenia oferty pomocy Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie realizowane są działania wolontarystyczne, skierowane m.in. do rodzin wieloprotblemowych oraz wielodzietnych, które własnym staraniem nie są w stanie przezwyciężyć rodzących się problemów życia codziennego.

Pomoc dzieciom z rodzin dysfunkcyjnych objętych wsparciem Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie polega na wyrównywaniu braków w nauce. Dzięki pomocy wolontariuszy dzieci osiągają lepsze wyniki w edukacji szkolnej, mają lepiej zorganizowany czas przeznaczony na naukę i rozrywkę, stają się bardziej otwarte na innych ludzi. Wolontariusze pomagają dzieciom w rozwijaniu indywidualnych zdolności oraz

wykształceniu umiejętności wytrwałej pracy w procesie samodzielnego uczenia. Dzięki wolontariuszom dzieci poznają pozytywne wzorce zachowań oraz rozwijają kompetencje społeczne.

2.3. Rekomendacje

Stawiając, jako priorytet kreowanie warunków sprzyjających dobremu funkcjonowaniu rodziny w Lublinie, należy w dalszym ciągu podejmować aktywne działania promujące pozytywny wizerunek rodzin (między innymi poprzez kampanie społeczne i spotkania edukacyjne), ze szczególnym uwzględnieniem rodzin wielodzietnych, zamieszkałych na terenie Miasta. Negatywne prognozy demograficzne oraz zagrożenie wykluczeniem społecznym części rodzin powinny skłaniać do podejmowania szeroko zakrojonych działań prewencyjnych zmierzających do łagodzenia skutków społecznych i ekonomicznych zachodzących procesów. Skuteczność tych działań w dużej mierze zależy od współpracy między różnymi jednostkami organizacyjnymi Gminy Lublin (jak: jednostki pomocy społecznej, edukacji, zdrowia, porządku publicznego), które dysponują zasobami infrastruktury społecznej, a także organizacjami pozarządowymi.

Zmieniające się warunki życia i egalitaryzacja rodziny wymagają promowania dostosowanych do tych warunków wzorców funkcjonowania rodziny (np. wzorców pełnienia ról rodzinnych, czy podziału obowiązków), a także wartościowych wzorców spędzania czasu wolnego. Jest to jeden z elementów w systemie działań zapobiegających występowaniu zjawisk patologicznych w rodzinach oraz ich dysfunkcyjności. Funkcję prewencyjną powinny pełnić także mediacje małżeńskie i rodzinne, których celem będzie przeciwdziałanie kryzysom i rozpadowi związków.

Istotnym trendem obserwowanym od kilkunastu lat jest zwiększająca się liczba urodzeń pozamałżeńskich. Od 1989 roku udział urodzeń pozamałżeńskich w ogóle urodzeń w Polsce wzrósł pięciokrotnie z 4,8% do 23,4% w roku 2013.⁸ Wiąże się to ze wzrastającymi potrzebami wsparcia rodzin monoparentalnych.

Ze względu na utrzymujące się na wysokim poziomie zapotrzebowanie na pomoc psychologiczną i pedagogiczną oraz rosnące zainteresowanie osób i rodzin poradnictwem prawnym, należy dążyć do zwiększenia oferty pomocy specjalistycznej i permanentnie rozszerzać współpracę z organizacjami pozarządowymi, świadczącymi poradnictwo prawne, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego i opiekuńczego. Od 1 stycznia 2016 roku

⁸ <http://dzieciwpolsce.pl/analiza/3/urodzenia-dzieci>. 18.10.2015r.

Miasto Lublin planuje sukcesywne uruchamianie punktów bezpłatnej pomocy prawnej dla osób i rodzin wskazanych w art. 4 ust 1 pkt.1 – 7 ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej.⁹

Należy podejmować starania o utrzymanie najwyższego poziomu usług placówek wsparcia dziennego. W miarę możliwości finansowych budżetu Miasta oraz pozyskiwania środków pozabudżetowych, rozwijać infrastrukturę oraz systematycznie zwiększać środki finansowe, przeznaczone na dofinansowanie działalności placówek wsparcia dziennego, by stały się dla dzieci atrakcyjnym miejscem spędzania czasu wolnego. Ponadto trzeba upowszechniać i promować oferty organizujące dzieciom czas wolny, realizowane w ramach działań środowiskowych.

Aby zapewnić jak najlepsze efekty wynikające z pobytu dzieci w placówkach wsparcia dziennego, należy zwrócić szczególną uwagę na zapewnienie osobom pracującym z dziećmi (wychowawcom i animatorom) możliwości ustawicznego podnoszenia kwalifikacji, sprzyjającemu doskonaleniu metodyki pracy z dzieckiem. Należy także kłaść nacisk na dobór takich form i metod pracy, by dzięki nim, poprzez dziecko, móc pozytywnie oddziaływać również na pozostałych członków rodziny.

Należy również zintensyfikować działania w celu przygotowania specjalistów do pracy z dzieckiem w jego naturalnym środowisku rówieśniczym (pedagogika podwórkowa). Miasto Lublin czyni starania w celu pozyskania środków zewnętrznych na realizację projektu obejmującego wieloletnie działania o charakterze animacyjnym i profilaktyczno-wychowawczym dla dzieci zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Dla podniesienia efektywności zabiegów na rzecz wspierania rodzin przeżywających trudności w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej trzeba dostosować do faktycznych potrzeb ofertę usług asystentów rodziny i rozważyć możliwość zatrudnienia większej ich liczby (w miarę możliwości budżetowych i przy wykorzystaniu zewnętrznych źródeł finansowania), co pozwoliłoby na zintensyfikowanie indywidualnej pracy z większą liczbą rodzin. Skuteczność pracy z rodziną zależy w szczególności od przygotowania merytorycznego asystentów, stąd potrzeba umożliwienia im podnoszenia kwalifikacji zawodowych.

Mimo szeroko zakrojonych działań, mających na celu informowanie rodzin niewydolnych wychowawczo o możliwości skorzystania z pomocy rodziny wspierającej, tylko 6 rodzin wykazało zainteresowanie tą formą wsparcia, z czego tylko 2 z nich wskazały rodziny ze swojego najbliższego otoczenia, które w ich opinii, mogłyby stanowić dla nich

⁹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej i edukacji prawnej (Dz. U. z 2015 r. poz 1255)

rodzinę wspierającą. Rozpoczęto, zatem proces wypracowania procedury kwalifikowania rodzin do pełnienia funkcji rodziny wspierającej, w zgodzie z obowiązującymi przepisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Systemowe wspieranie rodzin powinno też mieć na celu utrzymanie dostępnej dla wszystkich, którzy tego potrzebują, pomocy w postaci opieki instytucjonalnej nad dziećmi (żłobki, przedszkola), a także zwiększenie dostępności mieszkań socjalnych dla rodzin najuboższych lub doświadczających krytycznych sytuacji losowych.

2.4. Cele i zadania

Cel 1	Promowanie wartości rodzinnych i właściwych postaw rodzicielskich
Zadania do realizacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizowanie różnorodnych form integracji rodzin i społeczności lokalnych. 2. Prowadzenie działalności edukacyjno-informacyjnej na rzecz promowania rodziny, organizowanie spotkań o charakterze edukacyjnym, konferencji i warsztatów. 3. Zwiększanie możliwości dostępu do poradnictwa specjalistycznego. 4. Realizacja programu dla rodzin wielodzietnych. 5. Promowanie różnych wartościowych form spędzania wolnego czasu dzieci i młodzieży.
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zorganizowanych pikników, festynów i innych imprez środowiskowych. • Liczba zorganizowanych spotkań edukacyjnych. • Liczba osób i rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym. • Liczba rodzin wielodzietnych objętych Programem Rodzina Trzy Plus.
Realizatorzy	Wydział Zdrowia i Spraw Społecznych UML, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, organizacje pozarządowe
Cel 2	Podejmowanie działań zapobiegających sytuacjom kryzysowym w rodzinie
Zadania do realizacji	1. Realizowanie programów profilaktycznych w zakresie

	<p>zapobiegania niekorzystnym zjawiskom społecznym.</p> <p>2. Propagowanie zdrowego stylu życia wśród dzieci, młodzieży i ich rodziców.</p> <p>3. Profilaktyka kryzysów małżeńskich i rodzinnych.</p>
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba realizowanych programów. • Liczba osób objętych programami profilaktycznymi.
Realizatorzy	Wydział Zdrowia i Spraw Społecznych UML, Wydział Oświaty i Wychowania UML, Wydział Sportu i Turystyki UML, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie
Cel 3	Doskonalenie zintegrowanego systemu wsparcia rodziny w sytuacji kryzysowej
Zadania do realizacji	1. Rozszerzanie współpracy pomiędzy instytucjami pracującymi na rzecz rodziny w kryzysie.
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba rodzin objętych wsparciem międzyinstytucjonalnym. • Liczba instytucji współpracujących na rzecz rodziny w kryzysie.
Realizatorzy	Centrum Interwencji Kryzysowej, Centrum Zarządzania Kryzysowego, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, organizacje pozarządowe, Policja.
Cel 4	Rozwijanie innowacyjnych metod pracy z rodziną potrzebującą wsparcia
Zadania do realizacji	<p>1. Dostosowywanie do zdiagnozowanych potrzeb sieci placówek wsparcia dziennego.</p> <p>2. Utrzymanie na, co najmniej, obecnym poziomie liczby asystentów rodziny i umożliwienie im doskonalenia zawodowego.</p> <p>3. Przygotowywanie specjalistów do pracy z dzieckiem w jego naturalnym środowisku w ramach pedagogiki podwórkowej.</p> <p>4. Podejmowanie mediacji rodzinnych we współpracy z organizacjami pozarządowymi.</p> <p>5. Kontynuacja prowadzenia grupy wsparcia dla rodzin naturalnych przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej.</p>

Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none">• Liczba funkcjonujących placówek wsparcia dziennego.• Liczba dzieci objętych wsparciem placówek.• Liczba zatrudnionych asystentów rodzin.• Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta.• Liczba rodzin objętych mediacjami rodzinnymi.
Realizatorzy	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, organizacje pozarządowe.

3. Piecza zastępcza

3.1. Organizacja systemu pieczy zastępczej w świetle obowiązujących przepisów prawa

Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej winno następować po wyczerpaniu wszystkich gwarantowanych przepisami możliwości wsparcia rodziny. W przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców, powiat organizuje pieczę zastępczą.¹⁰ System pieczy zastępczej to zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców.¹¹ Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej następuje na podstawie orzeczenia sądu z wyjątkiem sytuacji pilnych lub interwencyjnych, o których mowa w art. 35 ust. 2, art. 58 ust.1 pkt 2 i 3 oraz art. 103 ust. 2 pkt 2 i 3 ustawy.

Organizowanie pieczy zastępczej powinno mieć na względzie podmiotowość dziecka i rodziny oraz prawo dziecka do:

- wychowania w rodzinie, a w razie konieczności wychowywania dziecka poza rodziną;
- opieki i wychowania w rodzinnych formach pieczy zastępczej, jeśli jest to zgodne z dobrem dziecka;
- powrotu do rodziny;
- utrzymywania osobistych kontaktów z rodzicami, z wyjątkiem przypadków, w których sąd zakazał takich kontaktów;
- stabilnego środowiska wychowawczego;
- kształcenia, rozwoju uzdolnień, zainteresowań i przekonań oraz zabawy i wypoczynku;
- pomocy w przygotowaniu do samodzielnego życia;
- ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie dziecka;
- informacji i wyrażania opinii w sprawach, które go dotyczą, odpowiednio do jego wieku i stopnia dojrzałości;
- ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem;
- poszanowania tożsamości religijnej i kulturowej;
- dostępu do informacji dotyczących jego pochodzenia.

¹⁰ Art. 32 ust. 1 i ust 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2015 r. poz. 332 z późn. zm.), dalej zwanej ustawą.

¹¹ Art. 2 ust. 2 ustawy;

Pieczna zastępcza może być realizowana w formach:

1. rodzinnej;
2. instytucjonalnej.

Organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej jest wyznaczona przez starostę jednostka organizacyjna powiatu, lub podmiot, któremu powiat zlecił realizację tego zadania. Na terenie jednego powiatu może działać więcej niż jeden organizator rodzinnej pieczy zastępczej. W Lublinie, na mocy Zarządzenia Nr 1122/2011 Prezydenta Miasta Lublin z dnia 24 listopada 2011 r., zmienionego Zarządzeniem Nr 52/11/2013 z dnia 15 listopada 2013 r., organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej jest Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie.

3.2. Diagnoza i zasoby Miasta Lublin w zakresie pieczy zastępczej

Każde dziecko ma prawo do wychowywania się w prawidłowo funkcjonującej rodzinie. Jeśli wystąpi konieczność wychowania dziecka poza rodziną naturalną, ma ono prawo do opieki i wychowania w pieczy zastępczej. W sytuacji, kiedy mimo podejmowanych wielostronnych i interdyscyplinarnych działań profilaktycznych i wspierających, o których była mowa w poprzednich rozdziałach niniejszego dokumentu, rodzina nie jest w stanie zapewnić odpowiednich warunków dla rozwoju dziecka, decyzją Sądu dziecko zostaje umieszczone w pieczy zastępczej.

Dane statystyczne Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie wskazują, że dwoma dominującymi powodami umieszczenia dziecka w pieczy w latach 2012-2014 były: uzależnienia rodziców i bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Problem uzależnienia rodziców w 41,8% przypadków był powodem umieszczenia dziecka w pieczy w 2012 roku, przez 48,6% w 2013 roku, do 46,1% ogółu umieszczeń dzieci w pieczy w 2014 roku. W analizowanym okresie częstotliwość występowania problemu uzależnień, jako powodu zabrania dziecka z rodziny naturalnej wzrósł przy malejącej liczbie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej. Natomiast bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w 2012 roku stanowiła powód 27,4% umieszczeń dzieci w pieczy, w 2013 roku – 26,0%, zaś w roku 2014 – 26,4% umieszczeń dzieci w pieczy zastępczej. W analizowanym okresie częstotliwość występowania problemu bezradności, jako powodu umieszczenia dzieci w pieczy spadła o 1 punkt procentowy.

3.2.1. Rodzinna piecza zastępcza

Rodzinne formy pieczy zastępczej to:

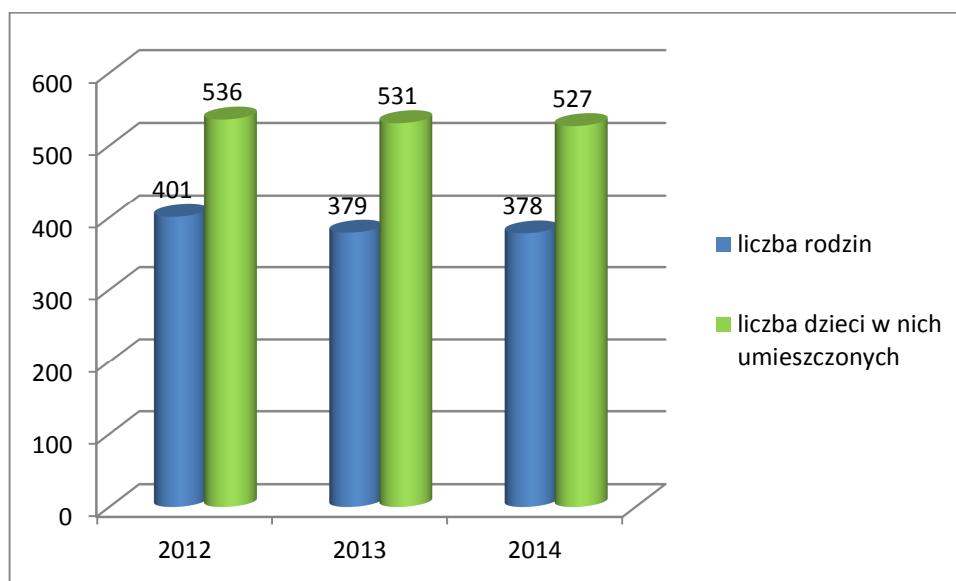
- rodziny zastępcze

- spokrewnione,
- niezawodowe,
- zawodowe, w tym zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowe specjalistyczne,

- rodzinne domy dziecka.

Rodzinę zastępczą lub rodzinny dom dziecka tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, u których umieszczono dziecko w celu sprawowania nad nim pieczy zastępczej, z zastrzeżeniem art. 55 i 58 ustawy. Na wykresie 20. przedstawiono liczbę rodzin zastępczych i dzieci w nich przebywających w Mieście Lublin w latach 2012 – 2014.

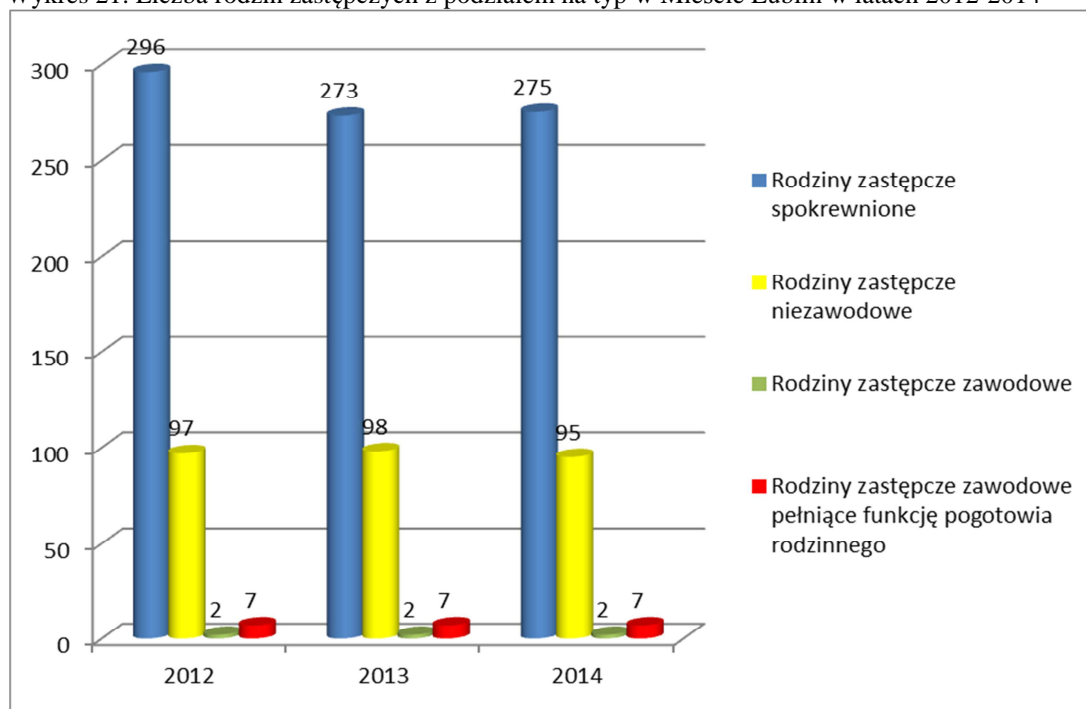
Wykres 20. Liczba rodzin zastępczych i dzieci pozostających pod ich opieką w Mieście Lublin w latach 2012 - 2014

Źródło: Opracowanie MOPR, na podstawie danych własnych

W latach 2012 – 2014 liczba rodzin zastępczych nieznacznie spadła – z 401 w 2012 r. do 379 w 2014 r. (spadek dotyczy rodzin zastępczych spokrewnionych). Spadek odnotowano także w odniesieniu do liczby dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych: z 536 w 2012 r. do 527 w 2014 r.

Wykres 21. Liczba rodzin zastępczych z podziałem na typ w Mieście Lublin w latach 2012-2014¹²

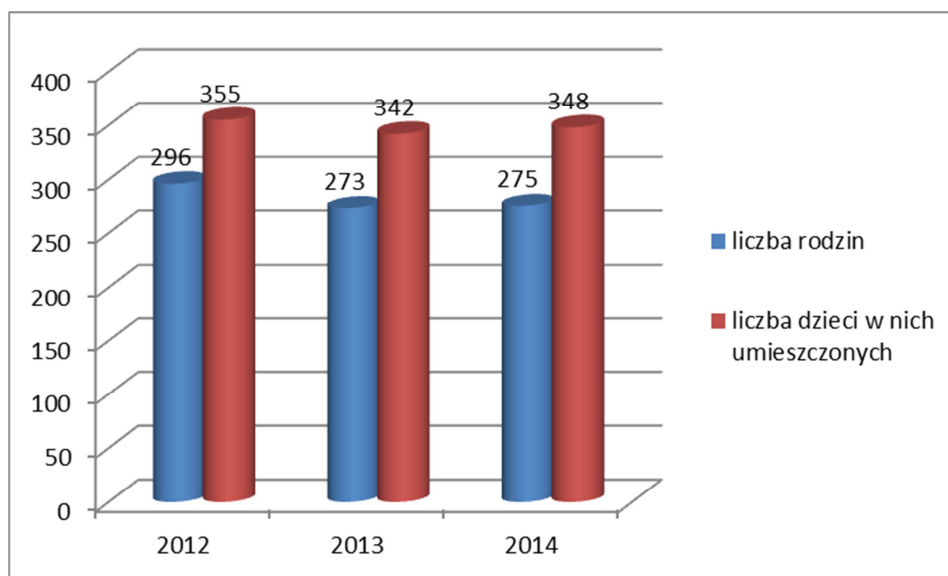

Źródło: Opracowanie MOPR, na podstawie danych własnych

W całym analizowanym okresie najliczniejszą grupą rodzin zastępczych w Lublinie były **rodziny spokrewnione z dzieckiem**. Stanowiły od 73,8% ogółu rodzin w 2012 roku, przez 72,0% w 2013 roku do 72,8% ogółu rodzin zastępczych w 2014 roku. Rodzinę zastępczą spokrewnioną tworzą małżonkowie lub osoba, o których mowa w art. 41 ust 1 ustawy, będący wstępni lub rodzeństwem dziecka. Wśród rodzin zastępczych spokrewnionych dominują rodziny tworzone przez dziadków, które stanowią około 92% ogółu, zaś rodziny zastępcze tworzone przez rodzeństwo dziecka, to tylko 8% ogółu rodzin zastępczych spokrewnionych. Wydając postanowienie o ustanowieniu rodziny zastępczej, Sąd kieruje się przesłanką więzów krwi i, o ile jest to możliwe umieszcza dziecko w najbliższym mu środowisku. W latach 2012 – 2014 65,0% ogółu dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej przebywało w rodzinach zastępczych spokrewnionych.

¹² W całym analizowanym okresie jedna rodzina pełniła jednocześnie funkcję rodziny zastępczej spokrewnionej i rodziny zastępczej niezawodowej, dlatego w ogólnej liczbie rodzin zastępczych wykazuje się o 1 rodzinę mniej, niż wynika z rachunku matematycznego

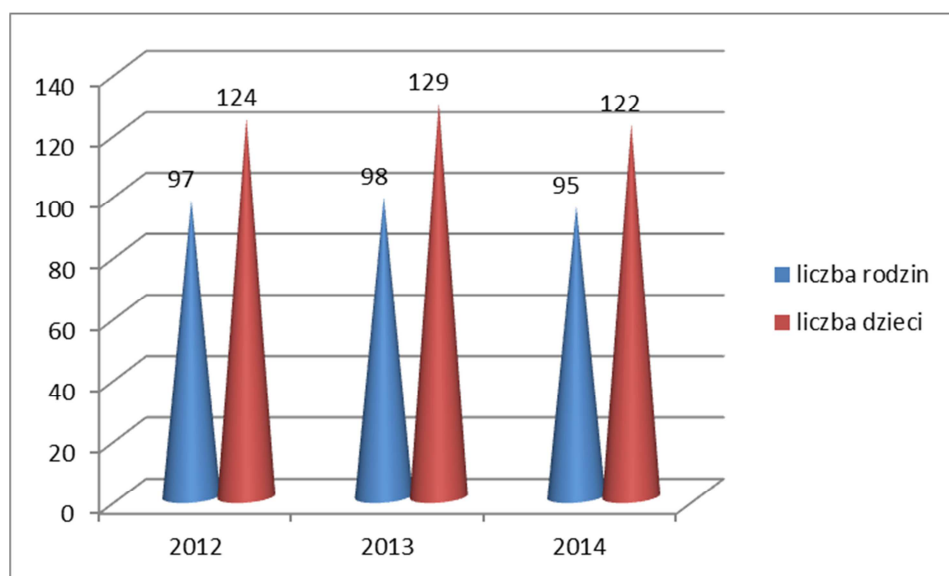
Wykres 22. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych spokrewnionych w Mieście Lublin

Źródło: Opracowanie MOPR, na podstawie danych własnych

Drugą grupą pod względem liczebności są **rodziny zastępcze niezawodowe**, które w latach 2012 – 2014 stanowiły średnio 25,0% ogółu rodzin zastępczych w Mieście Lublin. Rodzinę zastępczą niezawodową tworzą małżonkowie lub osoba, o których mowa w art. 41 ust. 1 ustawy, niebędący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka – krewni i powinowaci oraz niespokrewnieni. Rodziny niezawodowe najczęściej zmagają się z: problemami emocjonalnymi i przeżyciami dzieci wynikającymi z rozłąki z rodzicami, doświadczeniami wyniesionymi z domu rodzinnego (były świadkami/ofiarami przemocy), trudnościami dotyczącymi radzenia sobie z deficytami rozwojowymi dzieci, opóźnieniami i zaniedbaniami wynikającymi z nieprawidłowego sprawowania opieki nad dziećmi, problemami kontaktów z rodziną naturalną dziecka. Na wykresie 23. przedstawiono liczbę lubelskich rodzin zastępczych niezawodowych i dzieci w nich przebywających w latach 2012 – 2014.

Wykres 23. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych niezawodowych w Mieście Lublin w latach 2012 – 2014

Źródło: Opracowanie MOPR, na podstawie danych własnych

Rodzinę zastępczą zawodową tworzą małżonkowie lub osoba, niebędący wstępniemi lub rodzeństwem dziecka. W rodzinie zastępczej zawodowej, w tym samym czasie, może przebywać łącznie nie więcej niż 3 dzieci lub osób, które osiągnęły pełnoletniość przebywając w pieczy zastępczej. W razie konieczności umieszczenia w rodzinie zastępczej rodzeństwa, za zgodą rodziny zastępczej oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, jest dopuszczalne umieszczenie w tym samym czasie większej liczby dzieci. Rodzina zastępcza zawodowa otrzymuje wynagrodzenie za sprawowanie opieki nad powierzonymi jej dziećmi. Rodziny zastępcze zawodowe są uznawane za najbardziej pożądaną formę opieki zastępczej, która powinna się rozwijać.

W rodzinie zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego umieszcza się dziecko do czasu unormowania jego sytuacji, nie dłużej jednak niż na okres 4 miesięcy. W szczególnie uzasadnionych przypadkach okres ten może być przedłużony, za zgodą organizatora rodzinnej pieczy zastępczej do 8 miesięcy lub do zakończenia postępowania o: powrót dziecka do rodziny, przysposobienie, umieszczenie w rodzinnej pieczy zastępczej. Rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego jest formą rodzinnej pieczy zastępczej o charakterze interwencyjnym. Osoby tworzące rodziny zastępcze zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego zwracają uwagę na: zbyt długi pobyt dzieci w pogotowiu rodzinnym, trwający nawet 2 lata, długi okres oczekiwania do lekarzy specjalistów, trudne kontakty z rodzinami naturalnym, potrzebę wsparcia pedagogicznego,

psychologicznego, podnoszenia kompetencji oraz potrzebę podjęcia działań mających na celu zapobieganie ich wypaleniu zawodowemu.

W 2012 roku w Lublinie funkcjonowało 8 rodzin zastępczych zawodowych, w tym 6 o charakterze pogotowia rodzinnego, w których wychowywało się 51 dzieci. W styczniu 2013 roku utworzono 1 nową rodzinę zastępczą zawodową funkcjonującą, jako pogotowie rodzinne. W latach 2013 - 2014 istniało, zatem 9 rodzin zastępczych zawodowych, spośród których 7, to rodziny zawodowe o charakterze pogotowia rodzinnego (znalazło w nich opiekę w 2013 roku 50, a w 2014 roku 49 dzieci). W 2 rodzinach zastępczych zawodowych, które nie posiadają statusu pogotowia rodzinnego wychowuje się obecnie 8 dzieci.

W 2015 r. pozyskano kolejnych kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej i zawodowej o charakterze pogotowia rodzinnego, którzy zakończyli już proces szkolenia. Szkoleniem objęto też rodzinę, która dotychczas pełniła funkcję rodziny zastępczej niezawodowej i zostanie przekształcona w rodzinę zastępczą zawodową specjalistyczną. W efekcie tych działań powstaną 3 rodziny zastępcze zawodowe w tym: jedna o charakterze pogotowia rodzinnego i jedna zawodowa specjalistyczna. Należy podkreślić, że działania skierowane na pozyskiwanie kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych zawodowych są bardzo trudne, a ich skuteczność nie jest zależna jedynie od służb społecznych. Przepisy ustawy regulują kwestię warunków, jakie muszą spełnić osoby kandydujące, a ściśle i skrupulatne przestrzeganie tych warunków jest obowiązkiem dającym gwarancję właściwego doboru kandydatów na opiekunów zastępczych.

Badania przeprowadzone w 2015 r. przez Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji w Lublinie oraz Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie na 84 rodzinach zastępczych zamieszkałych w Lublinie pozwoliły na dokonanie szczegółowej diagnozy sytuacji i potrzeb rodzin zastępczych oraz na wskazanie zakresów działań, które należałoby podjąć w celu optymalizacji funkcjonowania systemu rodzinnej pieczy zastępczej. Jak wynika z niepublikowanego raportu przygotowanego przez Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji w Lublinie, w badanej grupie przeważały rodziny zastępcze spokrewnione, tworzone najczęściej przez samotne babcie oraz oboje dziadków, rzadziej przez siostry czy braci. Rodziny zastępcze nieznacznie częściej tworzone były przez małżeństwa (51,2%), czyli rodziny o pełnej strukturze. Osoby samotne pełniące rolę rodzica zastępczego to 48,8% przebadanych rodzin zastępczych.

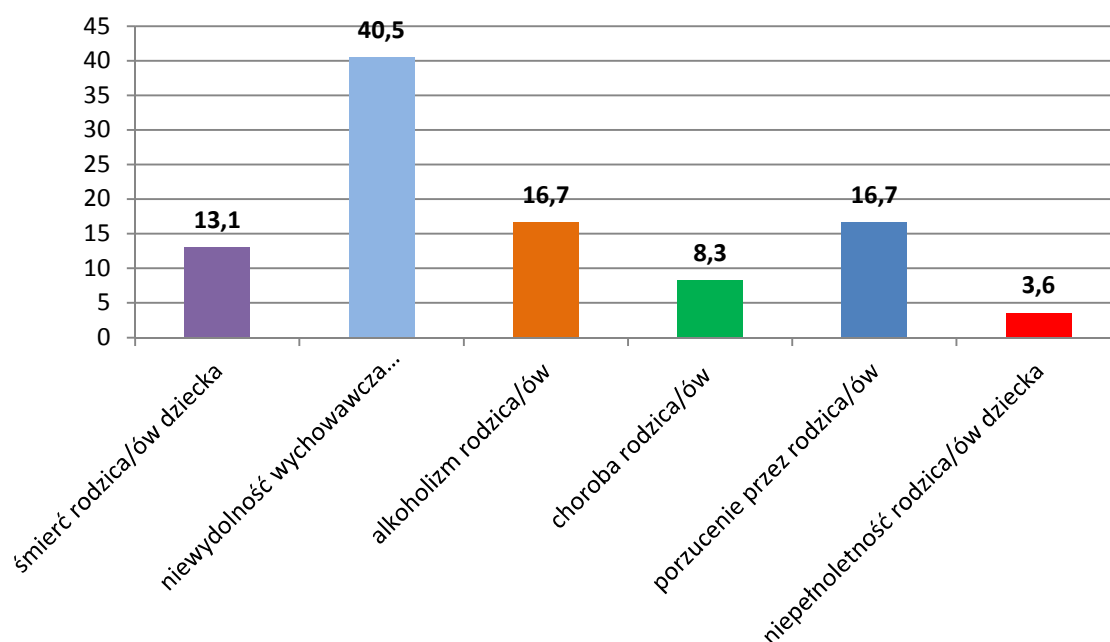
Do istotnych czynników wpływających na funkcjonowanie rodziny zastępczej jest wiek opiekunów zastępczych. Należy podkreślić, iż zaawansowany wiek opiekunów może wpływać na zdolności zarobkowe rodziny, a ponadto na spadek wydolności opiekuńczo-

wychowawczej spowodowany, obniżającą się sprawnością fizyczną. W badanej zbiorowości najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 40-59 lat, następnie w wieku ponad 60 lat, czyli typowym wieku dla dziadków. Najmniej liczną grupę stanowiły osoby w wieku 25-39 lat, a najmłodszy wśród badanych, rodzic zastępczy miał 25 lat. Stan zdrowia opiekunów zastępczych najczęściej oceniany był przez nich jako dobry (39,9%) i tylko w przypadku 2,4% jako niezadowolający. Zdecydowanie lepsze oceny swojego stanu zdrowia wyraziły kobiety.

Dokonując charakterystyki badanych rodzin, należy zwrócić uwagę na motywację, jaka przyświecała decyzji o utworzeniu rodziny zastępczej. Zdecydowana większość respondentów (95,2%) posiada dzieci własne. Zatem brak biologicznego potomstwa nie był istotną przesłanką do podjęcia decyzji o pozostaniu opiekunem zastępczym. Wśród badanych rodzin najczęstszym motywem zostania opiekunem zastępczym była chęć pomocy dziecku (78,6%), podczas gdy brak własnych dzieci wskazywano bardzo rzadko (3,6%). Kilkoro respondentów stwierdziło, że rodzicielstwo zastępcze stanowi dla nich alternatywę dla pracy zawodowej (2,4%). Dla 1,2% badanych rodzin motywem do utworzenia pieczy zastępczej dla dziecka była taka działalność zaobserwowana u innej rodziny zastępczej, niektórzy odczuwali naciski ze strony otoczenia, by zająć się opuszczonym dzieckiem z dalszej rodziny (1,2%). Rola rodzica zastępczego podejmowana jest, zatem z pobudek altruistycznych, powodowana chęcią pomocy dzieciom i charakterystycznym dla niektórych osób zamiłowaniem do pracy z dziećmi. Bardzo często towarzyszą temu dodatkowe bodźce, związane ze śmiercią członka rodziny, czy wyjazdem emigracyjnym, a także różnorodne źródła informacji o rodzicielstwie zastępczym.

W utworzonych przez respondentów rodzinach zastępczych przebywało łącznie 131 przyjętych pod opiekę dzieci. Większość rodzin zastępczych przyjęła do siebie jedno lub dwoje dzieci – co stanowiło odpowiednio 66,7% i 21,4%. Na przyjęcie trójki dzieci zdecydowało się 3,6% respondentów, a czwórki 6,0%. Pięcioro dzieci i powyżej przyjęło do swojej rodziny 2,4% badanych (rodziny zastępcze zawodowe). Dzieci przebywające w badanych rodzinach zastępczych to najczęściej osoby w wieku 11-15 lat (39,3%) oraz 1-5 lat (33,3%). Najmniej w rodzinach zastępczych przebywało osób w wieku powyżej 18 lat (2,3%) i 16-18 lat (25,0%). Wiek dzieci przyjętych do rodzin jest zróżnicowany i mieści się w przedziale od 1-22 lat.

Wykres 24. Przyczyny umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej

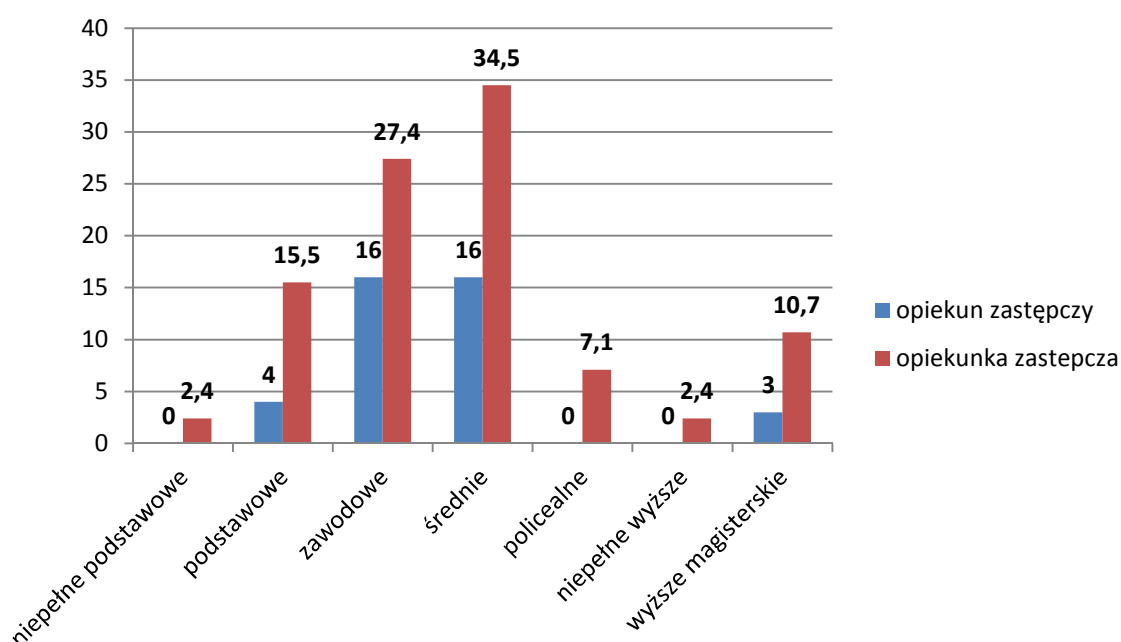

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Analiza wyników badań pozwala na stwierdzenie, iż zgodnie z deklaracjami respondentów, dominującą przyczyną umieszczenia dzieci w rodzinach zastępczych jest niewydolność wychowawcza rodziców (40,5%). Konieczność umieszczenia dziecka poza rodziną biologiczną wynika również z porzucenia dziecka przez rodzica/ów (16,7%) oraz alkoholizmu rodzica/ów (16,7%) i niepełnoletności rodzica (3,6%). Są to, zatem przyczyny związane z dysfunkcjonalnością rodziny biologicznej. Dla 13,1% dzieci umieszczenie w rodzinie zastępczej związane było ze śmiercią rodzica/ów oraz chorobą rodzica/ów uniemożliwiającą osobiste sprawowanie opieki (8,3%).

Jednym z czynników wpływających na życie rodzinne oraz zaspokajanie potrzeb poszczególnych członków rodziny jest wykształcenie opiekunów zastępczych. Dane dotyczące tej zmiennej przedstawia wykres 25.

Wykres 25. Wykształcenie opiekunów zastępczych

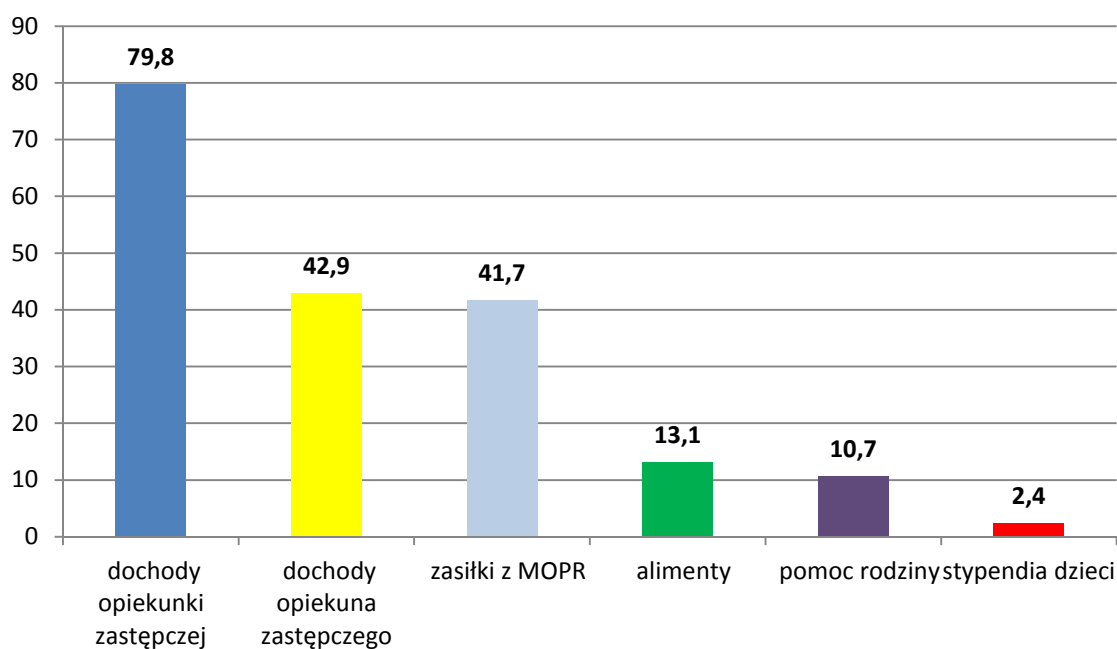

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Wykształcenie respondentów było zróżnicowane. Dominowały osoby z wykształceniem średnim i zawodowym. Taka tendencja utrzymuje się zarówno u mężczyzn (po 16%), jak i kobiet (odpowiednio 34,5% i 27,4%). Niepokój budzi fakt posiadania zaledwie podstawowego, a nawet niepełnego podstawowego, wykształcenia przez grupę badanych opiekunów zastępczych (17,9% opiekunek i 4,0% opiekunów zastępczych). Wynika stąd, że część rodziców zastępczych posiada bardzo niski poziom wykształcenia. Wykształceniem wyższym legitymuje się 10,7% matek zastępczych i 3% ojców zastępczych.

Poziom wykształcenia rodziców zastępczych warunkuje zazwyczaj stratyfikację zawodową, wyznaczającą pozycję nie tylko społeczną, ale i ekonomiczną rodziny. Sytuacja ekonomiczna badanych rodzin jest zmienną złożoną, gdyż obejmuje bezpośrednie dochody z pracy zawodowej rodziców oraz świadczenia socjalne przysługujące członkom rodziny z różnych powodów. Źródła utrzymania w badanych rodzinach (główne i dodatkowe) wynikają z indywidualnych źródeł dochodów uzyskiwanych przez poszczególnych członków rodziny. Wszystkie źródła utrzymania badanych rodzin zastępczych ilustruje wykres 26.

Wykres 26. Źródła utrzymania rodziny zastępczej

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Dokonując analizy wyników badań, należy stwierdzić, że głównym źródłem utrzymania badanych rodzin są dochody opiekunów zastępczych, przy czym zdecydowanie częściej są to dochody opiekunki zastępczej. Dochody te najczęściej pochodzą z pracy etatowej lub emerytury. W przypadku kobiet będących opiekunem zastępczym odsetek ten wynosi odpowiednio: (34,5%) i (27,4%), natomiast wśród mężczyzn odpowiednio: 22,6% i 8,3%. Znaczącym źródłem dochodów opiekunów zastępczych jest też praca dorywcza (11,9% wśród kobiet i 7,1% wśród mężczyzn). Należy również podkreślić, że oprócz dochodów opiekunów z pracy, czy emerytury, znaczącą pozycję w budżecie rodzinnym stanowią pieniądze otrzymywane z różnych innych źródeł. Wśród nich należy wymienić: świadczenia MOPR z tytułu sprawowania opieki zastępczej, alimenty (13,1%), pomoc rodziny (10,7%), a także zasiłki pielęgnacyjne (1,2%). Minimalną część dochodu rodziny stanowią też stypendia dzieci.

Obraz stopnia zadowolenia z bieżącej sytuacji materialnej gospodarstw domowych, daje analiza rozkładu odpowiedzi na pytanie dotyczące aktualnego statusu materialnego rodziny. Sytuacja materialna większości rodzin zastępczych określana jest przez nie, jako dobra (51,2%) lub średnia (33,1%). Rodziny te żyją na poziomie, zapewniającym zaspokojenie potrzeb swoich członków bez konieczności zadłużania się. Bez większych problemów wiążą koniec z końcem, ale ich sytuacja finansowa nie jest na tyle stabilna,

by umożliwiała oszczędzanie. Swoją sytuację materialną, jako bardzo dobrą, pozwalającą na zaspokojenie wszystkich potrzeb członków rodziny, a nawet oszczędności określiło tylko 9,5% badanych rodzin. Niewielka grupa (6,0% ogółu badanych rodzin zastępczych) uważa, że ich status materialny jest zły. Takie oceny najczęściej wyrażały rodziny zastępcze spokrewnione z dzieckiem (11,1%). Rodziny te zmagają się z licznymi trudnościami, aby zaspokoić podstawowe potrzeby dnia codziennego. Żadna z rodzin biorących udział w badaniu nie postrzega jednak swojej sytuacji materialnej, jako bardzo złej. Najkorzystniej oceniły swoją sytuację materialną rodziny zastępcze zawodowe.

Analiza sytuacji materialnej gospodarstw domowych badanych rodzin wskazuje, że część z nich zmagają się z trudnościami finansowymi, co w konsekwencji negatywnie wpływa na poziom zaspokojenia potrzeb. Z tego też względu próbowano uzyskać odpowiedzi na pytanie, czy rodzina korzysta z pomocy materialnej świadczonej przez różne instytucje. Wśród badanych rodzin 38,2% korzysta z takiej pomocy. Materialna pomoc rodzinom najczęściej udzielana jest przez: Ośrodek Pomocy Rodzinie (26,2%), Kościoł (7,1%), organizacje pozarządowe (6,0%), organizacje charytatywne (4,8%). Pomoc ta jest świadczona z różną częstotliwością, a najczęściej jest to pomoc okresowa (19,1%), pomoc stała (8,3%), pomoc doraźna (6%) oraz celowa (4,8%).

Jak wynika z przeprowadzonych badań, oprócz problemów materialnych wiele rodzin boryka się z innymi trudnościami.

Tabela 12. Trudności występujące w rodzinie zastępczej

Rodzaj trudności	N-84	
	L	%
Nie występują żadne trudności	34	40,5
Trudności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych dzieci	19	22,6
Problemy w relacjach między dziećmi własnymi a dziećmi w opiece zastępczej	2	2,4
Problemy dotyczące kontaktów z rodziną biologiczną dzieci w opiece zastępczej	11	13,1
Problemy mieszkaniowe	11	13,1
Problemy zdrowotne	12	14,3
Konflikt z prawem	0	0

Brak pracy	6	7,1
Brak wsparcia najbliższej rodziny	6	7,1
Nadużywanie alkoholu	0	0
Używanie narkotyków	0	0
Przemoc w rodzinie	1	1,2
Trudności materialne rodziny	5	6,0
Inne	5	6,0

Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Najwyższy odsetek stanowiły jednak rodziny, które nie mają żadnych trudności (40,5%). Pozostałe najczęściej zgłaszały problemy opiekuńczo-wychowawcze z przyjętymi pod opiekę dziećmi (22,6%). Dla 13,1% badanych rodzin problemy związane są z kontaktami z biologiczną rodziną dzieci będących w opiece zastępczej. Wśród 13,1% rodzin występują problemy mieszkaniowe, a w 14,3% zdrowotne. Problemy zdrowotne dotyczą zarówno dzieci, jak i opiekunów zastępczych. Jak wykazano wyżej opiekunami zastępczymi często są babcie. Stąd też z racji swojego wieku są bardziej narażone na problemy zdrowotne. Pozostałe trudności występujące w badanych rodzinach to: brak pracy (7,1%) i związane z tym trudności materialne (6,0%). Badani wskazują również na brak wsparcia ze strony najbliższej rodziny (7,1%), co zakłóca poczucie bezpieczeństwa i jest źródłem doświadczenia samotności. Nie odnajdując wsparcia wśród najbliższych 38,1% badanych rodzin poszukuje w różnych miejscach (w zależności od problemu) pomocy dla swojej rodziny. Najczęściej zwracają się do psychologa (11,9), pracowników MOPR (8,3%) czy lekarza rodzinnego (2,4%).

Biorąc pod uwagę poszczególne formy pieczy zastępczej, to rodziny zawodowe i spokrewnione z dzieckiem najczęściej doświadczają trudności w zakresie spraw opiekuńczo-wychowawczych dzieci (20%) i problemów zdrowotnych dzieci i opiekunów zastępczych (15,6%). Trudności rodzin zastępczych niezawodowych spowodowane są zazwyczaj problemami opiekuńczo-wychowawczymi (26,7%) i problemami mieszkaniowymi (16,7%). Wszystkie rodziny zastępcze zawodowe stwierdziły istnienie problemów w zakresie spraw opiekuńczo-wychowawczych oraz zdrowotnych dzieci, a przypadku pogotowia rodzinnego

były to też poważne problemy dotyczące kontaktów z rodziną biologiczną dzieci umieszczonych w opiece zastępczej (28,6%).

Struktura badanych rodzin zastępczych różnicuje deklaracje badanych, co do występowania trudności. Rodziny prowadzone przez małżeństwa częściej niż osoby samotne tworzące rodziny zastępcze wskazują na występowanie trudności w rodzinie (odpowiednio 67,4% i 48,8%).

Poza wymienionymi trudnościami badane rodziny borykają się z problemami wychowawczymi dzieci (78,3% ogółu badanych rodzin). Wiele dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych przejawia problemy emocjonalne i wychowawcze powstałe na skutek wcześniejszych przeżyć. Ponadto wejście dziecka do rodziny zastępczej jest sytuacją trudną zarówno dla niego, jak i dla rodziny i może być przyczyną pojawiających się problemów wychowawczych. Najczęstszym problemem z dziećmi w rodzinach zastępczych są trudności w nauce (33,3%), nadużywanie komputera/internetu (15,5%), wagary (11,9%) oraz przemoc wobec rówieśników (6,0%) i zachowania agresywne wobec członków rodziny (4,8%). Taka tendencja dotyczy rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem i rodzin zastępczych niezawodowych. W rodzinach zawodowych problemy wychowawcze z dziećmi dotyczą, przede wszystkim przemocy wobec rówieśników i trudności w nauce.

Na trudności dziecka w nauce składa się wiele wzajemnie powiązanych ze sobą czynników. Oprócz poziomu umysłowego dziecka i jego cech psychofizycznych, istotny jest wpływ środowiska rodzinnego, które rzutuje na wyniki w nauce, zarówno poprzez stworzenie dziecku warunków do nauczania, jak i poprzez kształtowanie jego postaw, aspiracji, ambicji, dążeń i zdolności. Wcześniejsza analiza przyczyn umieszczania dzieci w badanych rodzinach zastępczych pozwala przypuszczać, że to właśnie zaniedbania ze strony rodziców biologicznych mogą powodować niepowodzenia w nauce. Trudności wychowanków z regularnym i rzetelnym wypełnianiem obowiązków szkolnych (obecność na lekcjach, odrabianie prac domowych), często wynikają z faktu, że rodzice zastępczy są dla nich pierwszymi osobami, które tego od nich wymagają. Zwłaszcza starsze dzieci mają już wpojone określone nawyki nieprzywiązywania wagi do kwestii swojego wykształcenia i jest im zdecydowanie trudniej podjąć szkolne obowiązki, im bardziej je wcześniej zaniedbano. Wagary niejednokrotnie są też ucieczką przed ocenami niedostatecznymi.

Pozostałe różnego rodzaju problemy wychowawcze z dziećmi wskazywane przez opiekunów zastępczych mogą wynikać, zarówno ze specyficznych doświadczeń wyniesionych z domu rodzinnego, jak i charakterystycznych dla kolejnych etapów dorastania

(w tym zwłaszcza okresu adolescencji), czy związanych ze sposobem postrzegania ich przez otoczenie społeczne.

Należy również podkreślić, że 41,7% badanych rodziców zastępczych nie zgłasza żadnych problemów ze swoimi podopiecznymi, a ci, którzy zgłaszają zazwyczaj twierdzą, iż ich podopieczni sprawiają nie tylko jeden, lecz kilka różnych problemów.

Opiekunowie zastępczy starają się rozwiązywać problemy wychowawcze ze swoimi podopiecznymi stosując różnorodne metody wychowawcze. Są to przede wszystkim rozmowy z dziećmi (58,3%), jasne określanie wymagań i obowiązków (11,9%) nagrody i pochwały (8,3%), okazywanie uczuć (4,8%), ale również kary (3,6%) Biorąc pod uwagę pełność rodzin zastępczych, to małżeństwa wśród metod wychowawczych stosują najczęściej rozmowy (53,7%) oraz stawianie obowiązków i wymagań (14%), a osoby samotne tworzące rodziny: rozmowy (63,4%) i pochwały (14,6%). We wszystkich badanych formach rodzinnych tendencja do stosowania metod wychowawczych jest taka sama. System nagradzania i karania można uznać za pewien system czynności, mających wpływ na określone działania ludzkie. W określeniach pedagogicznych tak kara, jak i nagroda stanowią świadomie stosowane środki wychowawcze mające wywołać zmiany w postępowaniu wychowanka, a także pobudzić go do określonych działań.

Występowanie problemów opiekuńczo-wychowawczych skłania 40,5% opiekunów zastępczych do szukania pomocy z zewnątrz. Z takiej pomocy korzystają wszystkie rodziny zastępcze zawodowe, w tym zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego, 44,4% rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem i 36,7% rodzin niezawodowych. Najczęściej pomocy w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi opiekunowie szukają u psychologa/pedagoga (11,9%) i w szkole (6%). Ponadto zwracają się o pomoc do pracowników MOPR (2,4%) i osób duchownych (1,2%). Najczęściej otrzymywana pomoc w tym zakresie to wsparcie emocjonalne i pomoc w odrabianiu lekcji z dzieckiem. Biorąc pod uwagę strukturę badanych rodzin, to małżeństwa tworzące rodziny znacznie częściej poszukują pomocy (48,8%), niż tworzące je osoby samotne (26,8%)

Jednym z czynników pomagających w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi jest spędzanie z nimi czasu wolnego. Struktura rodzin nie różnicuje znacząco ilości tego czasu, 73,8% badanych rodzin deklaruje spędzanie z dziećmi czasu wolnego w wymiarze ponad 16 godzin tygodniowo (deklarują tak wszystkie rodziny zawodowe). Przedział 11-15 godzin, jako czas wolny spędzany wspólnie deklaruje 10,7% badanych rodzin. Do pięciu godzin tygodniowo na wspólne spędzanie czasu wolnego przeznaczają 8,3% badanych rodzin. Ilość, treść i sposób zagospodarowania czasu wolnego wpływa na jakość życia człowieka.

Właściwa organizacja czasu wolnego sprzyja procesowi wychowania, socjalizacji, służy poznaniu rzeczywistości wyrabianiu nawyków odpowiednich zachowań oraz nabieraniu doświadczeń życiowych. Natomiast czas wolny wypełniony pustką i bezczynnością sprzyja wielu niepożądanym zachowaniom.

W tym kontekście interesujące jest poznanie sposobów spędzania czasu wolnego badanych rodzin. Zestawienie sposobów spędzania czasu wolnego z rodziną przedstawia tabela 13.

Tabela 2. Formy pieczy zastępczej a sposoby spędzania czasu wolnego z dziećmi przez badane rodziny

Formy pieczy zastępczej Sposoby Spędzania czasu wolnego	Rodzina zastępcza spokrewniona z dzieckiem N-45		Rodzina zastępcza niezawodowa N- 30		Rodzina zastępcza zawodowa (wielodzietna) N-2		Rodzina zastępcza zawodowa o charakterze pogotowia rodzinnego N-7		Ogółem N-84	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
chodzimy na spacer	30	66,7	20	66,7	2	100	7	100	59	70,2
wspólnie oglądamy telewizję/filmy	31	68,9	21	70,0	2	100	4	57,1	58	69,0
spotykamy się z rodziną	29	64,4	19	63,3	2	100	6	85,7	56	66,7
czytamy książki/słuchamy muzyki	20	44,4	12	40,0	2	100	7	100	41	48,8
spotykamy się ze znajomymi/przyjaciółmi	19	42,2	13	43,3	2	100	6	85,7	40	47,6
wyjeżdżamy na działkę	21	46,7	10	33,3	1	50,0	3	42,9	35	41,6
uprawiamy sport	11	24,4	10	33,3	1	50,0	5	71,4	27	32,1
każdy spędza czas wolny sam według swoich upodobań	8	17,8	2	6,7	-	-	-	-	10	11,9

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

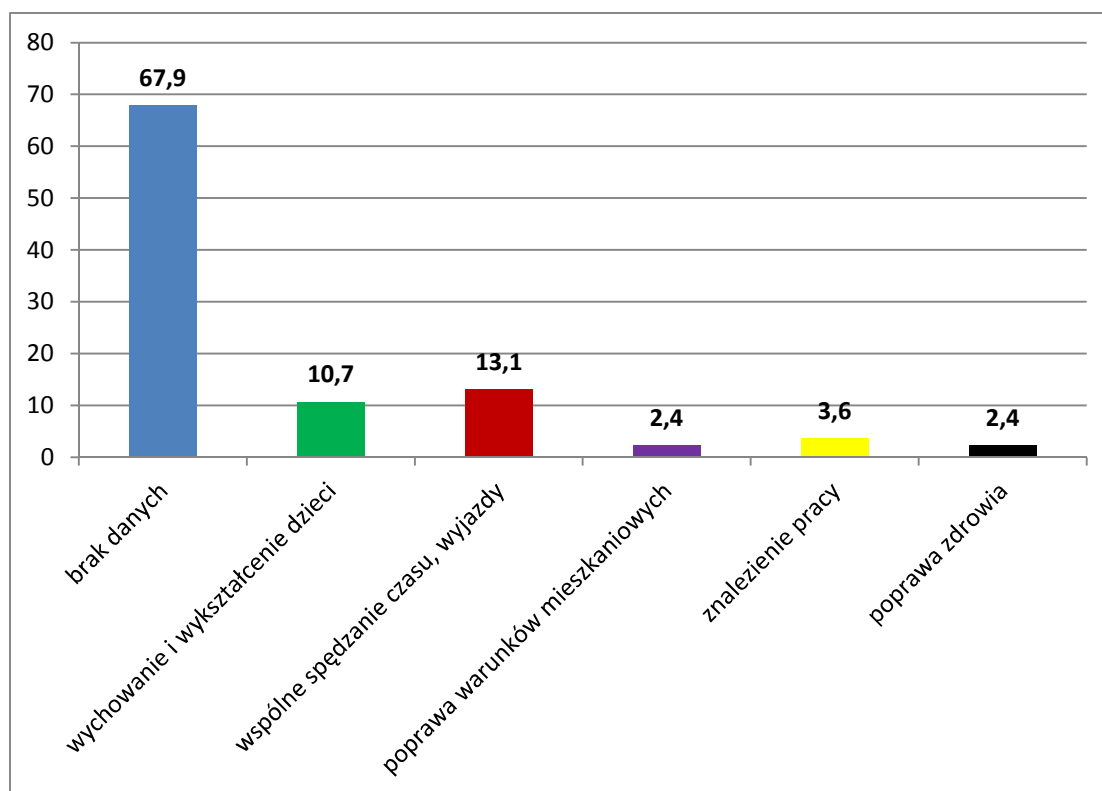
Najpopularniejszym sposobem wspólnego spędzania czasu wolnego w badanych rodzinach są wspólne spacer (70,2%), a zaraz po tym oglądanie telewizji/filmu (69%) i spotkania z rodziną (66,7%). Na kolejnych miejscach są: czytanie książek i słuchanie muzyki (48,8) oraz spotkania ze znajomymi i przyjaciółmi (47,6%). W 11,9% badanych rodzin czas wolny każdy spędza według swoich upodobań. Stwierdzono różnicowanie w sposobach spędzania czasu wolnego ze względu na formę pieczy zastępczej. Rodziny

zastępcze spokrewnione z dzieckiem i rodziny zastępcze niezawodowe najczęściej spędzają czas wolny z dziećmi oglądając wspólnie telewizję (odpowiednio: 68,9% i 70,0%) oraz chodząc na spacer (66,7%). W rodzinach zawodowych preferowaną formą wspólnie spędzanego czasu wolnego są spotkania ze znajomymi oraz rodziną (85,7%).

W zakresie dociekań badawczych było również ustalenie mocnych stron badanych rodzin. Przyjęto, że mocnymi stronami rodzin jest wszystko to, co robią członkowie rodziny lub co posiadają i co umożliwia osiągnięcie sukcesu. Badane rodziny, jako najważniejsze mocne strony wskazują: silne więzi, poczucie bezpieczeństwa, w rodzinie, zrozumienie i umiejętność współpracy poszczególnych członków rodziny (76,2%), odpowiedzialność i organizację życia w rodzinie (9,5%), warunki mieszkaniowe (4,8%) oraz wspólne spędzanie czasu i brak problemów wychowawczych (po 2,4%). Taka tendencja utrzymuje się we wszystkich formach rodzin zastępczych.

Poznanie potencjału rodziny poprzez odkrycie, świadomość i umiejętność wykorzystania mocnych stron jest ważnym aspektem umożliwiającym rozwój rodziny i dokonanie zmian zapewniających lepsze życie. Plany respondentów w najbliższej perspektywie związane są z ich rodziną.

Wykres 27. Plany badanych rodzin na najbliższą przyszłość

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Dla 35,7% badanych najważniejsze w niedalekiej przyszłości jest wychowanie i wykształcenie dzieci. 34,5% ogółu badanych pragnie zwiększyć ilość wspólnie spędzonego czasu z rodziną planując różne wyjazdy wypoczynkowe. Dla 7,1% ogółu rodzin priorytetem jest poprawa warunków mieszkaniowych, a 2,4% planuje znalezienie pracy. Biorąc pod uwagę planowanie przyszłości w poszczególnych formach pieczy zastępczej można stwierdzić, że dla rodzin zastępczych o charakterze pogotowia rodzinnego najważniejsza jest poprawa zdrowia dzieci (28,6%), a dla rodzin tworzących pozostałe formy pieczy priorytetem jest wychowanie i wykształcenie dzieci. Niepokoi fakt, że ponad 2/3 (67,9%) badanych rodzin nie określiło wcale swoich planów na przyszłość, uznając, że żyją tylko tym, co przyniesie im dzień dzisiejszy. Niezwykle istotna w tym kontekście wydaje się pomoc rodzinom w zakresie wyznaczania bliższych i dalszych celów.

Badani wskazują różne czynniki, które mogłyby, ich zdaniem, poprawić jakość życia rodziny. Większość z nich (54,8%) oczekuje pomocy i wsparcia z zewnątrz. Respondenci wskazują na potrzebę dodatkowego wsparcia finansowego (31,0%). Najwięcej rodzin oczekujących wsparcia finansowego tworzy rodziny zastępcze o charakterze pogotowia rodzinnego (71,4%) i rodziny zastępcze spokrewnione z dzieckiem (40,0%). Takiej pomocy nie oczekują rodziny zastępcze zawodowe. Warto tu przypomnieć, że to właśnie rodziny zastępcze o charakterze pogotowia rodzinnego, dokonując samooceny warunków materialnych oceniły ją, jako dobrą, bardzo dobrą i średnią). Stąd też dziwi tak wysoki odsetek oczekujących wsparcia z zewnątrz. Pomocy w zakresie uzyskania pracy oczekuje 11,9% badanych, przede wszystkim z rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem i rodzin zastępczych niezawodowych. Badane rodziny oczekują także pomocy w wychowaniu i opiece nad dziećmi, szczególnie w poprawie komunikacji i rozwiązywaniu konfliktów w rodzinie oraz wsparcia specjalistów, a wśród nich: terapeuty (7,1%), lekarza (4,8%) czy psychologa/pedagoga (3,6%). Badane rodziny liczą również na pomoc w zakresie organizacji atrakcyjnego spędzania czasu wolnego (17,8% wśród ogółu badanych). Takiej pomocy oczekują najczęściej rodziny zastępcze o charakterze pogotowia rodzinnego (42,9% wśród tych rodzin) i rodziny zastępcze niezawodowe (16,7% wśród tych rodzin). Dotyczy to najczęściej organizacji wspólnych wyjazdów oraz organizacji zajęć sportowych. Jednocześnie badanym rodzinom brakuje informacji o działaniach na rzecz rodziny (4,8%) oraz pomocy koordynatora pieczy zastępczej (28,6%). Największe zapotrzebowanie na pomoc koordynatora pieczy zastępczej zgłaszają rodziny o charakterze pogotowia rodzinnego (57,7% wśród tych rodzin) i rodziny zastępcze spokrewnione z dzieckiem (28,9% wśród tych rodzin). Wśród niewymienionych w kafeterii odpowiedzi w zakresie czynników wpływających na

poprawę jakości życia badanych rodzin, opiekunowie zastępczy wskazują na konieczność pomocy w poprawie warunków mieszkaniowych (4,6%), w pracach domowych (1,2%) oraz uregulowania kontaktów z rodzicami biologicznymi dziecka (1,2%).

Podsumowując przedstawione wyniki badań można stwierdzić, że:

- Badane rodziny mają różnorodne trudności w codziennym funkcjonowaniu (59,5%), związane najczęściej ze sprawami opiekuńczo-wychowawczymi (22,6%), problemami zdrowotnymi (14,3%) oraz mieszkaniowymi (13,1%). Stąd konieczność udostępniania rodzinie kompleksowego systemu usług, odpowiadających na potrzeby rodziny oraz wspierających rodzinę w wypełnianiu jej podstawowych funkcji.
- Wśród zgłaszanych potrzeb, najczęściej wskazywane były te o charakterze materialnym. Dotyczyły wydatków związanych z aktywnością kulturalną, spędzaniem wolnego czasu, i wyjazdami wakacyjnymi, niekiedy leczeniem. Na potrzeby związane z codziennym funkcjonowaniem brakuje pieniędzy niewielkiej grupie rodzin zastępczych, najczęściej tym, w których opiekunowie mają najniższy poziom wykształcenia.
- Ze względu na niekiedy bardzo trudne relacje z rodzicami biologicznymi dzieci, ich problemami natury emocjonalnej, czy też edukacyjnymi, potrzebne są także różne formy poradnictwa, a także terapii i wsparcia edukacyjnego. 13,1% badanych rodzin wskazuje na problemy dotyczące kontaktów z rodziną biologiczną dzieci będących w opiece zastępczej. Pojawiające się sytuacje konfliktowe rzutują na funkcjonowanie rodziny i niekorzystnie wpływają na dziecko. Problem ten wymaga kompleksowych rozwiązań.
- Wiele dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych przejawia problemy emocjonalne i wychowawcze powstałe na skutek wcześniejszych przeżyć. Ponadto rodziny zastępcze mają problemy wychowawcze z dziećmi przyjętymi do opieki zastępczej: najczęściej dotyczące trudności w nauce dzieci (15,5%), wagarowania dzieci (11,9%), nadużywania komputera/internetu (15,5%) oraz zachowań agresywnych wobec rówieśników i członków rodziny (10,8%). Istnieje, więc potrzeba szybkiego i elastycznego reagowania na potrzeby rodziny tak, aby zapobiec powstawaniu i nawarstwianiu się problemów. Koniecznym jest ułatwienie rodzinom zastępczym dostępu do opieki medycznej, pedagogicznej, psychologicznej poprzez stworzenie preferencji w dostępie do specjalistów oraz udzielenie pomocy i wsparcia

w podnoszeniu umiejętności wychowawczych rodziny i jej zdolności radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych.

- Rodziny podkreślają niezbędność częstszych kontaktów z koordynatorami pieczy zastępczej. Dlatego też należy dążyć do intensywniejszej współpracy koordynatorów pieczy zastępczej z rodzinami zastępczym.

3.2.2. Pozafinansowe formy wsparcia rodzin zastępczych

Poza wsparciem finansowym, wynikającym z przepisów ustawy o pieczy zastępczej, rodziny zastępcze mogą skorzystać z niefinansowych form pomocy. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, jako organizator pieczy zastępczej w Mieście Lublin obejmuje rodziny zastępcze pomocą w różnych obszarach ich funkcjonowania.

Jedną z form wsparcia są rodziny pomocowe. Zgodnie z art. 73 ustawy, w przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka piecza zastępcza nad dzieckiem może zostać powierzona rodzinie pomocowej. Piecza zastępcza nad dzieckiem może być powierzona rodzinie pomocowej, w szczególności w okresie:

- 1) czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka w związku z wypoczynkiem, o którym mowa w art. 69, udziałem w szkoleniach lub pobytem w szpitalu;
- 2) nieprzewidzianych trudności lub zdarzeń losowych w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka.

Rodziną pomocową może zostać:

1. rodzina zastępcza niezawodowa, rodzina zastępcza zawodowa lub prowadzący rodzinny dom dziecka;
2. małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, przeszkoleni do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub rodziny przysposabiającej.

Rodzina zastępcza zawodowa, rodzina zastępcza niezawodowa lub prowadzący rodzinny dom dziecka może przyjąć dziecko, jako rodzina pomocowa, bez względu na liczbę dzieci pozostających pod ich opieką. Pomoc ta ma charakter tymczasowy (pobyt dziecka w rodzinie pomocowej nie może przekroczyć 2 miesięcy), a podstawą umieszczenia dziecka w rodzinie pomocowej jest umowa zawarta między starostą a rodziną pomocową. W 2013 roku 4 rodziny pomocowe objęły tymczasową opieką 5 dzieci, zaś w 2014 roku zawarto

umowy z 8 rodzinami pomocowymi, pod których opieką przebywało czasowo 21 dzieci. W 2015 roku zawarto umowy z 9 rodzinami pomocowymi i umieszczono w nich 22 dzieci.

Oprócz powyższej formy wsparcia, rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka obejmuje się na ich wniosek opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej wyznaczany jest przez organizatora pieczy zastępczej, po zasięgnięciu opinii odpowiednio rodziny zastępczej lub prowadzącego rodzinny dom dziecka. Zgodnie z zapisami ustawy, do 31 grudnia 2014 r. koordynator rodzinnej pieczy zastępczej nie mógł mieć pod opieką łącznie więcej niż 30 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka. Od dnia 1 stycznia 2015 r. liczba ta nie może przekroczyć 15 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka.

Dzięki środkom pozyskanym z programu rządowego¹³, zatrudnienie w drugim półroczu 2012 roku wzrosło z 5 do 10 koordynatorów. Pomocą objęto 196 rodzin zastępczych. Od stycznia 2013 r. ze względu na ograniczone środki finansowe, zatrudnionych było 5 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, w lipcu 2013 r. utworzono dodatkowy etat, zatem wsparciem 6 koordynatorów objętych było 175 rodzin zastępczych. W 2014 roku wsparciem 6 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej objętych było 187 rodzin zastępczych. W 2015 r. zatrudnienie na stanowisku koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej wzrosło do 11 etatów (jedna osoba przebywała na urlopie macierzyńskim, a obecnie na dłuższym zwolnieniu lekarskim). Obejmują oni wsparciem 142 rodziny zastępcze.

W ujęciu merytorycznym bieżąca praca koordynatorów z rodzinami zastępczymi polega, między innymi, na:

- Rozpoznawaniu sytuacji i potrzeb dzieci przebywających w rodzinach zastępczych.
- Rozpoznawaniu i ocenie jakości wykonywania przez opiekunów zastępczych zadań wynikających ze sprawowanej funkcji.
- Motywowaniu i kierowaniu opiekunów zastępczych do skorzystania ze specjalistycznej pomocy (poradni psychologiczno-pedagogicznych, poradni logopedycznych, poradni specjalistycznych i rodzinnych, świetlic środowiskowych, ośrodków medycznych, fundacji i stowarzyszeń, itp.), których działania mogły w sposób istotny wspierać rodzinę w zapewnieniu dziecku umieszczonemu w rodzinie zastępczej odpowiednich warunków do właściwego rozwoju emocjonalnego, fizycznego i społecznego.

¹³ Resortowy program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej na 2012r. „Wsparcie rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka”

- Poszukiwaniu pomocy w nauce dla dzieci poprzez kontakt ze świetlicami, wolontariuszami organizacji pozarządowych, poprzez motywowanie opiekunów do zapewnienia dzieciom korepetycji lub udziału w zajęciach wyrównawczych.
- Motywowaniu, w wyjątkowych przypadkach, opiekunów zastępczych do zmiany placówek edukacyjnych dzieci na takie, które w sposób optymalny odpowiadałyby ich specjalnym potrzebom.
- Motywowaniu dzieci do rozwijania zainteresowań.
- Występowaniu do szkół z wnioskami o nadesłanie opinii o sytuacji szkolnej i wychowawczej dzieci oraz informacji o współpracy opiekunów zastępczych z placówkami edukacyjnymi.
- Nawiązywaniu, w celu całościowego poznania sytuacji dziecka, kontaktu z jego rodzicami biologicznymi.
- Udzielaniu pomocy w sytuacjach trudności wychowawczych sprawianych przez wychowanków.
- Udzielaniu wsparcia dorosłym wychowankom rodzin zastępczych, którzy zamieszkują wspólnie z rodzinami zastępczymi objętymi pracą koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej z racji opieki nad innymi małoletnimi dziećmi umieszczonymi w pieczy zastępczej.
- Udzielaniu pomocy usamodzielniającym się wychowankom rodzin zastępczych poprzez pokierowanie ich do odpowiednich instytucji.
- Przygotowywaniu i prowadzeniu dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną zastępczą.

Osoby pełniące funkcję rodziny zastępczej mogą skorzystać z poradnictwa specjalistycznego – pedagogicznego i psychologicznego (do końca 2014 r. także prawnego), którego udzielają pracownicy Specjalistycznej Poradni dla Rodzin oraz Działu ds. rodzinnej pieczy zastępczej i asysty rodzinnej Ośrodka. Ponadto pedagog zatrudniony w Dziale prowadzi grupę wsparcia dla rodzin zastępczych zawodowych. Grupa, począwszy od 2013 roku, odbywa spotkania raz w miesiącu (z wyłączeniem miesiący wakacyjnych).

Specjaliści zatrudnieni w Dziale prowadzą badania psychologiczne i pedagogiczne. W 2014 r. przebadali 36 osób (24 rodziny) kandydujących do pełnienia funkcji rodziny zastępczej. Wydano 14 opinii psychologiczno-pedagogicznych dotyczących predyspozycji i motywacji kandydatów do sprawowania przez nich pieczy zastępczej oraz 13 opinii psychologicznych o posiadanych przez kandydatów predyspozycjach i motywacji do sprawowania pieczy zastępczej.

W siedzibie Działu planowane i organizowane są kontakty rodzin naturalnych (rodziców, rodzeństwa) z dziećmi umieszczonymi w rodzinnej pieczy zastępczej. Do spotkań tych uczestnicy przygotowywani są przez specjalistów (pedagoga, psychologa) ewentualnie odpowiedniego koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej lub asystenta rodziny. W 2014 roku zorganizowano 75 takich spotkań.

Kandydaci do pełnienia funkcji rodzin zastępczych zawodowych i niezawodowych oraz do pełnienia funkcji prowadzących rodzinne domy dziecka korzystali z nieodpłatnych szkoleń po zakończeniu procesu kwalifikacji i otrzymaniu skierowania na szkolenie. W 2012 r. w Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie w Lublinie przeprowadzono 4 cykle szkoleniowe, w których uczestniczyły 33 rodziny (41 osób), w tym kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej oraz osoby pełniące już funkcję rodziny zastępczej niezawodowej, ale nieposiadające wymaganych w świetle nowych przepisów, szkoleń. W 2013 roku w ramach dwóch cykli szkolono 31 osób, w tym 17 rodzin kandydujących do pełnienia funkcji rodziny zastępczej niezawodowej, a w 2014 roku 5 kandydatów (3 rodziny) do pełnienia funkcji rodzin zastępczych niezawodowych i 10 osób (6 rodzin) pełniących już tę funkcję. W 2015 r. przeszkolono 4 kandydatów (3 rodziny) do pełnienia funkcji rodzin zastępczych zawodowych.

Mając na uwadze dobro dzieci pozbawionych opieki rodziny naturalnej, w celu zapewnienia im warunków jak najbardziej zbliżonych do rodzinnych, Miasto Lublin od wielu lat podejmuje działania mające na celu promowanie idei rodzicielstwa zastępczego wśród mieszkańców. Akcje promocyjne mają na celu pozyskiwanie kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej oraz zwiększenie liczby rodzin zastępczych niezawodowych i zawodowych. W ramach promocji rodzicielstwa zastępczego Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie rokrocznie organizuje obchody Dnia Rodzicielstwa Zastępczego. Impreza ta ma na celu integrację środowiska rodzin zastępczych i usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej, a także propagowanie ruchu rodzicielstwa zastępczego poprzez udzielanie rzetelnej informacji na temat psychologiczno-pedagogicznych i prawnych aspektów opieki zastępczej. Składa się z dwóch części. Część pierwsza ma charakter edukacyjny (obejmuje wykłady, warsztaty, dyżury specjalistów, którzy udzielają porad pedagogicznych, psychologicznych i prawnych). Część druga natomiast ma charakter rekreacyjno-integracyjny (obejmuje gry i zabawy dla dzieci i opiekunów, konkursy z nagrodami, ognisko, atrakcje gastronomiczne). W realizację tego projektu włączają się, wspierają i sponsorują różne instytucje działające w Lublinie.

W czerwcu 2015 roku Miasto rozpoczęło medialną akcję promocyjną, mającą na celu przybliżenie tematyki rodzicielstwa zastępczego jak największej liczbie mieszkańców i zachęcenie ich do kandydowania na rodziców zastępczych. Począwszy od jesieni 2015 roku kontynuowana jest wspomniana akcja, w formie cyklicznych comiesięcznych audycji radiowych.

Inne formy

Oprócz pomocy w codziennym funkcjonowaniu i sprawowaniu opieki nad powierzonymi dziećmi, Miasto Lublin jest również realizatorem Projektu „Mała Kultura”. Projekt ten powstał we współpracy 4 lubelskich instytucji kultury – Zamku Lubelskiego, Galerii Labirynt, Teatru Starego i Centrum Kultury. Jego głównym celem jest umożliwienie korzystania z atrakcji kulturalnych dzieciom umieszczonym w pieczy zastępczej rodzinnej i instytucjonalnej. W ramach projektu organizatorzy przekazują bezpłatne bilety na zajęcia edukacyjne, warsztaty, projekcje filmów, spektakle teatralne. Ponadto organizowane są warsztaty dla wychowawców placówek opiekuńczo-wychowawczych. Z działań podejmowanych w ramach projektu skorzystało dotychczas około 120 dzieci.

3.2.3. Instytucjonalna piecza zastępcza

Instytucjonalna piecza zastępcza jest sprawowana w formie¹⁴:

1. placówki opiekuńczo-wychowawczej;¹⁵
2. regionalnej placówki opiekuńczo-wychowawczej;
3. interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego.

Na mocy art. 101 ustawy, placówka opiekuńczo-wychowawcza może być prowadzona, jako placówka opiekuńczo-wychowawcza typu:

1. socjalizacyjnego;
2. interwencyjnego¹⁶;
3. specjalistyczno-terapeutycznego¹⁷;

¹⁴ Na podstawie art. 93 ust. 1 ustawy;

¹⁵ Na podstawie art. 93 ust. 4 ustawy;

„Placówka opiekuńczo-wychowawcza:

1) zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne;

2) realizuje przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku;

3) umożliwia kontakt dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej;

4) podejmuje działania w celu powrotu dziecka do rodziny;

5) zapewnia dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych;

6) obejmuje dziecko działaniami terapeutycznymi;

7) zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych.”

Placówki opiekuńczo - wychowawcze wszystkich typów wykonują powyższe zadania, ponadto placówki typu interwencyjnego, specjalistyczno – terapeutycznego, rodzinnego realizują zadania opisane w dalszej części przypisu.

¹⁶ Art. 103 ust.1 „Zadaniem placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego jest doraźna opieka nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka jest obowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia dziecku opieki”

4. rodzinnego¹⁸.

Placówka opiekuńczo-wychowawcza może łączyć zadania placówki typu socjalizacyjnego, interwencyjnego i specjalistyczno-terapeutycznego.

Zgodnie z założeniami ustawy pobyt dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej powinien mieć charakter przejściowy, do czasu powrotu dziecka do rodziny naturalnej, przysposobienia lub umieszczenia w rodzinie zastępczej.

Od 1 stycznia 2013 roku w Lublinie funkcjonuje 17 placówek opiekuńczo-wychowawczych, z których 13 prowadzonych jest przez Miasto Lublin, natomiast 4 placówki (2 socjalizacyjne i 2 rodzinne) działają na podstawie umowy zlecającej uprawnionym podmiotom ich prowadzenie. Wszystkie placówki opiekuńczo-wychowawcze funkcjonujące na terenie Miasta Lublin w zakresie bazy lokalowej, organizacji i świadczonych usług spełniają obowiązujące standardy określone w ustawie i w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej (Dz. U. z 2011 r. Nr 292, poz. 1720). Miasto Lublin oraz inne podmioty prowadzące placówki opiekuńczo-wychowawcze posiadają zezwolenia Wojewody Lubelskiego na prowadzenie placówek na czas nieokreślony. W latach 2013 – 2015 w Lublinie funkcjonowały:

- 3 placówki socjalizacyjne,
- 3 placówki rodzinne,
- 1 placówka interwencyjna,
- 10 placówek realizujących zadania placówki socjalizacyjnej i interwencyjnej,

dysponujące łącznie 256. miejscami, w tym 171 miejsc socjalizacyjnych, 61 miejsc interwencyjnych oraz 24 miejsca w placówkach rodzinnych. Placówki opiekuńczo-wychowawcze funkcjonujące na terenie Miasta Lublin zapewniają wystarczającą liczbę miejsc do umieszczenia w nich dzieci wymagających zapewnienia tego typu pieczy zastępczej.

¹⁷ Art. 105 ust.1 „Placówka opiekuńczo-wychowawcza typu specjalistyczno-terapeutycznego sprawuje opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności:

1) legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności;
2) wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii;
3) wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych.”

¹⁸ Art. 102 „Placówka opiekuńczo-wychowawcza typu rodzinnego:

1) wychowuje dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się;
2) umożliwia wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu;
3) współpracuje z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i asystentem rodziny.”

Tabela 3. Placówki opiekuńczo - wychowawcze w Lublinie

Placówki opiekuńczo-wychowawcze		Prowadzone przez Miasto Lublin			Działające na zlecenie Miasta Lublin		
		Liczba miejsc 31.12.14		Liczba dzieci korzystających w 2014	Liczba miejsc 31.12.14	Liczba dzieci korzystających w 2014	
		ogółem	interv.				
placówki opiekuńczo –wychowawcze	socjalizacyjne	Dom Dziecka im. Janusza Korczaka	30	x	36		
		Dom Młodzieży SOS				44	47
		Dom im. Matki Weroniki					
	rodzime	Rodzinny Dom Dziecka	8	x	9		
		Rodzinny Dom im. Serca Jezusa				16	21
		Rodzinny Dom im. św. Dominika					
	socjalizacyjne i interwencyjne	Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka I	128	31	158		
		Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka II					
		Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka III					
		Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka IV					
		Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka V					
		Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka VI					
		Dom Rodzinny Nr 1					
		Dom Rodzinny Nr 2					
		Dom Rodzinny Nr 3					
		Dom Rodzinny Nr 4					
	interwencyjna	Pogotowie Opiekuńcze	30	30	95		
	Razem placówki opiekuńczo - wychowawcze		196	61	298	60	68

Źródło: Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie w 2014 roku

Zgodnie z art. 94 ust. 1 ustawy, powiat może zapewnić wspólną obsługę ekonomiczno-administracyjną i organizacyjną prowadzonych placówek opiekuńczo-wychowawczych, w szczególności tworząc centra administracyjne do obsługi tych placówek. W Lublinie działają dwa centra administracyjne:

1. Centrum Administracyjne „Pogodny Dom” obsługujące sześć placówek:
 - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka I,

- Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka II,
 - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka III,
 - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka IV,
 - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka V,
 - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka VI,
2. Centrum Administracyjne im. Ewy Szelburg-Zarembiny obsługujące cztery placówki:
- Dom Rodzinny Nr 1,
 - Dom Rodzinny Nr 2,
 - Dom Rodzinny Nr 3,
 - Dom Rodzinny Nr 4.

3.3. Sytuacja osób usamodzielnianych. Diagnoza potrzeb

Zgodnie z art. 140 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹⁹ osobie opuszczającej, po osiągnięciu pełnoletności rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-wychowawczą, zwanej dalej „osobą usamodzielnianą”, w przypadku, gdy umieszczenie w pieczy zastępczej nastąpiło na podstawie orzeczenia sądu:

1. przyznaje się pomoc na:
 - a) kontynuowanie nauki,
 - b) usamodzielnienie,
 - c) zagospodarowanie,
2. udziela się pomocy w uzyskaniu:
 - a) odpowiednich warunków mieszkaniowych,
 - b) zatrudnienia,
3. zapewnia się pomoc prawną i psychologiczną.

Należy podkreślić, że pomoc w usamodzielnieniu kierowana jest również do osób pełnoletnich opuszczających dom pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz schronisko dla nieletnich, zakład poprawczy, specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy, specjalny ośrodek, młodzieżowy ośrodek socjoterapii zapewniający całodobową opiekę

¹⁹ Dz. U. z 2015r. poz. 332.

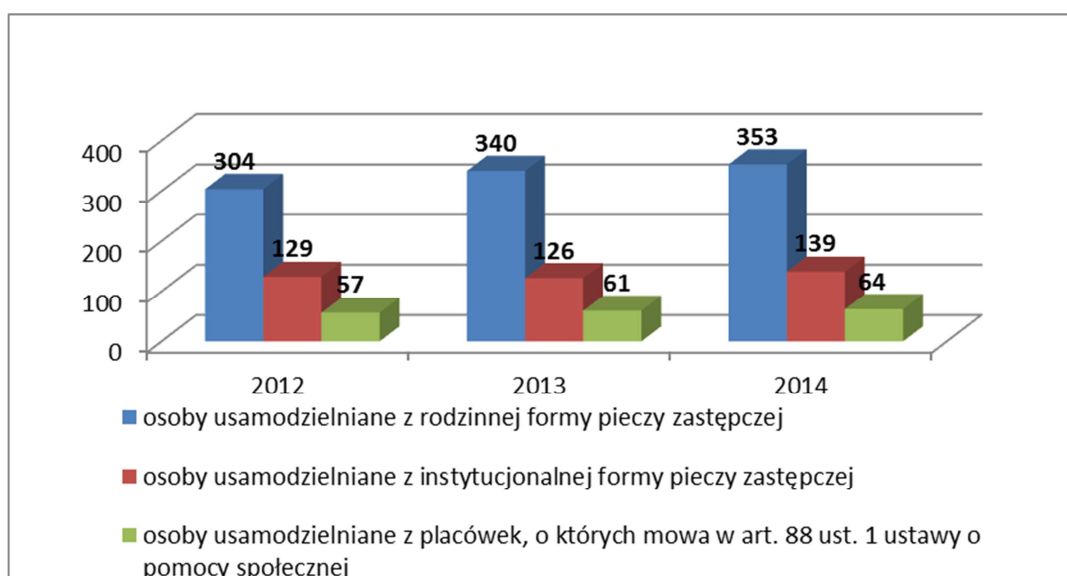
i młodzieżowy ośrodek wychowawczy (zgodnie z art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej)²⁰.

Warunkiem przyznania pomocy w usamodzielnieniu jest opracowanie przez osobę usamodzielnianą wspólnie z opiekunem usamodzielnienia indywidualnego programu usamodzielnienia, który określa w szczególności:

- 1) zakres współdziałania osoby usamodzielnianej z opiekunem usamodzielnienia,
- 2) sposób uzyskania przez osobę usamodzielnianą wykształcenia lub kwalifikacji zawodowych, pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz w podjęciu przez osobę usamodzielnianą zatrudnienia.

Indywidualny program usamodzielnienia jest opracowywany, co najmniej na miesiąc przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletności, a następnie jest zatwierdzany przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnienie (zgodnie z art. 145 ust. 4 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej). Zamieszczone poniżej wykresy prezentują ile osób objęto indywidualnymi planami usamodzielnienia w latach 2012 – 2014 oraz liczbę zrealizowanych programów. Na przestrzeni lat poddanych analizie 106 osób usamodzielniało się (zrealizowało indywidualny program usamodzielnienia), w tym najwięcej osób zrealizowało program w 2014 r.

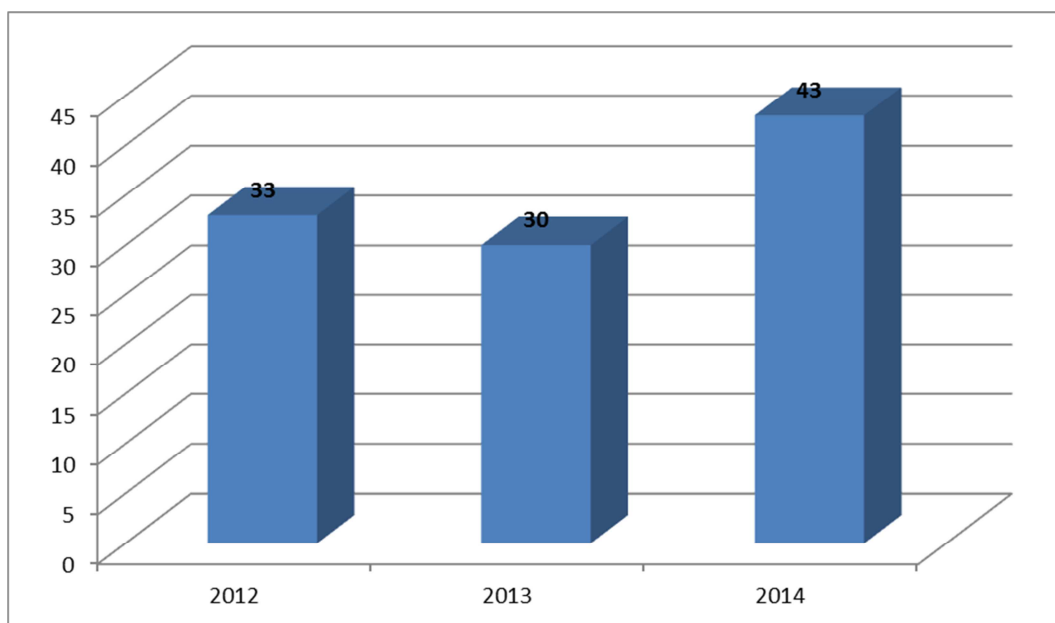
Wykres 28. Liczba osób usamodzielnianych, objętych indywidualnymi programami usamodzielnienia w latach 2012-2014

Źródło: Opracowanie MOPR na podstawie danych pochodzących z zasobów własnych.

²⁰ Dz. U. z 2015r. poz. 163.

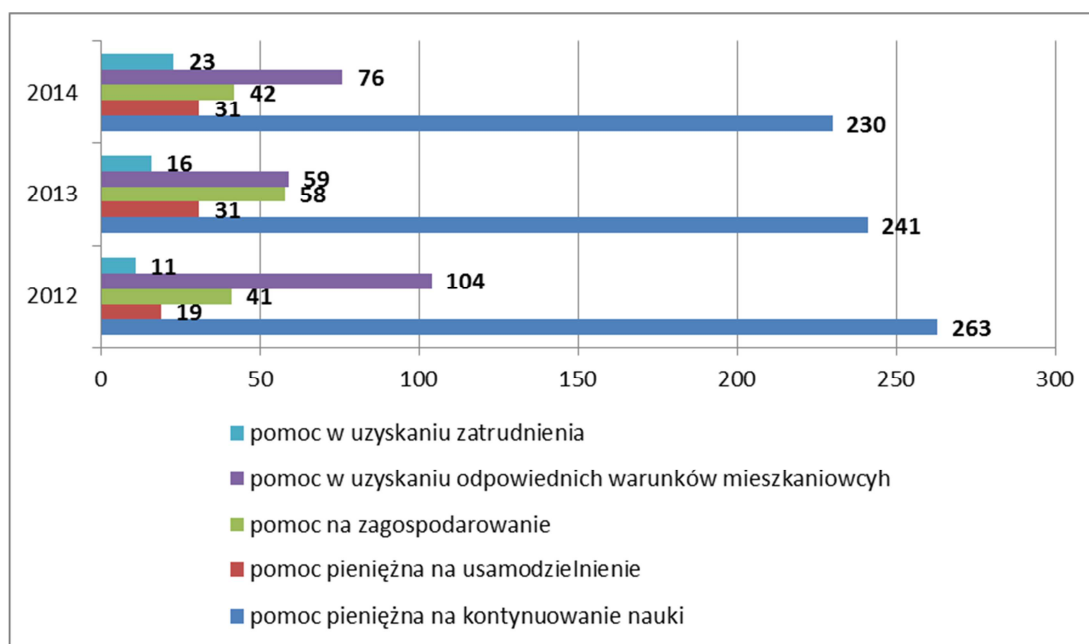
Wykres 29. Liczba zrealizowanych indywidualnych programów usamodzielnienia w latach 2012-2014

Źródło: Opracowanie MOPR na podstawie danych pochodzących z zasobów własnych.

Osoby usamodzielniane korzystały z różnych form pomocy, najczęściej była to pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki oraz w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych. Najrzadziej osoby usamodzielniane korzystały ze wsparcia w uzyskaniu zatrudnienia.

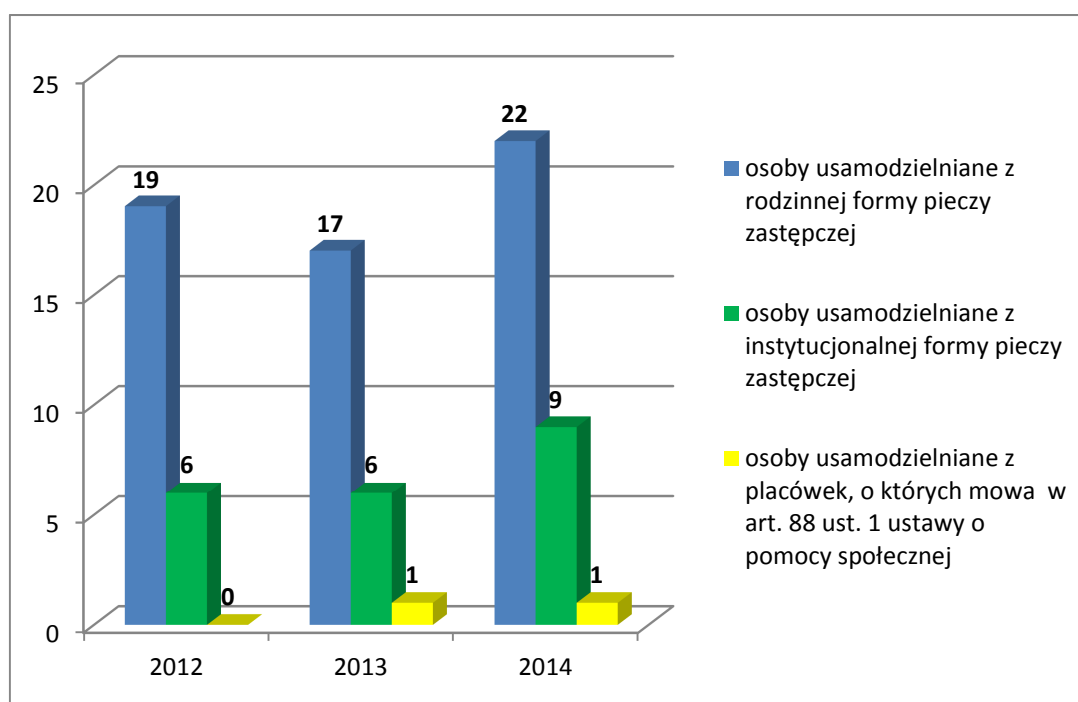
Wykres 30. Formy pomocy udzielanej osobom usamodzielnianym w latach 2012-2014

Źródło: Opracowanie MOPR na podstawie danych pochodzących z zasobów własnych.

Bardzo cenna dla młodych ludzi wkraczających w proces usamodzielnienia przez ostatnie 7 lat, tj. od roku 2008, była możliwość uczestnictwa w realizowanym przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie projekcie systemowym „Człowiek inwestycją w społeczeństwo”, współfinansowanym ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Na przestrzeni tych lat w projekcie uczestniczyło 206 usamodzielniających się wychowanków, którzy mogli skorzystać z różnych form wsparcia dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb. Liczba osób usamodzielnianych, które uczestniczyły w projekcie systemowym „Człowiek inwestycją w społeczeństwo” w poszczególnych latach z podziałem na formę opieki zastępczej, w której przebywały przedstawiona jest na poniższym wykresie.

Wykres 31. Liczba osób usamodzielnianych, które uczestniczyły w projekcie systemowym w latach 2012-2014

Źródło: Opracowanie MOPR na podstawie danych pochodzących z zasobów własnych

Aktywizowanie młodzieży opuszczającej opiekę zastępczą w kierunku zdobycia lub podniesienia kwalifikacji zawodowych (nabycia nowych umiejętności) jest istotnym działaniem prowadzonym przez MOPR w Lublinie w ramach tworzonego sprawnego systemu usamodzielnienia i integracji ze środowiskiem. Dotychczas realizowane działania zwiększają szanse młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym na podjęcie zatrudnienia. Bardzo pomocna w tym zakresie była publikacja adresowana do usamodzielniających się młodych ludzi, jak i osób wspierających ich usamodzielnienie pod nazwą *Vademecum Usamodzielnienia „Życie w nowym świetle”*. Następnie w roku 2015, w związku z wejściem

w życie z dniem 1 stycznia 2012 r. ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, poradnik pod nazwą „Postaw na przyszłość” został zaktualizowany i dostosowany do obowiązujących przepisów (przygotowano 350 egzemplarzy).

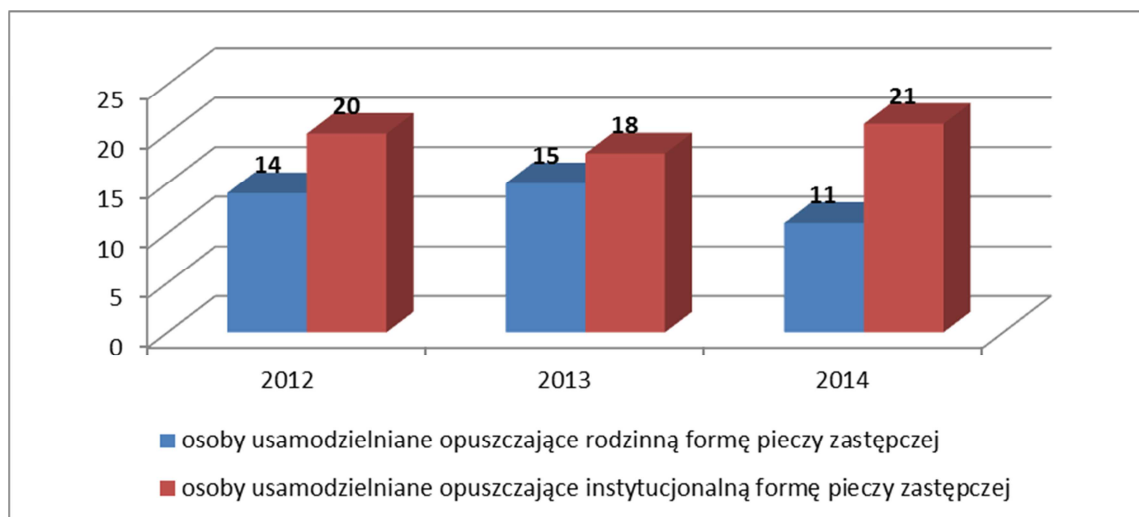
Z dokumentacji MOPR w Lublinie wynika, że nie wszystkie osoby przygotowujące się do usamodzielnienia wiedzą, gdzie będą mieszkać po opuszczeniu pieczy zastępczej. Jest to skutek niewystarczającej liczby mieszkań socjalnych i komunalnych, a co za tym idzie długiego okresu oczekiwania na te mieszkania. Kolejny powód to niedostateczny poziom dochodów, pozwalających na wynajęcie stancji lub zamieszkanie w mieszkaniu, będącym lokalem z zasobów mieszkaniowych Miasta Lublin (należy podkreślić, że zgodnie z Uchwałą Rady Miasta Lublin nr 462/XXI/2012 z dnia 31 maja 2012r. w sprawie zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Miasta Lublin, Urząd Miasta sporządził w dniu 1 sierpnia 2012r. wykaz wychowanków domów dziecka, rodzinnych domów dziecka, rodzin zastępczych, ośrodków szkolno-wychowawczych i placówek wychowawczych zakwalifikowanych do zawarcia umowy najmu lokalu z mieszkaniowego zasobu Miasta. Na wykazie znalazły się 34 osoby, z którymi w miarę możliwości Miasta są podpisywane umowy najmu. Innym powodem jest niewątpliwie niewystarczające przygotowanie młodych ludzi do prowadzenia samodzielnego życia.

Odpowiedzią na potrzeby osób wkraczających w proces usamodzielnienia są mieszkania chronione. Pobyt w mieszkaniu chronionym to czas oczekiwania na przyznanie mieszkania z zasobów Miasta Lublin, a jednocześnie czas przygotowania do pełnej samodzielności poprzez doskonalenie umiejętności prowadzenia samodzielnego gospodarstwa domowego, radzenia sobie z problemami codziennego życia, czy też rozporządzania posiadanymi środkami finansowymi. Zgodnie z art. 53 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej, osobie opuszczającej pieczę zastępczą w rozumieniu przepisów o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zakład dla nieletnich może być przyznany pobyt w **mieszkaniu chronionym**. Mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia. Mieszkanie chronione zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną.

Miasto Lublin prowadzi od 10 lat mieszkania chronione przeznaczone dla osób usamodzielnianych. Od stycznia 2013 roku mieszkania chronione prowadzone są przez MOPR w Lublinie. W mieście funkcjonuje 7 mieszkań chronionych dla 25 osób usamodzielnianych:

1. ul. Ogrodowa – 6 miejsc,
2. ul. Staszica – 5 miejsc,
3. ul. Mireckiego – 1 miejsce,
4. ul. Mireckiego – 1 miejsce,
5. ul. Mireckiego – 2 miejsca,
6. ul. Wyzynna – 5 miejsc,
7. ul. Wyzynna – 5 miejsc.

Wykres 32. Liczba osób usamodzielnianych, które skorzystały z możliwości zamieszkania w mieszkaniu chronionym na terenie Miasta Lublin w latach 2012-2014

Źródło: Opracowanie MOPR na podstawie danych pochodzących z zasobów własnych

Na przestrzeni lat 2012 – 2014 z możliwości zamieszkania w mieszkaniu chronionym na terenie Miasta Lublin skorzystało 52 usamodzielniających się wychowanków, z czego 20 wychowanków rodzinnej pieczy zastępczej i 32 wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej. Funkcjonująca sieć mieszkań chronionych dla osób usamodzielnianych w czasie opracowywania niniejszej diagnozy zapewnia wystarczającą liczbę miejsc.

Osoba usamodzielniana zamieszkująca w mieszkaniu chronionym jest obowiązana do ponoszenia częściowych kosztów utrzymania tego mieszkania proporcjonalnie do swoich dochodów. Zasady ponoszenia odpłatności reguluje uchwała Rady Miasta Lublin w sprawie szczegółowych zasad ponoszenia odpłatności za pobyt w mieszkaniach chronionych i ośrodkach wsparcia.

Badania diagnostyczne przeprowadzone w okresie od dnia 20 maja do dnia 30 czerwca 2015 r. przez pracowników Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie pozwoliły na dokonanie szczegółowej charakterystyki sytuacji osób usamodzielnianych oraz określenie ich potrzeb, a w konsekwencji sformułowanie zadań w tym zakresie i ujęcie ich w niniejszym programie oraz zaplanowanie form wsparcia skierowanych do osób

usamodzielnianych. W badaniu uczestniczyło 188 osób w wieku 17-25 lat zamieszkujących w Mieście Lublin. W grupie respondentów znalazło się:

- 112 osób pełnoletnich, które opuściły pieczę zastępczą i realizują proces usamodzielnienia, w tym 66 kobiet i 46 mężczyzn;
- 76 osób pozostających nadal w pieczy zastępczej, w tym 45 kobiet i 31 mężczyzn.

Wśród usamodzielnianych osób pełnoletnich dominowały takie, które spędziły w pieczy zastępczej, co najmniej 6 lat. Osoby te stanowiły 59,0% ogółu ankietowanych. Najmniejszą reprezentację mieli usamodzielniani, którzy przebywali w pieczy od 1 roku do 3 lat (12,4%). Większość respondentów do momentu opuszczenia pieczy zastępczej spędziła znaczną część swojego życia w opiece zastępczej, co w decydujący sposób ukształtowało ich potrzeby i oczekiwania.

W grupie ankietowanych osób usamodzielnianych dominowały osoby w wieku 21-22 lata, czyli z krótkim okresem od rozpoczęcia samodzielnego życia, natomiast w grupie badanych pozostających w pieczy zastępczej dominowały osoby w wieku 18-19 lat. Większość, tj. 56,8% badanych osób, zarówno usamodzielnianych, jak i pozostających w pieczy zastępczej wskazała, jako ostatnie miejsce zamieszkania rodzinę zastępczą (z czego 47,0% to rodziny zastępcze spokrewnione), placówkę wskazało 43,2% wychowanków (z czego 39% to placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego).

Wśród badanych pozostających w opiece zastępczej dominująca grupa osób (47,4%) planuje opuścić pieczę zastępczą dopiero po całkowitym ukończeniu nauki, 21,1% wychowanków chce opuścić pieczę zastępczą i rozpocząć proces usamodzielnienia w momencie uzyskania pełnoletności (w tej grupie 87,5% stanowią wychowankowie instytucjonalnej pieczy zastępczej), a 14,0% respondentów planuje opuścić pieczę zastępczą bezpośrednio po ukończeniu szkoły, którą rozpoczęli przed osiągnięciem pełnoletności.

Analizując długość pobytu wychowanków w pieczy zastępczej należy zauważyć, że moment opuszczenia pieczy zastępczej opóźnia się, szczególnie wśród wychowanków rodzinnej pieczy zastępczej. Wśród osób, które opuściły pieczę zastępczą i rozpoczęły proces usamodzielnienia wiek ten kształtował się średnio na poziomie 18 lat i 4 miesięcy. Obecnie jest to najczęściej okres rozpoczęcia kolejnego etapu kształcenia po osiągnięciu pełnoletności lub ukończeniu klasy. Decyzja o pozostaniu w rodzinie zastępczej do czasu ukończenia nauki szkolnej (nie dłużej niż do ukończenia 25 roku życia) przez osoby, które osiągnęły pełnoletność przebywając w rodzinnej pieczy zastępczej najczęściej podyktowana jest wyższą kwotą świadczeń, jakie otrzymuje rodzina zastępcza, od tej, którą otrzymywałyby osoby usamodzielniane.

Praktyka pokazuje, że wychowankowie placówek opuszczają je tuż po ukończeniu 18 roku życia. Jest to zbyt wcześnie, ponieważ w tym wieku nie są jeszcze gotowi do samodzielnego życia. Najlepszym rozwiązaniem dla nich byłoby pozostanie w placówce do ukończenia szkoły, którą rozpoczęli przed osiągnięciem pełnoletności.

Osoby usamodzielniane doceniają wartość wykształcenia, o czym świadczy fakt, że aż 91,1% osób kontynuuje naukę w trakcie procesu usamodzielniania. Wśród nich największą grupę stanowiły osoby z wykształceniem średnim - ponad 35% ankietowanych (w tym wykształcenie średnie ogólnokształcące, technikum, szkoła policealna), kolejną grupę stanowiły osoby z wykształceniem gimnazjalnym - ponad 34%, z wykształceniem zawodowym - ponad 16%, z wykształceniem wyższym – 9%, a tylko nieco ponad 6% ogółu ankietowanych stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym.

Przy wyborze poziomu i kierunku kształcenia ponad połowa badanych najczęściej kierowała się zainteresowaniami, dopiero na drugim miejscu brała pod uwagę własne predyspozycje zawodowe (36,7% ankietowanych). Sytuacja na rynku pracy (perspektywy zawodowe) była motywem stawianym na trzecim miejscu (ten motyw wskazało 27,3% usamodzielnianych). Ponad połowa osób badanych chciałaby osiągnąć wykształcenie wyższe. Wybór poziomu i kierunku kształcenia odbywa się najczęściej bez konsultacji z doradcą zawodowym, czy poradnią zawodową (co miałoby na celu określenie mocnych i słabych stron, preferencji zawodowych, zapoznanie się z zawodami przyszłości oraz rynkiem pracy), Rzutuje to na niewłaściwe wybory szkół, kierunku kształcenia, a ostatecznie skutkuje problemami ze znalezieniem pracy.

Zdaniem respondentów, ich atutem na rynku pracy jest umiejętność współdziałania w zespole (66,0% wskazań), umiejętność dostosowania się do otoczenia i zmian (63,0% wskazań) oraz samodzielność w działaniu (54,1% wskazań). Należy podkreślić, że przypisywane sobie przez wychowanków umiejętności są faktycznie pożądane przez pracodawców na rynku pracy. Jednak wśród ankietowanych niespełna 1/5 osób podejmuje zatrudnienie. Respondenci zapytani o to, do kogo w pierwszej kolejności zwróciliby się o pomoc w poszukiwaniu pracy wskazywali przede wszystkim opiekunów usamodzielnienia (38,9%), urząd pracy, agencję zatrudnienia (38,3%), znajomych (26,6%), koleżanki/kolegów (21,7%), rodzeństwo (18,1%), rodziców zastępczych (15,9%) oraz doradcę zawodowego, poradnię zawodową (15,5%). Niespełna 13% respondentów zwróciłaby się w pierwszej kolejności o pomoc w uzyskaniu zatrudnienia do pracownika powiatowego centrum pomocy rodzinie prowadzącego sprawę usamodzielnienia. Większość usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej (66,8%) ma potrzebę uzyskania wsparcia w tworzeniu

ścieżki edukacyjno-zawodowej. Chodzi tu o zdobycie wiedzy na temat rynku pracy (29,2%), rozpoznania swoich mocnych i słabych stron (27,2%), odkrywania preferencji oraz predyspozycji zawodowych (24,8%).

Rolę opiekunów usamodzielnienia pełnią najczęściej rodzice zastępczy, wychowawcy z placówki, pracownicy powiatowych centrów pomocy rodzinie, krewni, osoby zaprzyjaźnione, znaczące dla osoby usamodzielnianej. Ponad 40% badanych stwierdziło, że opiekunowie bardzo angażują się w ten proces, czyli w sposób właściwy pełnią swoją rolę. Wychowankowie, którzy pozostali w pieczy zastępczej uznali, że mają wystarczającą wiedzę na temat możliwości znalezienia informacji dotyczących usamodzielnienia, praktyka jednak tego nie potwierdza. W procesie usamodzielnienia badanym najbardziej zabrakło informacji na temat zdrowia oraz zatrudnienia, natomiast najwięcej informacji otrzymali na temat edukacji (wystarczającą informację otrzymało 59,9% ankietowanych), wsparcia finansowego (wystarczającą informację otrzymało 58,9% ankietowanych) oraz na temat otrzymania mieszkania (wystarczającą informację otrzymało 49,1% ankietowanych). Dlatego też, aby proces usamodzielnienia był efektywny należy prowadzić dalszą politykę informacyjną w tym zakresie, rozpowszechniając wiedzę związaną z tą tematyką poprzez różnego rodzaju publikacje (poradniki, ulotki itp.), aktualizowanie na bieżąco strony internetowej, a także cykliczne spotkania z osobami, których proces usamodzielnienia dotyczy bezpośrednio lub pośrednio (pracownicy placówek i opiekunowie usamodzielnienia).

Z analizy wyników przeprowadzonych badań wynika, że po opuszczeniu pieczy zastępczej wychowankowie oczekują przede wszystkim pomocy pieniężnej usamodzielnieniu (68,8%), uczestnictwa w bezpłatnych szkoleniach zawodowych (40,8%), pomocy w postaci pracy socjalnej (22,8%), pomocy prawnej (19,8%) oraz uczestnictwa w treningach kompetencji i umiejętności społecznych (18,1%). W dalszej kolejności wskazują potrzebę pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych (17,9%), w uzyskaniu zatrudnienia (15,7%) oraz pomocy psychologicznej (12,8%).

Wśród problemów, z jakimi borykają się osoby podczas procesu usamodzielnienia respondenci wskazywali: trudności związane z uzyskaniem odpowiednich warunków mieszkaniowych (23,0%), niewłaściwe relacje z rodziną (20,1%) oraz problemy finansowe (14,3%). Podstawowym źródłem utrzymania dla 88,4% osób usamodzielnianych jest comiesięczna pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki, 35,0% respondentów pobiera również rentę rodzinną, co wskazuje na powód umieszczenia w pieczy zastępczej (śmierć rodziców lub opiekunów), 23,0% wychowanków utrzymuje się dodatkowo z wynagrodzenia

za pracę, alimentów (13,4%), stypendium socjalnego (12,5%) oraz stypendium naukowego (3,6%).

Ponad 60% respondentów uważa, że najważniejszym celem po zakończeniu procesu usamodzielnienia jest podjęcie lub utrzymanie pracy, w dalszej kolejności zdobycie wykształcenia oraz zawodu. Za największą obawę, zarówno w procesie usamodzielnienia, jak i po jego zakończeniu respondenci uznali trudności w znalezieniu pracy (53,3%), brak własnego miejsca zamieszkania (40,7%), brak środków do życia (37,8%). Wiele osób myśląc o swojej przyszłości nie wierzy we własne siły (24,3%). W 60,0% badani traktują, mimo wszystko, rozpoczęcie procesu usamodzielnienia, jako nadzieję na lepszą przyszłość. Jednocześnie odczuwają lęk przed opuszczeniem pieczy zastępczej, gdyż kojarzy się im to z samodzielnym podejmowaniem decyzji i koniecznością radzenia sobie z codziennym życiem.

Reasumując należy podkreślić, że usamodzielnienie to długotrwały proces, który wymaga widzenia osoby usamodzielniającej się w bardzo szerokim spektrum jej indywidualnych potrzeb i sytuacji życiowej. Wielu wychowanków ma problemy z funkcjonowaniem w sferze rodzinnej i społecznej. Są to głównie problemy natury emocjonalnej, w tym trudności w nawiązywaniu relacji społecznych i podtrzymywaniem więzi. Decyzje osób usamodzielnianych zarówno, co do wyboru poziomu kształcenia jak i kierunku kształcenia niejednokrotnie są podejmowane bez uwzględnienia własnych mocnych i słabych stron, zainteresowań, preferencji i predyspozycji zawodowych oraz sytuacji na rynku pracy. Dlatego też niezbędne są działania przyczyniające się do rozwoju kompetencji społecznych. Istnieje ogromna potrzeba edukacji w zakresie odkrywania przez młodych ludzi własnego potencjału, rozwijania zainteresowań oraz warunków do ich rozwoju. Pojawia się również potrzeba uzyskania wsparcia w zakresie pogłębiania wiedzy na temat rynku pracy, zawodoznawstwa, zdobycia pierwszych doświadczeń zawodowych (uczestnictwo w targach edukacyjnych, targach pracy, udział w różnego rodzaju szkoleniach zawodowych, warsztatach aktywnego poszukiwania pracy, praktykach, stażach). Bardzo ważnym zadaniem jest pomoc w uzyskaniu stabilizacji mieszkaniowej, która w znacznym stopniu warunkuje uzyskanie samodzielności. Celowym jest zintensyfikowanie podejmowanych działań wspierających proces usamodzielnienia, aby mógł on przebiegać w sposób jak najbardziej efektywny, umożliwiającą młodym ludziom dobry start w dorosłość.

3.4. Rekomendacje i działania mające na celu optymalizację funkcjonowania systemu pieczy zastępczej

Przeprowadzona analiza sytuacji w środowisku lokalnym, ocena zasobów i diagnoza potrzeb stanowią podstawę dla sformułowania rekomendacji dla programu rozwoju systemu pieczy zastępczej w Mieście Lublin w latach 2016-2018.

W celu rozwoju i optymalizacji funkcjonowania tego systemu należy zwrócić szczególną uwagę na zwiększenie liczby rodzin zastępczych niezawodowych i zawodowych, w tym zawodowych o charakterze pogotowia rodzinnego i zawodowych specjalistycznych oraz rozważyć utworzenie rodzinnego domu dziecka. Wiąże się to z potrzebą zabezpieczenia w budżecie środków na świadczenia obowiązkowe i fakultatywne dla tych form rodzinnej pieczy zastępczej. Konieczne jest zatem zagwarantowanie środków finansowych, m.in., na: utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnym, pokrycie niezbędnych kosztów związanych z remontem lub ze zmianą lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego, (w przypadku rodzinnego domu dziecka) oraz pokrycie innych niezbędnych i nieprzewidzianych kosztów związanych z opieką i wychowaniem dziecka. Niezbędne jest także zabezpieczenie środków finansowych na pokrycie kosztów związanych z zawarciem umowy z osobą zatrudnioną do pomocy przy sprawowaniu opieki nad dziećmi i przy pracach gospodarskich, w przypadku, gdy w rodzinie zastępczej zawodowej lub rodzinie zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego przebywa więcej niż 3 dzieci.

Ustawodawca nakłada na powiaty obowiązek tworzenia warunków do powstawania i działania rodzin zastępczych, dlatego w najbliższych latach należy czynić starania o pozyskanie mieszkania z zasobów Miasta Lublin, w celu umożliwienia funkcjonowania w nim zawodowej rodziny zastępczej.

Tabela 4. Limit rodzin zastępczych zawodowych w Mieście Lublin na lata 2016 – 2018

2016	2017	2018
10	11	11

*w miarę możliwości finansowych budżetu Miasta Lublin

Zwiększenie liczby rodzin zawodowych wymaga pozyskania odpowiednich kandydatów do pełnienia tej funkcji. Celowi temu powinny służyć działania promujące rodzicielstwo zastępcze w formach wizualnej i medialnej, działania informacyjne,

poradnictwo, ale także, w miarę możliwości, tworzenie oferty świadczeń fakultatywnych dla istniejących i nowo powstających rodzin zastępczych.

Należy kontynuować działania zmierzające do kwalifikowania kandydatów do pełnienia funkcji opiekunów zastępczych i osób prowadzących rodzinne domy dziecka oraz kierować ich na szkolenia.

W celu rozwoju systemu rodzinnej pieczy zastępczej, pożądane jest także rozwijanie form czasowej opieki nad dziećmi, świadczonej przez rodziny pomocowe. Widoczna jest tendencja wzrostowa, jeśli chodzi o liczbę rodzin pomocowych oraz liczbę dzieci, które znalazły opiekę w tych rodzinach. Jest to zjawisko pożądane, gdyż przekłada się na jakość pracy opiekunów zastępczych, którzy z racji wykonywanych zadań narażeni są na wypalenie zawodowe. Rodziny zastępcze coraz częściej i chętniej sięgają po tę formę wsparcia, m.in. w okresie urlopu, pobytu w szpitalu opiekuna/dziecka umieszczonego w rodzinie lub w przypadku innych nieprzewidzianych trudności, czy też zdarzeń losowych.

Bardzo istotną sprawą jest też doskonalenie pomocy specjalistycznej – pedagogiczno-psychologicznej dla opiekunów zastępczych i pozostających pod ich opieką dzieci – w postaci konsultacji, poradnictwa i grup wsparcia. Szczególną uwagę należy zwrócić na problemy, w tym problemy wychowawcze, występujące w rodzinach spokrewnionych, tworzonych przez dziadków. Osoby starsze, jak wskazują wyniki badań, znajdują się w relatywnie gorszej sytuacji materialnej. Podeszły wiek opiekunów nie tylko zmniejsza możliwości zarobkowania, ale jest też przyczyną niedyspozycji zdrowotnych i niższej wydolności psychofizycznej, co w sumie nierzadko prowadzi do nieprawidłowości w wypełnianiu zadań związanych z opieką i wychowaniem. Należy też pamiętać, że dzieci wychowujące się w rodzinach spokrewnionych bardzo często nadal przebywają w obrębie niewłaściwych wpływów środowiskowych.

Wszechstronna pomoc rodzinom zastępczym wymaga zatrudnienia odpowiedniej liczby koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej oraz podnoszenia przez nich kwalifikacji. Obecnie zatrudnieni mogą objąć wsparciem maksymalnie 165 rodzin zastępczych, czyli mniej niż połowę funkcjonujących w Mieście Lublin. Wskazane wydaje się, zatem zwiększenie liczby zatrudnionych koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej w kolejnych latach, gdyż to oni prowadzą bezpośrednią systematyczną pracę z rodzinami, w których występują trudności. W tym celu należy pozyskiwać środki finansowe ze szczególnym uwzględnieniem programów rządowych.

Rozwój optymalnego systemu pieczy zastępczej wymaga zapewnienia środków finansowych na utrzymanie i podnoszenie standardów pobytu dzieci w placówkach

opiekuńczo-wychowawczych, także przez ustawiczne podnoszenie kwalifikacji kadry tych placówek i organizowanie różnorodnych form aktywności, stymulujących rozwój wychowanków. Celowi temu służy współpraca z sektorem NGO i realizacja projektów dofinansowywanych ze źródeł zewnętrznych.

Ważne jest także zapewnienie środków finansowych dla placówek opiekuńczo-wychowawczych działających na zlecenie Miasta Lublin, niezbędnych do wykorzystania wszystkich miejsc, jakimi dysponują te placówki.

Przy budowaniu sprawnego systemu pieczy zastępczej nie można pominąć kwestii usamodzielniania osób wychowujących się w pieczy zastępczej i wkraczających w dorosłość. Wymaga to zapewnienia środków finansowych na realizację świadczeń dla usamodzielniających się wychowanków i utrzymania na poziomie z roku 2015 liczby mieszkań chronionych (7 mieszkań dla 25 mieszkańców) z uwzględnieniem środków finansowych na ich funkcjonowanie (w tym bieżące remonty oraz wyposażenie). Należy rozważyć przeznaczenie większej liczby mieszkań z zasobów Miasta Lublin, na potrzeby osób opuszczających pieczę zastępczą w celu zawarcia umowy najmu.

Istotne są także pozafinansowe formy wsparcia, jak: zapewnienie pomocy psychologicznej i pedagogicznej mającej na celu kompensację deficytów w zakresie rozwoju emocjonalnego, czy społecznego w sferach dotyczących relacji rodzinnych, prawnej, umożliwiającej wspomaganie w zakresie problemów mieszkaniowych i rodzinnych, a także poradnictwa zawodowego w związku z problemami z wyborem ścieżki kształcenia i planowaniem kariery zawodowej.

3.5. Cele i zadania

Cel 1	Organizacja wielowymiarowych działań na rzecz rodzin zastępczych i umieszczonych w nich dzieci
Zadania do realizacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Intensyfikowanie działań informacyjnych i propagujących rodzicielstwo zastępcze. 2. Rozwój systemu rodzinnej pieczy zastępczej poprzez zwiększenie liczby zawodowych rodzin zastępczych. 3. Kontynuacja procesu kwalifikowania kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych zawodowych i niezawodowych oraz kandydatów do prowadzenia

	<p>rodzinnych domów dziecka i umożliwienie im szkoleń.</p> <p>4. Optymalizacja dostępu do specjalistycznego poradnictwa psychologicznego, pedagogicznego i prawnego dla rodzin zastępczych.</p> <p>5. Optymalizacja działań wspierających rodziny zastępcze w formie usług koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej.</p> <p>6. Wzmacnianie wsparcia dla rodzin zastępczych poprzez świadczenie usług przez rodziny pomocowe.</p> <p>7. Kontynuowanie prowadzenia grupy wsparcia dla rodzin zastępczych zawodowych.</p>
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zrealizowanych działań promocyjnych. • Liczba osób/rodzin, które zostały zakwalifikowane na szkolenie. • Liczba osób/rodzin, które odbyły szkolenie. • Liczba rodzin zastępczych, które zostały objęte specjalistycznym poradnictwem. • Liczba zatrudnionych koordynatorów. • Liczba koordynatorów objętych szkoleniami podnoszącymi kwalifikacje zawodowe. • Liczba rodzin zastępczych objętych wsparciem koordynatorów. • Liczba rodzin zastępczych objętych wsparciem rodzin pomocowych. • Liczba rodzin zastępczych uczestniczących w grupie wsparcia.
Realizatorzy	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, placówki poradnictwa specjalistycznego, Ośrodek Adopcyjny, organizacje pozarządowe.
Cel 2	Optymalizacja systemu instytucjonalnej pieczy zastępczej
Zadania do realizacji	1. Reorganizacja oraz modernizacja istniejącej bazy placówek adekwatnie do potrzeb i zmieniających się wymogów ustawowych.

	<ol style="list-style-type: none"> 2. Inicjowanie i wypracowywanie efektywnych form pracy z rodzinami biologicznymi dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. 3. Organizowanie innowacyjnych form aktywizacji dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zreorganizowanych placówek opiekuńczo-wychowawczych. • Liczba modernizacji dokonanych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. • Liczba działań podjętych w ramach rozwoju współpracy między rodzinami biologicznymi dzieci przebywających w pieczy zastępczej a pracownikami placówek opiekuńczo-wychowawczych. • Liczba dzieci powracających z placówek opiekuńczo-wychowawczych do rodzin biologicznych. • Liczba zorganizowanych form aktywizacji wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych.
Realizatorzy	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, placówki opiekuńczo-wychowawcze, organizacje pozarządowe.
Cel 3	Doskonalenie systemu wsparcia procesu usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej
Zadania do realizacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kontynuacja działań na rzecz wyrównywania szans usamodzielniającym się wychowankom poprzez objęcie ich pomocą finansową, psychologiczną, prawną oraz pomocą w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych i w uzyskaniu zatrudnienia. 2. Utrzymanie na poziomie roku 2015 liczby mieszkań chronionych dla osób usamodzielnianych (7 mieszkań dla 25 mieszkańców) oraz zapewnienie środków finansowych na ich funkcjonowanie. 3. Zapewnienie wsparcia umożliwiającego usamodzielniającym się wychowankom określenie ścieżki edukacyjno-

	<p>zawodowej, w tym zakup i wykorzystanie innowacyjnego oprogramowania komputerowego, związanego z poradnictwem zawodowym i planowaniem kariery.</p> <p>4. Kontynuacja polityki informacyjnej w obszarze usamodzielnienia, rozpowszechnianie wiedzy w tym zakresie poprzez publikacje, bieżące aktualizowanie strony internetowej, a także cykliczne spotkania z osobami, których proces usamodzielnienia dotyczy.</p> <p>5. Propagowanie idei wolontariatu wśród wychowanków i tworzenia grup wsparcia.</p>
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba wychowanków objętych indywidualnymi programami usamodzielnienia (w tym liczba programów zrealizowanych). • Liczba wypłaconych świadczeń usamodzielniającym się wychowankom. • Liczba udzielonych osobom usamodzielnianym porad prawnych i psychologicznych. • Liczba udzielonych osobom usamodzielnianym porad w zakresie określenia ścieżki edukacyjno-zawodowej. • Liczba osób, które zdobyły lub podwyższyły kwalifikacje zawodowe. • Liczba osób usamodzielnianych, które skorzystały z możliwości wsparcia w postaci pobytu w mieszkaniu chronionym. • Liczba wizyt w mieszkaniach chronionych pracownika socjalnego odpowiedzialnego za ich prawidłowe funkcjonowanie. • Liczba spotkań informacyjnych z młodzieżą przebywającą w pieczy zastępczej w celu zapoznania z wymogami formalno-prawnymi procesu usamodzielnienia. • Liczba spotkań informacyjnych z wychowawcami placówek opiekuńczo-wychowawczych i koordynatorami rodzinnej pieczy zastępczej w celu zapoznania z wymogami formalno-prawnymi procesu usamodzielnienia.

	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zaangażowanych wolontariuszy. • Liczba grup wsparcia (samopomocowych). • Liczba zaktualizowanych poradników skierowanych do usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej.
Realizatorzy	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie Wydział Spraw Mieszkaniowych Urzędu Miasta Lublin, Miejski Urząd Pracy w Lublinie, placówki opiekuńczo-wychowawcze.

4. Źródła finansowania

Zakres realizacji działań w programie niewynikających bezpośrednio z przepisów ustawy, uzależniony będzie zarówno od wielkości posiadanych środków finansowych Miasta Lublin, jak również środków pochodzących od organizacji pozarządowych i innych podmiotów zaangażowanych w działania na rzecz wspierania rodziny i rozwoju systemu pieczy zastępczej.

Zadania zawarte w programie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w latach 2016–2018 roku będą finansowane z następujących źródeł:

- 1) środki z budżetu Miasta Lublin,
- 2) środki z budżetu państwa,
- 3) środki własne podmiotów zaangażowanych w realizację Programu,
- 4) środki pozyskane z funduszy europejskich,
- 5) sponsorzy,
- 6) inne.

5. Monitoring

Monitoring realizacji zadań w ramach Programu prowadzony będzie przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie. Wskaźniki przypisane do poszczególnych zadań odnoszą się do oczekiwanych efektów działania. Poziom realizacji wskaźnika będzie wskazywał na stopień, w jakim efekt został osiągnięty.

6. Ewaluacja

Ewaluacja Programu posłuży sprawdzeniu, czy w wyniku podejmowanych działań w ramach wdrażania Programu uzyskano przewidywane rezultaty oraz czy rezultaty przełożyły się na osiągnięcie założonych celów programu. Na zakończenie wdrażania programu zostanie przeprowadzona ewaluacja końcowa.

Spis tabel

Tabela 1. Struktura wiekowa mieszkańców Miasta Lublin w latach 2012 – 2014	4
Tabela 2. Rodziny z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu rodziców w Mieście Lublin w 2011 roku (ze względu na liczbę dzieci)	8
Tabela 3. Powierzchnia mieszkania przypadająca na jedną osobę w badanych rodzinach	12
Tabela 4. Trudności występujące w badanych rodzinach	15
Tabela 5. Plany badanych rodzin na najbliższą przyszłość	18
Tabela 6. Wybrane zasoby infrastruktury społecznej Miasta Lublin w 2014 roku	26
Tabela 7. Liczba rodzin objętych wsparciem Specjalistycznej Poradni dla Rodzin w latach 2012-2014	30
Tabela 8. Liczba osób objętych wsparciem Specjalistycznej Poradni dla Rodzin w latach 2012 – 2014 z podziałem na rodzaj wsparcia	31
Tabela 9. Placówki wsparcia dziennego na terenie Miasta Lublin w latach 2013-2014	33
Tabela 10. Powody zakończenia współpracy asystentów rodziny z rodzinami niewydolnymi wychowawczo	39
Tabela 11. Liczba wizyt asystentów rodzin w środowiskach rodzinnych w latach 2013 – 2014	39
Tabela 12. Trudności występujące w rodzinie zastępczej	60
Tabela 13. Formy pieczy zastępczej a sposoby spędzania czasu wolnego z dziećmi przez badane rodziny	64
Tabela 14. Placówki opiekuńczo - wychowawcze w Lublinie	74
Tabela 15. Limit rodzin zastępczych zawodowych w Mieście Lublin na lata 2016 – 2018	85

Spis wykresów

Wykres 1. Liczba mieszkańców Miasta Lublin w poszczególnych grupach wiekowych w 2014 roku	4
Wykres 2. Liczba mieszkańców Miasta Lublin w latach 2012-2050	5
Wykres 3. Struktura wiekowa mieszkańców Miasta Lublin w latach 2012-2050	6
Wykres 4. Dzieci urodzone w Lublinie w latach 2012 – 2014	7
Wykres 5. Struktura rodzin z dziećmi do lat 24, pozostającymi na utrzymaniu rodziców w Mieście Lublin w 2011 roku	8
Wykres 6. Wiek rodziców	9
Wykres 7. Typy badanych rodzin	10
Wykres 8. Poziom wykształcenia rodziców	11
Wykres 9. Źródła utrzymania badanych rodzin	12
Wykres 10. Powierzchnia mieszkania przypadająca na jedną osobę w badanych rodzinach	13
Wykres 11. Samoocena sytuacji materialnej rodzin	14
Wykres 12. Instytucje udzielające pomocy materialnej rodzinie a rodzaj udzielanej pomocy	15
Wykres 13. Rodziny ogółem i rodziny z dziećmi korzystające z pomocy MOPR w latach 2012 – 2014	19
Wykres 14. Dominujące powody przyznania pomocy przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie w latach 2012 -2014	20
Wykres 15. Liczba rodzin korzystających z pomocy z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych a liczba rodzin ogółem objętych pomocą Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie	20
Wykres 16. Struktura rodzin lubelskich, korzystających z pomocy z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych w latach 2012 - 2014	21
Wykres 17. Liczba rodzin objętych pomocą w ramach ustawy o świadczeniach rodzinnych w latach 2012-2014	22
Wykres 18. Liczba rodzin objętych pomocą w ramach ustawy o pomocy osobom uprawnionym	22
Wykres 19. Liczba miejsc w żłobkach i liczba dzieci oczekujących na miejsce w latach 2012 - 2014	27
Wykres 20. Liczba rodzin zastępczych i dzieci pozostających pod ich opieką w Mieście Lublin w latach 2012 - 2014	51
Wykres 21. Liczba rodzin zastępczych z podziałem na typ w Mieście Lublin w latach 2012-2014	52
Wykres 22. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych spokrewnionych w Mieście Lublin	53
Wykres 23. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych niezawodowych w Mieście Lublin w latach 2012 – 2014	54
Wykres 24. Przyczyny umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej	57
Wykres 25. Wykształcenie opiekunów zastępczych	58
Wykres 26. Źródła utrzymania rodziny zastępczej	59
Wykres 27. Plany badanych rodzin na najbliższą przyszłość	65
Wykres 28. Liczba osób usamodzielnianych, objętych indywidualnymi programami usamodzielnienia w latach 2012-2014	76
Wykres 29. Liczba zrealizowanych indywidualnych programów usamodzielnienia w latach 2012-2014	77
Wykres 30. Formy pomocy udzielanej osobom usamodzielnianym w latach 2012-2014	77
Wykres 31. Liczba osób usamodzielnianych, które uczestniczyły w projekcie systemowym w latach 2012-2014	78
	93

Wykres 32. Liczba osób usamodzielnianych, które skorzystały z możliwości zamieszkania w mieszkaniu chronionym na terenie Miasta Lublin w latach 2012-2014

80

Uzasadnienie

Zgodnie z art. 176 pkt 1 i 180 pkt 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2015 r. poz. 332, z późn. zm.) do zadań własnych gminy należy opracowanie i realizacja 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny, natomiast do zadań własnych powiatu opracowanie i realizacja 3-letnich powiatowych programów dotyczących rozwoju pieczy zastępczej.

Uchwałą nr 734/XXIX/2013 Rady Miasta Lublin z dnia 21 marca 2013 r. został przyjęty do realizacji „Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Systemu Pieczy Zastępczej na terenie Miasta Lublin w latach 2013 – 2015”. Okres jego obowiązywania upływa z dniem 31 grudnia 2015 r., wobec czego zachodzi konieczność przyjęcia nowego Programu na kolejny 3-letni okres programowania.

Z uwagi na to, że Lublin jest miastem na prawach powiatu opracowany Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Systemu Pieczy Zastępczej na terenie Miasta Lublin w latach 2016 - 2018 obejmuje swoim zakresem zarówno zadania własne gminy, jak i powiatu. Program uwzględnia lokalne uwarunkowania i nakreśla kierunki działań w perspektywie trzyletniej. Nadrzędnym ich celem jest rozbudowywanie i doskonalenie form wspierania rodziny w jej roli opiekuńczo-wychowawczej względem dzieci oraz optymalizacja miejskiego systemu pieczy zastępczej.

Biorąc powyższe pod uwagę podjęcie niniejszej uchwały należy uznać za zasadne.